

צידה לדרך

אגודת מורי הדרך בישראל

גיליון חודש מרס 2019

כלניות -באר מרווה
פברואר 19 צילם י.ע.

עורך : ינאי עוזיאל

להלן עזר לשימוש קל בתוכן העניינים, לפניכם סרגל תחתון עם צלמיות עזר, כל אחד מהצלמיות הינה עזר לטובת הקורא. להלן דוגמא לדפדוף בתוכן העניינים, הצבעה על הצלמית בסרגל תחתון תביא את תוכן העניינים עם רשמית הנושאים, הצבעה על אחד מהנושאים תביא את הקורא ישירות את הכתבה.

בעזרת העכבר בחר
את הכתבה

לחץ ופתח תוכן עניינים

3	דבר המערכת
6	טיול
8	קיבוץ 100 שנים - מדוע דווקא בישראל? מאת מעוז חביב מורה דרך
16	עדונים מאגדות מורי הדרך
17	השתלמויות משרד התיירות
18	פינת הכרזות: דגלי ישראל
19	יחשלים שלי - ושל יהודה עמיחי/ חחלה מלחי - מטיילת תמידית
22	אנשים, טעמים ומדבר - עירי שלא הכרתם/ יעל קורלנדר מייסדת ומנהלת קהילת PLP- People Love People המארחים חאריצות
27	איך מצרו ימי החמסין של החורף? אגדה מאת רוני יצחקי-ריכטר
29	מהו חמסין?
31	טיולי אופני הרים בעקבות קרבות מלחמת העולם הראשונה - מאת: רז גורן
37	חבית העתיק בעין כרם - מאת: שושנה קרבסי
45	העניים של המדינה, נפתחו לרווחה

תוכן

4.....	יִזְקָרְת - שרה שוב
5.....	רַבִּי יוֹסִי דָּמֶן יִזְקָרְת - תְּלִמִּידֵי נְאֻמָּנִים כָּלֶם
5.....	חֲצוּפָה פְּסָגַת יִזְקָרְת - אֵין לָהּ נַחַת בְּרַכָּסִים
5.....	שְׂאוּהָב אֶת הַגָּלִיל יוֹדֵעַ
6.....	משולחן האגודה- התחדשנו
8.....	מפגש עבודה ושיתוף פעולה עם ממשלת זמביה
10.....	סיכום פגישה מיום 11/2/19 בנושא מעבר הבקעה
12.....	כיצד פועלת הדמוקרטיה הקיבוצית? מאת מעוז חביב
20.....	הקבר בראש ההר- מעוז חביב
24.....	היכן היא ציון המקראית? מאת שחר שילה – מורה דרך
36.....	אצבעו של עוג מלך הבשן : מאת יעקב וידס
38.....	למה הפסידו מדינות ערב- מאת ישראל מרציי
44.....	דע מאין באת / יובל נבו
50.....	כמה פעמים צריך להיכנע לבריטים? – מאת אלירן קיסר
53.....	בנקסי בבית לחם גרפיטי על גדר ההפרדה מאת : דנצו
54.....	חדרה במרכז – יום השתלמות למורי דרך
56.....	חברים מצלמים
57.....	איך נוצר כלי המיתר הראשון? מאת רותי יצחקי ריכטר
59.....	דלעת גדולה-תעודת זהות
60.....	כלנית - למה היא צבעונית כל כך? כתבה רותי יצחקי-ריכטר
63.....	מעין חי לכפר מל"ל
69.....	עכו – סיפורו של רחוב - רחוב בן-עמי/ מאת נסים ביתן
71.....	אתרי ראשונים במזכרת בתיה – מאת יואב יאיר
75.....	מרים בווארדי הקדושה מהגליל- מאת מויש מעוז
87.....	רק בירושלים כתב וצילם דנצ'ו ארנון
	הסיפור הפחות מוכר על הטבח ב"אי שלום" פעילות חיל האוויר אירוע- מאת נועם
91.....	תמיר
95.....	אמניות על הגובה – אירוח ביתי על הר גילון/ יעל קורלנדר*
99.....	היופי הנסתר מהעין- מאת שושנה קרבסי

אני מצרפת שוב שיר טבע ונוף ישראלי. מקווה שתאהב אותו .

השיר הזה נולד בהשתלמות מורי דרך, לפני למעלה מ-50 שנה :
מבעד לחלון האוטובוס ראינו את הפסגה המבודדת של יוקרת (איקרית) מתנשאת מעל ההרים,
ומורה הדרך שישב לצדי סיפר לי את הסיפור, ששמע ברדיו בתסכית מאת המחזאי היהודי
אמריקאי ה. סקלר. מצאתי את הסיפור המקורי של חז"ל, חקרתי אותו וכתבתי את השיר.

מקווה שתאהב אותו.

את הנערה בשיר יצרתי בדמותי.

יוקרת - שרה שוב

רבי יוסי דמן יוקרת - בת היתה לו

בהרים האלה. יערות יערות של אלונים שלטו בה

והם יורדים ועולים לעולמים.

היתה תועה בשדות החצבים

כומקסת תפילתם הלבנה המתמרת

במצקים סתוית

ופעמי-הגשם מטרפים את יצוריה,

אל פסגות מקדשות הפליגה

משכן אגדות וקברי סלע

נעתרת לטופי שרכים

שוחים אל פני מעינות - - -

נשוכת קוצים היתה שבה עם ערב

נפוגה ותמהונה ערפל

מי שחלק מעצמתו לאבן ויצק

בשמים חרות

מי שפזר עקבים בצוקים כל הקיץ -

על דבר בתו של רבי יוסי מיוקרת,
שאהבה תלמידיו, ואביה גזר עליה
מיתה, משום שראה ביופייה כוח דמוני
שעלול להמיט שואה על העולם.
(על פי ה. סקלר)
(המקור: תענית כ"ד, א)

○

○

צוה לה צמיחה

מוזרה ונפעמת

רבי יוסי דמן יוקרת - תלמידיו נאמנים כלם

גבורי אלה

- כמה הרבה אהבה שפוכה באלה ההרים -

ירדו משעולים בעקבי העדר

פלחו אדמות בתולות

תוחלת הפריאה בבשרם

והם אל שועה לא הקשיבו

חצופה פסגת יוקרת - אין לה נחת ברכסים

בא הגשם שוקק בגיאות, טעם דבש לרגבים -

ענבלית מן הסבכים גבהה

שירת גידרון

צלילי פתאם שקופים הציפו יקביה -

שאוהב את הגליל יודע

כי שד לא היה בה מעולם.

מתוך ספר השירים "יוקרת" הוצאת א"ף 1968

משולחן האגודה- התחדשנו

מורי דרך יקרים,

ביום חמישי 7.2.19 התקיימה ישיבת מועצה ראשונה לשנת 2019 - וישיבה ראשונה בכלל של חברי המזכירות שנבחרו בכנס השנתי של האגודה.
הנהלת האגודה כיום עם כ 10 חברי מועצה חדשים שמבורכים על רצונם לתרום כנבחר ציבור לטובת מורי הדרך חברי האגודה.
במהלך הישיבה נערכה הצבעה **לבחירת יו"ר האגודה ונבחר בני כפיר לקדנציה נוספת** אחרונה מבחינתו.
כמו כן, נבחרה **מזכירות האגודה : אדריאן וייסברג, מוטי אפרתי, צבי הילמן, אילן שחורי, אלי מלול, וישובעם חכמון.**
ברכות לנבחרים!
בישיבה הוצגו בפני אנשי המועצה הנושאים המרכזיים המטופלים באגודה וכמובן חלק מהיעדים שהוצבו לעתיד.

כולנו מאחלים להצלחה ולקדנציה פוריה בעשייה לטובת מורי הדרך.

וכמו תמיד,

נאמנים לכם בדרך

מעבר רכבי אשכול במעבר הבקעה (על כביש 90 מזרוע לבית שאן)

אתמול, יום א' 10.02.19 נערכה במשרד התיירות פגישה בין נציגי האגודה, נציגי משרד התיירות ומנהל מעבר הבקעה.
באגודה התקבלו תלונות על ההתנהלות במעבר מול מורי דרך והתיירים שלהם, לדוגמא, אחת התלונות שהתקבלה
מעבר מחורבן. כל פעם מכריחים אותי לגשת הצידה לפרוק את כל המזוודות של התיירים ולהעביר בסורק. בשום מקום אחר זה לא קורה.
הוחלט לקיים פגישה בין כל הגורמים המעורבים. בפגישה נכחו: בני כפיר, יו"ר האגודה, אלי מילוא (מלול) חבר המועצה, אלי סרוגו - מו"ד בעל רכב

אשכול, סמנכ"ל משרד התיירות פניני שני, רקפת לוי מנהלת הפיקוח והאכיפה וננסי שלדז אחראית על המעברים במשרד התיירות. נציגי מעבר הבקעה היו שמואל בן שבת וקב"ט המעבר, כשכל צד שופך אור על הנקודות החשובות מבחינתו. סיכום הישיבה יפורסם בהמשך.

הצטרפות לתאגידי הרכב של האגודה

באגודה קיימים כמה תאגידי רכב ואנו מזמינים בעלי רכב אשכול, להצטרף לתאגידים אלה. המעוניינים להצטרף ימלאו את טופס ההרשמה.

יש לשלוח למייל samankal@itga.org.il את המסמכים הבאים :

1. רישיון רכב
2. רישיון נהיגה
3. רישיון מורה דרך בתוקף
4. ביטוח חובה לרכב

שימו לב: - על מנת להצטרף לתאגיד, החברות באגודת מורי הדרך בישראל - חובה. (מי שטרם חידש חברות, מוזמן לחדש בקישור שבסוף מכתב זה)
- מי שרשום בתאגיד רכב אחר, מתבקש לקבל אישור שחרור רכב מהתאגיד בו רשום, על מנת שניתן יהיה לרשום אותו לתאגיד הרכב של האגודה.

המחיר עבור הרישום בתאגיד נשאר כשהיה – 100 ₪ + מע"מ.

מפגש עבודה ושיתוף פעולה עם ממשלת זמביה מאת יו"ר האגודה מר בני כפיר.

לפני כשבועיים התקשרו משגרירות זמביה בישראל לאגודה.

בשיחה שנערכה בין היו"ר בני כפיר לשגריר עלה עניין מורי דרך בזמביה: הכשרה, קורס מורי דרך, בניית תוכנית עבודה, רישיון ממשלתי והקמת אגודת מורי דרך כאיגוד מקצועי בזמביה.

ביום שני, 12/02/2019 נפגשה הנהלת האגודה, במסגרת יריד IMTM, עם שר התיירות בממשלת זמביה ופמלייתו. מטעם האגודה נכחו בפגישה מוטי אפרתי, מוטי ברטוב, רוני פלד והיו"ר בני כפיר לשעה וחצי של דיון.

רפובליקת זמביה (באנגלית: Republic of Zambia) היא מדינה בדרום מרכז אפריקה. היא גובלת עם הרפובליקה הדמוקרטית של קונגו, טנזניה, בירת זמביה והעיר הגדולה ביותר בה היא לוסקה. שטחה של זמביה 752,614 קמ"ר, מתוכם כ-740,000 קמ"ר של יבשה, והיא מדינה ללא מוצא לים, אך כמה אגמים ובניהם אגם סטנלי.

הפגישה נסבה על הרצון והצורך של גופי התיירות בזמביה להכשיר ולהסדיר את נושא מורי הדרך במדינה גדולה זו.

בפתיחת הפגישה על ידי שר התיירות של זמביה, הוא ציין את מיקומה הגיאוגרפי של המדינה ביבשת אפריקה את אתרי התיירות שלה שהם לרוב נהרות של מים מפלים שמורות טבע גדולות מאוד וכמובן מגוון של תרבויות ושבטים כלומר פולקלור מקומי.

נציגי האגודה הצביעו על החוקים המנחים בהכשרה ורגולציה של מורי דרך. כמו כן הסבירו לכבוד השר מזמביה, את נושא ההכשרה וההשתלמויות של מורי הדרך והוצעו הצעות שונות בנדון.

שר התיירות של זמביה ציין שהשנה הגיעו לזמביה 1.2 מיליון תיירים ועל שאיפתו להגדיל את מספר המטיילים במדינה. כמו כן ציין שהמדינה בהחלט בטוחה לטיולים ולמטיילים.

לסיכום :

אגודת מורי הדרך תשמח לסייע לממשלת זמביה בכל נושא הכשרת מורי הדרך ובתיאום שיעשה עם משרד התיירות הישראלי. הסיוע בתחילת הדרך יתבטא בהחלפת רעיונות ויצירת קשרים בין בית ספר לתיירות למוסד מקביל בזמביה. כמו כן בבדיקת החוק המנדטורי בנושא הוראת דרך. (זמביה גם הייתה בשליטה בריטית).

הצדדים נפרדו להכנת תכניות משיקות ומקווים להמשך הדו שיח. עוד פעילות מבורכת של אגודת מורי הדרך בענף התיירות בישראל

ז' באדר א' תשע"ט
12 בפברואר 2019
1100-0005-2019-472306

סיכום פגישה מיום 11/2/19 בנושא מעבר הבקעה

השתתפו: מר פיני שני, סמנכ"ל בכיר חוויית התייר
 מר בני כפיר, יו"ר אגודת מורי הדרך
 מר אליהו מילוא מלול, אגודת מורי הדרך
 מר אלי סרוגו, מורה דרך
 מר שמואל בן שבת, מנהל מעבר הבקעה
 מר צביקה, קב"ט מעבר הבקעה
 גב' רקפת לוי, מנהלת אגף א' שירותי תיירות
 גב' ננסי שדלז, ממונה הסרת חסמים

הפגישה התקיימה בעקבות תלונות שהגיעו על מעבר הבקעה. מן התלונות עולה כי במעבר יש מקרים של התייחסות לא נאותה ומטרטרת כלפי תיירים הבאה לידי ביטוי בתשאול יתר של התיירים ובדיקות ביטחוניות שהן מעבר לגדר הסביר. המעבר נתפס כ"מוזר" בעיני תיירים מעצם קיומו באמצע הדרך. עבודת הבקרים מטעמי ביטחון מובנת בחשיבותה אך אופן הבקרה הוא הבעייתי ודורש התייחסות. גם במקרים בהם נדרש לבצע ביקורת מעמיקה, ראוי ורצוי לבודד את הנבדק באופן ספציפי.

ההתנהגות והיחס של בקרי הגבול פוגעים בחוויית התייר.

התייחסות מנהל המעבר

מעבר הבקעה הוא של משרד הביטחון ובדומה לרש"ת הם מונחי שב"כ והמשטרה. במעבר מועסקים כ-80 עובדים, בכל משמרת כ-15 עובדים. בטחון אינו עונש והמציאות מזמנת כל מיני מקרים להתמודדות. אמנם המעבר ממוקם באמצע הדרך אך מעצם מיקומו הגיאוגרפי עוברים בו אלפי נוסעים, עובדה שמזמנת התראות ביטחוניות וכיו"ב.

חשוב לציין כי מצופה מכל הצדדים ובעיקר מצד מורה הדרך והבקר לנהל דיאלוג בנימה חיובית שכן לניראות השיח מהצד בפני התיירים יש השפעה על החוויה. חוויית התייר חשובה לאין ערוך והעובדים עוברים הכשרות בנושאי שירות, ידיעת השפה הערבית וכדומה.

מבקש להעביר אליו תלונות חריגות לבדיקה.

סיכום:

1. יעשו מאמצים למזער תלונות ותקלות הן באמצעות שיחות והן באמצעות הכשרות למבקרים.
2. משרד התיירות יסייע, באמצעות האגף להכשרה מקצועית, בהכשרות נדרשות בנושאים שירות, תקשורת וכיו"ב.
3. בדבר תלונות יש לפנות למוקד המעבר בטלפון 04-6582900
4. תלונות נקודתיות חריגות יטופלו ישירות אל מול מנהל המעבר ו/או קב"ט המעבר.
5. בני כפיר מוכן להשתלב בהכשרות העובדים במעבר במתן סקירה על חשיבות התיירות וכיצד יוצרים הלימה של עבודה בביטחון ותיירות.
6. יתואם סיור במעבר הבקעה להתרשמות מקרוב על אופן ההתנהלות במקום.

רשמה: רקפת לוי

פרק 4

כיצד פועלת הדמוקרטיה הקיבוצית? מאת מעוז חביב

באסיפת הקיבוץ. מקור – ארכיון צרעה

**האסיפה
הכללית**

האסיפה הכללית: הגוף העליון הקובע ומאשר החלטות בקיבוץ זוהי האסיפה הכללית או – אסיפת החברים. זהו ה"פרלמנט" המקומי הנקרא לדון ולאשר את כל ההחלטות החשובות שתקבענה את מהלך חיי הקהילה. "הפרלמנט" הזה מתכנס בדרך כלל אחת לשבוע – שבועיים או לעת הצורך בשעות הערב לאחר העבודה

והשכבת הילדים, בדרך כלל בחדר האוכל או במועדון החברים או במרכז קיבוצי אחר.

מי משתתף בגוף זה?

התשובה לשאלה זו הינה המפתח להבנת המערכת כולה. משתתף כל תושב בקהילה שהתקבל אליה כחבר מן המניין על ידי רוב של שני שלישים לפחות, באותו מוסד עצמו. מרגע זה ואילך, הוא נעשה לשותף שווה זכויות וחובות, הן בקהילה והן במוסד העליון שלה – באסיפה, לכל ימי חייו – בקיבוץ. כלומר, למוסד המחליט העליון, הפוסק האחרון שעל פיו יקום דבר לא נבחרים נציגים מייצגים לתקופת זמן מוגבלת אלא כל חבר קיבוץ רשאי לייצג בו את עצמו בלבד. אנו מציינים – רשאי – כי אין אונס. זהו כלל בסיסי במערכת הקיבוצית. לא כופים על אדם דבר שאיננו מסכים לעשותו מרצונו. (אין זה אומר שלא ניתן ללחוץ על מנת לשכנע, אבל, האדם חייב להסכים).

אם אתה מעדיף לשבת בביתך ולצפות בטלוויזיה – אין בעיה. עשה זאת להנאתך. אבל, לאחר מכן, משיסתבר לך שחבריך החליטו החלטה שאינה לרוחך, אל נא תבוא בטענות. הרי יכולת לבוא, להשתתף ולהביע דעתך, לשכנע ולעשות כל מה שחברה דמוקרטית מאפשרת, כדי לשכנע את החברים לתמוך בגישתך. וכמובן, מעבר לכל אלה, הרי שמורה הייתה לך הזכות להצביע ולתרום את קולך להצעה הנראית לך. העדפת שלא לעשות זאת – זכותך. האסיפה מכל מקום תחליט והחלטותיה תחייבנה את כלל הקהילה - את התומכים כמו את המתנגדים. את המשתתפים כמו את הנעדרים. החלטת הרוב שרירה וקיימת ואין עליה עוררין.

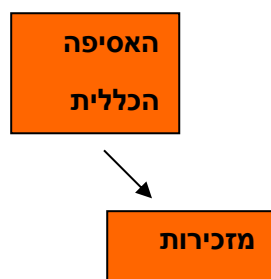
כך תחליט האסיפה מה יהא תקציבו השנתי של המטבח – כלומר, איך וכמה תאכל בשנה. היא תחליט מי יצא ללמוד הוראה ומי טיפול – כלומר, מי יהא אחראי על חינוך ילדיך. היא תחליט מה יהא גודל דירתך וכמה שעות נוספות לעבודתך תתרום בכל שנה. היא תחליט את מי יקלוט הקיבוץ, כלומר – מי יהיו חבריך – שותפיך לקהילה,

והיא תחליט מה יהא תקציב התרבות של הקהילה לשנה – כלומר, לאיזה סוג של אירועים תרבותיים תוכל לצפות. היא תחליט אם להשקיע במיזוג אוויר בחדר האוכל או בבתי החברים – כלומר, בביתך. כלומר, החלטות האסיפה ישפיעו ישירות על חייך שלך.

זוהי דמוקרטיה הפורטת על מיתרים אישיים רבים ממיתרי חייך. אתה הרי מהווה חלק מתוך הדמוקרטיה הזו. זכותך – להשתתף ולהצביע, וחובתך – לקיים החלטותיה. כמה אנשים בתבל ישמחו להיעשות לחלק מלא ופעיל של דמוקרטיה שכזו שחיהם יהיו תלויים בה? בעצם אין כאן צורך לשאול שאלות היפותטיות, שהרי אפילו במדינת ישראל הקטנה, המדינה היחידה בעולם בה נעשה הקיבוץ לחלק אינטגרלי ודינאמי ממצואות חיה, אפילו בה לא חיים בקיבוץ יותר מאחוזים בודדים - כמספר תושביה של עיר לא מהגדולות ביותר במדינה.

כלומר, הרוב המוחלט מעדיף שלא לבחור ולחיות במערכת חיים שכזו והנה כבר כאן התשובה לפניך. אנשים מעדיפים להחליט בעצמם על גורלם, ככל שניתן להם במערכת הפוליטית בה הם חיים, ולא להפקיד זאת בידי אחרים.

מי הוא זה המכין בקיבוץ את סדר היום לאסיפה הכללית? מי הקובע באילו נושאים תדון ותתמקד? עושה זאת **המזכירות**.

המזכירות: אם האסיפה הכללית שקולה כנגד "פרלמנט", הרי המזכירות בקיבוץ שקולה כנגד "הממשלה".

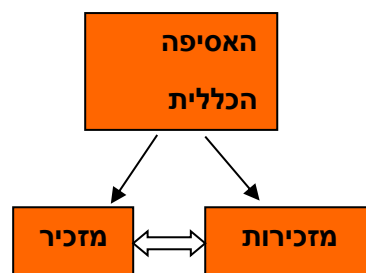
המזכירות הינה הגוף המחליט והמבצע, כאשר החלטותיה כפופות לאישור האסיפה. המזכירות, שלא כאסיפה, הינה גוף נבחר. הוא מונה סביב 15 חברים. מחציתם לערך

משמשים בו בתוקף תפקידם. למשל – מזכיר הקיבוץ הנבחר לשנתיים – שלוש. מרכז (מנהל) המשק, הנבחר לשלוש – ארבע שנים, לאחר שקיבל הכשרה מתאימה במוסד אקדמי קיבוצי או כללי. מרכזת ועדת חינוך הנבחרת לשנתיים ואחראית על כל מערכת חינוך הגיל הרך. הגזבר – הנבחר לשלוש ארבע שנים. כל אלו – פונקציונליסטים מרכזיים במערכת הניהול בקיבוץ והם משרתים אוטומטית בגוף הנבחר העליון משך תקופת כהונתם שבסופה יוחלפו בהתאם לעיקרון הרוטציה עליו מקפיד הקיבוץ הקפדה רבה.

כאמור, כמחצית מחברי המזכירות נבחרים לשנתיים על ידי האסיפה והם משמשים כנציגי הציבור בגוף החשוב הזה.

המזכירות מתכנסת בקביעות אחת לשבוע, אלא אם כן עולה על הפרק עניין דחוף שאיננו סובל דיחוי. סדר היום לשיבותיה מפורסם על גבי לוח המודעות הקיבוצי – אם ידני ואם אלקטרוני, על מסכי הטלוויזיה בבתים, לידיעת כל החברים, וכך גם הדו"ח המסכם של החלטותיה. כל חבר מן השורה רשאי לדרוש להשתתף בשיבות המזכירות בנושא הקרוב לליבו כדי להשמיע את דעתו. לעומת זאת הוא איננו רשאי להשתתף בהצבעה ולהצביע.

את סדר היום לשיבותיה השבועיות של המזכירות קובע **המזכיר**.

המזכיר: המזכיר נבחר על ידי האסיפה לשנתיים – שלוש. זהו התפקיד הנבחר העליון בקיבוץ. המזכיר עומד בראש המזכירות, כלומר, הוא המקביל הקיבוצי לראש הממשלה. הוא זה הקובע את סדר היום לשיבותיה וזאת על פי סדר עדיפות עליו

זכאי הוא להחליט בתוקף תפקידו. (מכאן יובן שהמזכיר הוא זה הקובע בסיכומו של דבר באילו נושאים תדון האסיפה). המזכיר משמש כנציגה המוסמך של הקהילה כלפי חוץ, אם כי לכל בעל תפקיד אחר שדה פעולה ייצוגי רחב משל עצמו. כך הגזבר – בנושאים פיננסיים. מרכז המשק – בנושאים הכלכליים והתכנוניים על היבטיהם הרחבים וראשי הענפים כמו – מנהל המפעל או מנהל ביה"ס בנושאים הנוגעים לעניינם.

אך כללית, נאמר שיגיע עיתונאי לקיבוץ וירצה לראיין חבר קיבוץ מן השורה בנוגע לנושא או אירוע מסוים, מובטח שאותו חבר "ימלא פיו מים" ויפנה אותו למזכיר. (כאן יש לציין שאם המזכיר מצדו יחזור ויפנה את אותו עיתונאי לאותו חבר, ישמח זה לפתוח את פיו וליבו ולהתראיין...).

יש קיבוצים בהם משמש המזכיר גם כיושב ראש האסיפה, אך כנגד זאת, בקיבוצים רבים אחרים, בייחוד בוותיקים, נגרע תפקיד זה מבין שלל תפקידיו ונמסר לוועדת אסיפה כדי שלא לתת בידיו כוח רב מדי.

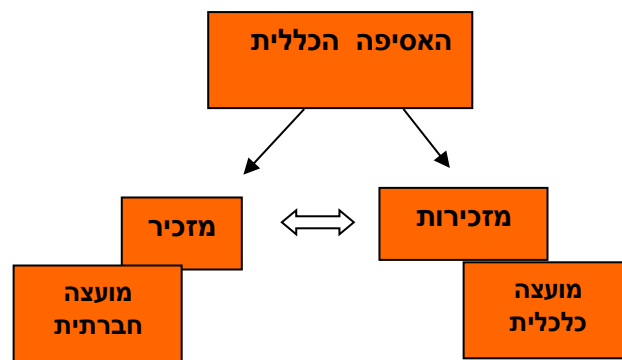
מעצם תפקידו ומעמדו מהווה המזכיר במקרים רבים כתובת לחבר הקיבוץ הבודד לגבי מכלול עניינים, במיוחד כאשר "דברים לא מסתדרים" וכשיש "חריקות", בעיות, בין חבר לחבר או בין חבר למוסדות הקיבוץ ועוד ועוד. לא לכל עניין ועניין אמור המזכיר לשמש כתובת, אך כל חבר יודע שבידיו מצויות מרבית הסמכויות ומרבית ה"מפתחות" לעניינים ולבעלי התפקידים השונים ולכן תמיד יימצאו הפונים אליו. שעל כן, תפקיד המזכיר איננו קל ופשוט כלל ועיקר. זה תפקיד אחראי במידה בלתי רגילה וכתוצאה שוחק ומתיש, ואין איש בקהילה השש להיבחר לתפקיד קשה כל כך...

אם ננסה לבחון את שלושת המוסדות עליהם הצבענו עד עתה, על ההקשרים שביניהם ויחסי הגומלין בין שלושתם, נוכל להיווכח עד כמה הם תלויים וקשורים זה בזה. האסיפה בוחרת את המזכיר והמזכירות, כגופים מנהליים אך הם אחראים בפניה.

המזכיר קובע את סדר היום למזכירות, אך חייב לקבל את אישורה להחלטותיו. ואילו מזכירות שעושה את עבודתה כהלכה, מובטח לה שמרבית החלטותיה תאושרנה על ידי האסיפה, אך למרות זאת, אין אסיפת הקיבוץ מהווה "חותמת גומי" להחלטות המזכירות, ופעמים לא מעטות ודווקא בנושאים הקריטיים ביותר, תחליט האסיפה בניגוד להמלצת המזכירות ואז – החלטת האסיפה היא המחייבת.

שני גופים נבחרים מרכזיים פועלים לצד שלושת המוסדות הללו:

המועצה הכלכלית והמועצה החברתית.

המועצות הכלכלית והחברתית: הקיבוץ משלב שני אלמנטים מרכזיים – כלכלה וחברה. עקרונית זוהי קהילה של אנשים שבחרו מרצונם החופשי לחיות בדרך החיים השיתופית, כלומר, שהקיבוץ מהווה יחידה אידיאולוגית-חברתית. זוהי אכן תווית ההיכר הבסיסית שלו.

מצד שני, כלכלית, מהווה הקיבוץ מסגרת לחברת אנשים עובדת המקיימת את עצמה כעסק כלכלי לכל דבר. עסק חקלאי, או עסק תעשייתי ולרב, עסק הכולל גם חקלאות, גם תעשייה, גם עובדים מחוץ למסגרת

הקיבוצית ואפילו בעלי עסקים קטנים הפועלים במסגרתו. וודאי שבקונטקסט הזה יופיע הקיבוץ במערכת הכלכלית הארצית – כעסק כלכלי.

וודאי הוא שקיבוץ בלא אידיאולוגיה קיבוצית – איננו קיבוץ. אך כנגד זאת איזה אידיאולוגיה תתקיים בלא גב כלכלי מוצק ואיתן?

לכן נבחרים שני גופים מרכזיים המטפלים כל אחד באחד משני התחומים המרכזיים הללו.

המועצה החברתית: שהיא מייצגת בדרך כלל את מכלול וועדות החברה, מטפלת בצדדים החברתיים של הקיבוץ, לאמור – בצרכי החבר ובבעיותיו. היא תשקוד על קידומו. תתמודד עם בעיות חינוך מרכזיות לצד נושאי דיור למיניהם. היא תיתן את ליבה להשלכות התבגרות החברה והזדקנות הקיבוץ ולשיפור תחושת החברים. לעיתים היא יוזמת ופעמים היא מגיבה. בסך הכול כיוון שבחברת אנשים מדובר ולא מלאכים מובטח שלעולם יהא לה במה לדון ועם מה להתמודד.

המועצה הכלכלית: זהו הגוף הכלכלי העליון הכולל הן את וועדת הכלכלה הנבחרת, הן את וועדת המשק והן את ראשי – מרכזי הענפים היצרניים בקיבוץ. זהו הגוף המחליט ראשונה על ההשקעות וכיווני ההתפתחות המרכזיים. החלטותיו תהוונה המלצות הן למזכירות והן לאסיפה ולהן משקל רב בהתייחסות החברים.

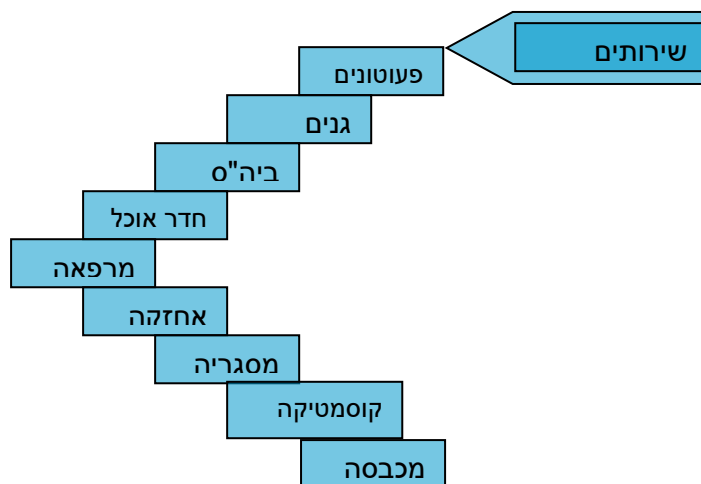
במערכת היום יומית משפיעות החלטות הגופים הללו על עיסוקיהם וחייהם של כלל החברים. הכיצד? היכן? במה? – בראש ובראשונה – בענפים ובשירותים.

נקדים ונאמר שעבודה ככלל היא ערך בסיסי בקיבוץ. כל חבר המסוגל לכך – עובד, כל עוד הוא רוצה ויכול. גיל פנסיה בקיבוץ איננו אלא המלצה. לאמור – במרבית הקיבוצים רשאי חבר בהגיעו לגיל הפנסיה – כפי שהוחלט עליו בקיבוץ (והוא איננו חייב להיות מקביל לזה הנהוג במדינה ובדרך כלל מאחר אחריו) להפסיק לעבוד ולצאת לפנסיה. אבל בפועל, לא תמצא בקיבוץ יציאה מסודרת לפנסיה ומרבית החברים מעדיפים להמשיך ולעבוד גם בגיל הפנסיה. ובכל קיבוץ תוכל למצוא בני שבעים ושמונים שיעילות עבודתם ותרומתם שקולה פעמים כנגד זו של הצעירים מהם בעשרות שנים. בסך הכול, פנסיה איננה תמיד ברכה ורבים מחפשים עיסוקים

מעיסוקים שונים לתקופת הפנסיה, ואילו במערכת הקיבוצית ניתן למצוא חברים שהיו יכולים להיות פנסיונרים ושעצם יכולתם להמשיך ולעבוד נוטעת בהם שמחה וטעם חיים. קיבוצים רבים ישתדלו גם למצוא עיסוקים מתאימים למבוגרים וזקנים אם יהא הדבר בעל תועלת כלכלית ממשית ואם לאו.

כללית נמצא שבקיבוץ רב גילי כמחצית החברים המועסקים עובדים בשירותים ופחות ממחצית בענפים היצרניים ויש אחוזים המשתנים מקיבוץ למשנהו של חברים העובדים בכלל מחוץ לקיבוץ.

נתייחס למבנה הענפים והשירותים כפי שהם מופיעים בקיבוץ

הקבר בראש ההר - מעוז חביב

- סלח לי – אתה מכיר כאן את האזור?
 - אכן – מכיר. אני מתגורר לא רחוק מכאן.
- השואל לבוש הקפוטה השחורה והמגבעת המסוגגנת, שפאותיו מסתלסלות לו לצדי ראשו עד לכתפיו, כמעט, עצר בסמנו בידיו, את רכבי, כאשר מאחוריו משתרכים להם כשלושים – ארבעים תלמידי בית רבן בני עשר או אחת עשרה, לבושים גם הם בביגוד חרדי שלא ניתן לטעות בו.
- השואל עצמו היה בשנות העשרים המאוחרות או השלושים המוקדמות, והן הוא והן הילדים המשתרכים בעקבותיו ממש לא התאימו בהופעתם לנוף ההררי סמוך לדרך הפסלים בקרחת היער שנותרה במקום בו נטע עצמו קיבוצנו לראשונה בחנוכה שנת 1948, ביום בו נפתח כביש הגבורה לירושלים, זה הנמתח במעלה ההר הסמוך לנו.
- ביקרנו עכשיו בקברי שמשון הגיבור ומנוח אביו בתל צרעה, על הגבעה כאן למעלה, ועכשיו אני מחפש את הדרך לקבר דן בן יעקב – הבהיר מורה הדרדקים את שברצונו לברר אצל זה המכיר את רזי המקום.
- חייכתי לעצמי, לא משום המחזה הכול כך מוזר שלנגד עיני דווקא כאן, במקום אליו נוהגים לטייל הן הילדים והן המבוגרים מקיבוצנו, ועוד רבים אחרים הבאים לפקוד את "הראה הירוקה" שברום השפלה, אלא מכיוון שהן סיפורם של צמד הקברים אותם פקדו זה עתה הדרדקים שחורי הלבוש, והן סיפורו של מבנה הקבר אליו הם עושים את דרכם עתה, עוד טרם נעשה לקברו של דן, ידועים לי כל כך טוב.
- כדי להגיע לקברו של דן בן יעקב, כל שעליך לעשות הוא להתקדם בדרך הפסלים – ובזהירות כי הן מכוניות והן טרקטורונים עשויים להפתיע אתכם בכל רגע מבלי שתראו אותם ממרחק. לפני שתגיעו לכביש הראשי פנו ימינה והתקדמו במורד ההר במקביל לכביש. עד מהרה תגלו את מבנה הקבר. מתקניו משתרעים על פני שטח רחב – לא תוכלו לפספס אותו.
 - תודה לך – הודה לי המורה לבוש השחורים שהזיע ללא ספק כדבעי תחת הקפוטה השחורה ותחת הכובע השחור, ואני המשכתי בנסיעתי.
- תשאלו מדוע חייכתי, אם לא למראה החבורה הזרה למקום בו פגשתי, ואני משער שכאשר אסביר – תחייכו גם אתם.

ראשיתו של הסיפור בשלהי שנות השמונים (של המאה העשרים...) עת יצאתי ללמוד באוניברסיטה העברית. רציתי לקשור את נושאי הלימוד שלי במיזם התיירותי אותו פיתחתי בקיבוצי בשנים שלפני צאתי ללימודים, ומכיוון שלא נמצאה אז באוניברסיטה פקולטה מתאימה, בחרתי בשילוב של לימודי גיאוגרפיה ויחסים בינלאומיים, בתקווה שירחיבו את אופקיי בכיוון של היכרות עמוקה יותר הן עם העולם ממנו מגיעים המבקרים ארצה והן את ארצנו הקטנטונת.

מעבר ללימודים על העולם הגדול התמקדתי בלימודי הגיאוגרפיה בין היתר דווקא בהכרת אזורנו – אזור השפלה הגבוהה, "מגרש פעילותם" של שמשון הגיבור, אביר הנשים הפלישתיות, ודוד – הרועה האדמוני מבית לחם טרם היעשותו ל"ד-ויד, מלך ישראל".

הרביתי לטייל באזור וללמוד את תולדותיו הן מסיפורי התנ"ך, הן מההיסטוריה היותר רחוקה והיותר קרובה של אזורנו.

בין הספרים המרתקים שמצאתי על מרחבי ארץ ישראל במאה התשע עשרה ובכלל זה על אזורנו, היו כרכי מחקריו וביקוריו של החוקר הצרפתי ויקטור גרן שפקד את ארץ ישראל במאה ההיא כשמונה פעמים, סייר ולמד אותה לארכה ולרחבה כשהוא מציין בדיוק רב בספריו את פרטיו של כל כפר או ישוב אליו הגיע, מי היו תושביו, כמה מנו ובמה עסקו, מהן הדרכים המובילות אליו ומיהם הכפרים השכנים לו ובאיזה מרחק.

בין היתר ביקר אותו פרופסור צרפתי תאב דעת גם באזור שיועד להתיישבותו של שבט דן. הוא מספר בספרו על ביקורו בכפר אישווא – הוא אשתאול התנ"כית, בכפר ארטוף – בו הוקמה מאוחר יותר המושבה הרטוב והיום מושב נחם ועל ביקורו בכפר סרעה – הוא צרעה, אותו מקום בו פגשתי את המורה וארבעים דרדקיו.

בין היתר תיאר גרן בספרו את הדרך המקשרת בין אישווא, היא אשתאול לצרעה. הסביר בדיוק גיאוגרפי את מהלכה, וציין שליד הדרך, ממש למרגלות הר צרעה, מצוי מבנה "קבר שייך" שנקרא בפי המקומיים – "קבור גובר אל יהוד" – כלומר – קבר גיבור היהודים.

ואז חושב אני לעצמי, בקראי את תיאורו המדויק כל כך – וכי איזה גיבור יהודי אמור להיות קבור באותו מבנה של קבר שייך אם לא הגיבור שלנו – שמשון בן שבט דן?

נו, ולשמשון בכל זאת יש לנו בקיבוצנו צרעה סימפטית מיוחדת. גם סמלנו המוטבע על כל מסמך קיבוצי שלנו ועל הדגלים התלויים ומתנופפים כבוד על עמודי התאורה

בצדי כביש הטבעת הפנימי של הקיבוץ, איננו אלא השועל מאותם שועלי שמשון המפורסמים עם הלפיד שבזנבו.

יצאתי אפוא אז בעקבות תיאורו של אותו פרופסור זכור לטוב. ירדתי לכיוון העמק שלמרגלות ההר בו הוקם קיבוצנו לראשונה, טרם ירד גם הוא אל העמק, ואכן, ממש לרגלי ההר, וממש במסלול ההגיוני בו נמתחה הדרך אותה תיאר, מצאתי את אותו מבנה קבר שייך לא מרשים במיוחד.

כל כך שמחתי. הנה, חזרתי וגיליתי "חתיכת היסטוריה". והרי המיקום כל כך מתבקש. וכי איך נכתב בסיפור התנ"כי? "וירדו אחיו וכל בית אביהו ויישאו אותו ויעלו ויקברו אותו בין צרעה ובין אשתאול בקבר מנוח אביו".

אכן, שמחתי, אבל שמחתי לא ארכה זמן רב.

נראה שלא חפצתי "להשוויץ" על הגילוי שגיליתי, שמרתי אותו לעצמי, וכאשר חזרתי למקום זמן לא רב אחר כך, לא מצאתיו עוד.

במקומו נמתחו במקום סרטי סימון לבניין התעשייתי שיקום ומסביב היו שפכי אדמה וסלעים פרי עבודת הבולדוזרים. היה זה בשטח בו הוקם אזור התעשייה הצפוני של העיר בית שמש, לרגלי רכס צרעה, סמוך לצומת, שנעשה היום למחלף שמשון, ונראה שהקבלן שקיבל את העבודה לא חפץ לעצור את התקדמות העבודה באם יזמין את רשות העתיקות ובלי למצמץ בעיניים פעמיים דאג שהבולדוזר יסלק מן המקום את "המפגע".

מצפוני ייסרני אז, עד שקראתי באחד הפרסומים של חוברות מורי הדרך על אותו קבר שייך שהועלם על ידי אותו קבלן, ולמדתי שלא הייתי היחיד שגילה את הקבר ואת היעלמו. נו, וכאשר מדובר בצרת רבים – אולי נחמה אין, אך בכל זאת...

לימים, עליתי לסיור לגבעה הנישאה עליה שכן עד מלחמת השחרור הכפר סרעה – הוא צרעה התנ"כית, ולתדהמתי גיליתי שבפאתי הגבעה, בסמוך למקום בו שכנו בעבר בתי הכפר, צצו להם כך לפתע משום מקום שני קברים "עתיקים – חדישים", בנויים מאבני גזית מסותתות היטב – מאחת המחצבות הערביות, יש לשער, ובראשן – כיפות "עתיקות" צבועות בצבע "טמבור עתיק" – כחול כהה. על הקבר האחד הוצמד שלט – קבר שמשון ועל שכנו – "קבר מנוח".

מי בנה? מתי בנה? ולמה דווקא כאן, בפאתי הכפר? הרי כל יהודי טוב אמור לדעת שאין קוברים בתוככי ישוב אלא במרחק סביר ממנו?

אלא של"קומנדו הקברים" העניין הזה לא נראה חשוב במיוחד. העיקר שיהיה קבר לעלות אליו לרגל, להדליק נרות – ואכן מהר מאוד הגיע גם המתקן המיועד לכך – ולהתפלל ליד קברו של הגיבור מצרעה. (ויש לשער שלא דווקא לעילוי נשמתה של דלילה – רחמנא ליצלן).

משך השנים גדלו הקברים, התרחבו, התרוממו לגובה, גדלה הרחבה שסביבם, ועולי הרגל אכן החלו פוקדים את המקום, ממש כמו אותו מורה וארבעים דרדקיו.

באחד הימים התגלגל לידי חוזר המנהל של משרד החינוך ובו מצאתי הנחיות למורים הכיצד להגיע לקברי שמשון ומנוח שבצרעה, על דרך הפסלים שסללה הקרן הקיימת.

האם הלך אותו מורה שחור כפותה בעקבות המלצת משרד החינוך? לאלהים פתרונים, אבל המטרה ללא ספק – הושגה.

ואני חשבתי לעצמי – אולי היה בכל זאת מן התבונה לרדת מן ההר ולבנות את הקיבוץ למרגלותיו? כך לא יהא עלינו להתייחס שוב ושוב להונאה הניצבת כך בראש ההר ואשר אליה הם עולים לרגל.

מעוז חביב

מעוז. / הקבר בראש ההר

היכן היא ציון המקראית? מאת שחר שילה – מורה דרך

או, מדוע נדדה עיר דוד למרומי הר ציון ל- 2,000 שנים ולבסוף שבה למקומה?

מבט אל עיר דוד והר הבית מדרום, שנת 1898. הגבעה המזרחית בה שוכן אתר עיר דוד מיושבת בדלילות. בעת ההיא, מרבית התיירים והנוסעים עדיין זיהו את עיר דוד המקראית בהר ציון.

מאמר קצר זה מציע מבט חדש על התפתחותה של עיר דוד כמקום תיירותי ועוסק גם בקשר שבין התיירות והמחקר הארכיאולוגי, שנערך בעיר דוד משך למעלה ממאה וחמישים שנים. נבחן בקצרה כיצד נדד מקומה של עיר דוד בתודעת המבקרים מהר ציון, אל מיקומה הנוכחי בגבעה המזרחית של ירושלים הקדומה, מדרום להר הבית?

תולדות מחקרה של עיר דוד

במהלך המחצית השנייה של המאה ה-19, גברה ההתעניינות האירופאית במזרח התיכון כולו ובארץ ישראל בפרט. בין ביטוייה הבולטים של התעניינות זו ניתן לציין את התגברות התיירות לארץ ישראל לצד רכישת קרקעות, הקמת מוסדות ציבור, דת, רפואה וחינוך וכן התחלת מחקר מדעי בתחומי ידע שונים ברחבי הארץ. אחד מתחומי המחקר הבולטים שהתפתחו בארץ בתקופה זו היה המחקר הארכיאולוגי, ובעיקר אמור הדבר בירושלים, שהחלה לעורר התעניינות בינלאומית שהלכה וגדלה ככל

שחלף הזמן. המחקר ההיסטורי - ארכיאולוגי בעיר דוד החל למעשה עוד טרם תחילתן של חפירות רשמיות. את אבן היסוד לחקר עיר דוד, ניתן לראות במחקרו של אדוארד רובינסון, שחקר ומיפה את 'נקבת השילוח' בשנת 1838. פרסום ספרו של רובינסון - *Biblical Researches in Palestine*, הלם את רוח התקופה, שמאופיינת היתה בחלוציות מחקרית, רומנטיקה וחיפוש מקורותיהם ואתרי התרחשותם של מיתוסים עתיקים וסיפורים ידועים מכתבי הקודש היהודיים והנוצריים גם יחד. מחקר זה פרץ את הדרך להתעניינות בינלאומית, שאותה הובילו חוקרים בריטים וגרמנים שפעלו בארץ ישראל תחת השלטון העות'מאני ואחר כך תחת השלטון הבריטי.¹

עיון בתולדות החפירות הארכיאולוגיות בגבעת עיר דוד, מבהיר לקורא כי מיקומה של העיר המקראית כלל לא היה ברור לחופרים עצמם בראשית עידן המחקר, שהחל סמוך לאמצע המאה ה-19. בעוד החוקרים התלבטו בינם לבין עצמם היכן היתה עיר דוד של ימי המקרא, המשיכו נוסעים ותיירים שביקרו בירושלים להחזיק במסורת שהיתה נהוגה למן ימי העת העתיקה, לפיה מקומה של המצודה היבוסית, שאותה כבש דוד המלך על פי הסיפור המקראי (שמואל ב, ה) הוא בחלקו הצפוני-מערבי של הר ציון הגבוה. בתקופות אחדות, עמדו במיקום אסטרטגי זה מצודות שונות, שאותן דימו עולי הרגל בכל תקופה ותקופה לשרידי ארמון דוד, או לפחות זיהו באתרו את מיקום הארמון של דוד והמצודה היבוסית שכבש. ספרי מסע מהתקופה הביזנטית ועד שלהי המאה ה-19 התייחסו להר ציון כעיר דוד בתור עובדה מוגמרת, ולא עסקו בבעיות גיאוגרפיות הנובעות מהטקסט המקראי. מסורת ארוכת שנים זו לפיה נהגו מורי הדרך והתיירים גם יחד, עמדה למבחן במאה ה-19, עת החלו לנשב בארץ ישראל רוחות מחקר מודרניות, שקראו תיגר על הגיאוגרפיה המקראית ועל זיהוים של מקומות מכתבי הקודש.

התפתחות התיירות בירושלים במאה התשע עשרה וראשית המאה העשרים

במהלך ההיסטוריה ארוכת השנים, נתייחדה ארץ ישראל במורשתה הדתית, התרבותית וההיסטורית העשירה במיוחד. מורשת ייחודית זו, משכה מבקרים לארץ כולה ולירושלים בפרט כבר מימי קדם (כהן הטב 2006). בעקבות סיפורי המקרא, וסיפורי הברית החדשה, עברו אתרים רבים ברחבי הארץ תהליך התקדשות, והיו לאבן שואבת לצליינים ולמבקרים שהגיעו לארץ ממניעים דתיים. תהליך זה של התקדשות אתרים בארץ ישראל, הגיע לשיאו בירושלים, שנחשבה לעיר קדושה על ידי בני שלוש הדתות המונותאיסטיות, היהודים, הנוצרים והמוסלמים. במהלך

¹ להרחבה בנושא תולדות החפירות הארכיאולוגיות בעיר דוד ראו: רייך ושוקרון 2008.

המאה ה-19 חלו מספר תהליכים שסייעו לביסוסה של התיירות לארץ ישראל. ירידת קרנה של האימפריה העות'מאנית, והשיפור הניכר בתנאי הביטחון ובאמצעי התחבורה לצד שאיפת המעצמות לחזק את נוכחותן בארץ, היו הגורמים העיקריים שאפשרו את התגברות תנועת עולי הרגל לארץ ישראל. בשנת 1841 הוקמה בישופות פרוטסטנטית משותפת לבריטניה הגדולה ולממלכת פרוסיה בארץ ישראל. הבישופות האנגלו - פרוסית והמוסדות האירופיים שהגיעו ארצה בעידוד ראשיה וחסו תחת מטרייתה, עתידים היו להשפיע רבות על פיתוחה התיירותי של הארץ בשנים הבאות. היתה זו ראשיתה של היאחזות פרוטסטנטית אירופית בארץ ישראל, שהלכה ונתעצמה עם הגעתם של הטמפלרים הגרמנים לחופי חיפה ב-1868. הטמפלרים הקימו בארץ ישראל מושבות משגשגות, ותרמו לפיתוח התחבורה, הדרכים, המלונאות והתיירות בכלל (כרמל 1989). בשנות השמונים של המאה התשע עשרה, התיישבה בירושלים משפחת ספורד האוונגליסטית משיקגו, והקימה את 'המושבה האמריקאית' מחוץ לחומות באזור שכונת שיח' ג'ראח של ימינו. זו הפכה לגורם תיירותי בולט בירושלים, כשסיפקה מקום לינה, מדריכים, צלמים ונותני שירותים אחרים בתחום התיירות. תוך זמן קצר הלכו והתפתחו בירושלים ובא"י כולה שירותי תיירות, שאפיינו את ראשית תעשיית התיירות המודרנית: בתי מלון, מסעדות ובתי קפה ברמה ובסגנון אירופיים, סניפים של חברות נסיעות, מורי דרך מיומנים ושירותים נוספים. למן אמצע המאה התשע עשרה החלו להופיע מדריכי התיירות הכתובים הראשונים אודות ארץ ישראל, שנכתבו לשימושם של המטיילים הבאים מאירופה ואמריקה. ספרים אלה, אשר המשיכו למעשה מסורת קדומה, נתנו מענה לצרכים חדשים, שנוצרו עם הגעתם של גלי המבקרים החדשים לארץ ישראל, והיוו התפתחות נוספת בתיירות. מסורת קדומה זו של מדריכי דרך לתייר, ידועה כבר מהתקופה הביזנטית, אז השתמשו עולי הרגל ב'אונומסטיקון' - ספרו המפורסם של אב הכנסייה אוסביוס, בן המאה הרביעית לספירה, שנכתב כמדריך תיירות לצליינים בני התקופה הביזנטית. ספרי ההדרכה השונים החלו להתפרסם לראשונה באמצע המאה התשע עשרה באנגלית, בגרמנית ובצרפתית, על ידי חוקרים ונוסעים שהתמחו בהכרת הארץ, וחיברו אותם עבור הוצאות ידועות של מדריכי תיירות. ספרי ההדרכה התיירותיים השלימו את מאגר ספרות הנוסעים העשיר של התקופה, שכלל כמה אלפי יומני מסע, ספרי נוסעים ומחקרים גיאוגרפיים והיסטוריים אודות ארץ ישראל במאה התשע עשרה.²

² להרחבה בנושא ביבליוגרפיה לספרות הנוסעים של התקופה ראו: רוהריכט 1963.

גבעת עיר דוד בתפיסת הנוסעים והתיירים

מאז נתקדשה ירושלים עבור בני שלושת הדתות המונותיאסטיות, שימשה העיר מושא להערצתם של רבים ברחבי תבל. והיותה מוקד לעלייה לרגל עבור נוסעים בני כל הדתות. למרות האמור לעיל, ועל אף ההתעניינות הרבה ומספר המבקרים הגדול במהלך הדורות, הרי שירושלים לא נחקרה באופן מדעי עד לראשית המאה התשע עשרה. חוקרי העידן המודרני, החלו לבחון את העיר ואתריה באמצעות שיטות מחקר מדעיות חדשות. רבים מהנוסעים והחוקרים באו לירושלים במהלך המאה התשע עשרה מתוך מניעים דתיים ומתוך עניין עמוק בכתבי הקודש ובאתרי ההתרחשויות המתוארות בכתבי הקודש. למרות מוטיבציה זו, הרי שהביקורתיות המדעית שאפיינה את חלקם של הנוסעים והתיירים בני התקופה, הביאה עימה מחקר מודרני, שבחן מחדש את כל שהיה ידוע ומקובל עד לעת ההיא, וכן את כל שנתקדש על ידי המסורות השונות במרוצת השנים. נוסעים רבים עסקו בתיאור מראה עיניהם לאור הבנתם את סיפורי המקרא והברית החדשה, ולפיכך תיארו את הארץ באופן חלקי ומקוטע בלבד, ומתוך מוטיבציה דתית ופולחנית גרידא. במקביל, פעלו לצידם באותה תקופה ראשוני החוקרים שהחלו לבחון לראשונה את שמות המקומות הקדושים ואת המסורות בירושלים, תוך ניסיון ראשוני מסוגו להכיר את העיר בת ימיהם, לאור מה שידעו עליה מכתבי הקודש. מקריאה של מקורות התקופה, עולה תמונה מורכבת ובלתי אחידה, בה משמשים בערבוביה תיאורים נאיביים ובלתי מהימנים כלל, לצד תיאורים חדים ומדויקים של ארץ ישראל בכלל וירושלים בפרט. נוסעים אחדים פירשו את כל שראו עיניהם לאור היכרותם את כתבי הקודש, תוך שהם גומעים בשקיקה את כל שנאמר להם על ידי מורי הדרך המקומיים, בין אם היו אלה דברי טעם, ובין אם היו אלה חצאי אמיתות או סיפורים חסרי כל שחר. לעומתם נוסעים וחוקרים אחדים בחנו בקפידה את כל שנאמר להם, וגייסו את מיטב יכולותיהם לבחינת המסורות אל מול מה שהצטייר כמציאות (ביוקן 1859). שנת 1838 הינה שנת המפתח, כיוון שבה הגיע לירושלים הגיאוגרף המקראי האמריקאי אדוארד רובינסון, שהיה החוקר הראשון, שחצה בעידן המודרני את נקבת חזקיהו שבעיר דוד ממעיין הגיחון ועד לבריכת השילוח, תוך תיעוד הממצא ואופן המחקר באופן מקיף ומלא בספרו - "מחקרים מקראיים בארץ ישראל...". לפיכך, יהווה מחקרו נקודת פתיחה לדיון זה. כמו בני תקופתו, **סבר גם רובינסון כי הר ציון, הוא למעשה מצודת ציון המקראית, שנכבשה על ידי דוד המלך ולפיכך כל הזיהויים המקראיים שעשה, מבוססים היו על הנחה זו. הנחה זו באה לידי ביטוי כבר בספרות הנוסעים הקדומה ביותר: אחד מן הנוסעים הקדומים ביותר שכתביהם מוכרים לנו כיום, הידוע בכינויו "הנוסע מבורדו", כתב אודות ביקורו בירושלים בשנת 333 לספירה כך: "בצאתך**

מירושלים כדי לעלות לציון, משמאל, בירידה לעמק ליד החומה יש בריכה ושמה שילוח... משם עולים לציון... ובפנים בתוך חומות ציון נראה מקומו של ארמון דוד..." (לימור 1998: 32) נביא להלן שתי עדויות נוספות המשקפות תפיסה זו. הראשונה מתוך חיבורו של נוסע רוסי בן המאה השבע עשרה בשם גאגארי (Gagary) אשר מספר כי - **"ביתו של דוד המלך ניצב באותה ירושלים העיר ליד שער הכניסה, מסביבו חומת אבן ולידה חפיר גדול, שקירותיו בנויים אבן... איש לא מעז לגור שם כיוון שזו בנייתו של המלך דוד ומכובדת מאד... באותה ירושלים נקבת השילוח... עשו פה מאגר אבן שקירותיו מטויחים ומלא מים"** (רבא 1986: 192) הנוסע השני שדיווח אודות מסורת זו היה הצרפתי פרנסואה רנה שאטובריאן (Chateaubriand), שסייר בארץ ישראל בשנים 1806-1807. בחיבורו עסק שאטובריאן באופן מלומד ומקיף בשאלת מיקומה של עיר דוד המקראית על פי המקורות, **והגיע למסקנה המובהקת, שהר ציון שבפסגתו מתנוססת מצודת "מגדל דוד" של ימיו, חייב היה להיות מצודת ציון היבוסית המתוארת במקרא.** דורות של נוסעים המשיכו לדבוק במסורת זו, שהביאה אותם להבנה כי בריכת הסולטן המצויה למרגלות שער יפו היא 'בריכת גיחון העליונה' של הנביא ישעיהו, ובהתאמה לתפיסה גיאוגרפית זו, הציעו רבים לזהות את העמק בו שוכנת הבריכה כעמק הגיחון המקראי. **טעות זו ראשיתה בתיאוריו של ההיסטוריון בן המאה הראשונה לספירה - יוסף בן מתתיהו, שקבע בעבור דורות של נוסעים וחוקרים כי הר ציון וסביבתו הינם חלק ממתחם המצודה של דוד המלך.** תפיסה זו, עתידה היתה להשתנות רק עם כניסתן של החפירות הארכיאולוגיות בירושלים לשימוש ככלי מחקרי מרכזי בהבנת הגיאוגרפיה וההיסטוריה.

חפירות הקרן הבריטית בעיר דוד בשנים 1894 - 1897, היוו את ראשיתו של השינוי. חפירות אלה הניחו את היסודות לתפיסה הגיאוגרפית החדשה אודות מיקומה המעודכן של עיר דוד בגבעה המזרחית. בשנות ה-80 של המאה התשע עשרה, החלו גם אנשי הקרן הגרמנית לחקירת ארץ ישראל (D.P.V) לתרום את חלקם לקידום המחקר בירושלים. החפירות נערכו על ידי הרמן גותה (Güthe) וקונרד שיק. בשנת 1894 נשלח פרדריק ג'ונס בליס (Bliss) יחד עם עמיתו ארציבלד דיקי (Dickie) להמשיך את המפעל הבריטי בו החל קפטן וורן כ-30 שנים קודם לכן. את תוצאות החפירות סיכם בליס בספרו המקיף "חפירות בירושלים - תגליות מעיר דוד והר ציון 1894 - 1897" (בליס 1898). חפירה זו היוותה נקודת ציון בעלת משקל בהבנת הגיאוגרפית של גבעת עיר דוד, כיוון שלראשונה חיבר בליס את כל תגליות קודמיו למארג ארכיאולוגי אחד ופרס תמונה גיאוגרפית מובנת, **לפיה עיר דוד המקראית לא יכולה היתה לשכון בהר ציון, אלא אך ורק בגבעה המזרחית הקטנה שמדרום להר**

הבית במורד העופל. בהתייחסו למיקומה של עיר דוד המקראית כתב בליס בספרו: "יהא גודלה של עיר יבוס אשר יהא, עיר דוד היתה בבירור על הגבעה המזרחית. זו היתה מצודת ציון, ובהיסטוריה מאוחרת יותר היה לה אותו יחס טופוגרפי לשאר העיר ירושלים, כשם ש"הסיטי של לונדון" מתייחסת ל"לונדון רבתי... בריכת השילוח מצויה ממערב לקצה הדרומי של הגבעה המזרחית, ולכן יש לחפש עליה את עיר דוד" (רייך 2010 : 245 - 246). היתה זו הפעם הראשונה במהלך כל תקופת המחקר מאז ימי אדוארד רובינסון (1838), **שחוקר וארכיאולוג ייחס את המיקום המובהק האמור לעיל לעיר דוד, ובכך שינה את תפיסת המחקר באשר למיקומה בהר ציון.** חוקר נוסף, שתירס את חלקו להבנה חדשה ומעמיקה זו, אודות הגיאוגרפיה של ירושלים המקראית. היה הכומר והמלומד הסקוטי ג'ורג' אדם סמית' (Smith),³ שספרו הראשון אודות מחקרי ארץ הקודש יצא לאור כבר בשנת 1894 תחת השם: *The Historical Geography of the Holy Land*. בהמשך דרכו, סייר סמית' בירושלים בשנת 1900, ופרסם ספר מחקר מקיף אודותיה בשנת 1907 (סמית' 1907). בספרו התמודד סמית' עם שתי התפיסות באשר למיקומן של עיר דוד ומצודת ציון המקראיות. האם שכנה העיר המקראית בגבעה המזרחית, או בהר ציון? לאחר שסקר את שתי התפיסות, **ציין סמית' באופן מובהק כי להבנתו עיר דוד אינה שוכנת בהר ציון, אלא מקומה בגבעה המזרחית שמדרום להר הבית.** עוד ציין סמית' כי לדעתו, המקור לטעות נפוצה זו של דורות רבים של נוסעים, הינה תיאורו של יוסף בן מתתיהו, שמיקם את עיר דוד על הגבעה המערבית כבר בספרו 'קדמוניות היהודים' (סמית' 1907 : 135 - 136). תובנה מעודכנת זו באשר למיקומה של עיר דוד המקראית, החלה לקנות לה שביתה בקרב החוקרים, וכפי שננסה להוכיח להלן, היתה צפויה להמשיך ולחלחל אל הנוסעים והתיירים שביקרו בירושלים בראשית המאה העשרים.

עם התגברות זרם התיירים בשלהי התקופה העות'מאנית,⁴ גבר הצורך בעדכון מדריכי הטיולים הפופולאריים. הידע המעודכן, שהיה תוצר מלאכתם של חוקרים מעטים, הפך תוך זמן קצר לנחלת הכלל, וזאת באמצעות מהדורות מעודכנות ואף ספרי ההדרכה חדשים למבקרים בארץ ישראל ובירושלים. מהדורת 1907 של מדריך 'תומס קוק' (קוק 1907), הציגה גרסה מעודכנת ביותר של ירושלים לזמנה. מדריך זה כבר התייחס לעיר דוד המקראית במיקומה המעודכן ולא בהר ציון. מדריך מקמילן

³ ג'ורג' אדם סמית' (1856-1942) מלומד וחוקר סקוטי, פרופסור לתיאולוגיה באוניברסיטת אברדין (Aberdeen University). בשנת 1916 הוסמך כחבר האקדמיה הבריטית למדעים, ובאותה שנה זכה בתואר אבירות. פרסם ספרים רבים בנושאי מקרא ודת, ועוד שני ספרים מחקריים חשובים בתחום הגיאוגרפיה המקראית של ארץ הקודש. בשנת 1907 פרסם את ספרו אודות הגיאוגרפיה של ירושלים.
⁴ להרחבה בנושא זה ראו כהן - הטב: 198-197.

(Macmillan), שיצא לאור ב- 1908 החרה החזיק אחריו. בשנת 1910 **פרסם הכומר הנאואר את ספרו - *Walks About Jerusalem*, בו קבע בבירור כי עיר דוד שוכנת על הגבעה המזרחית בירושלים** זאת על סמך סדרה של טיעונים מתחום הגיאוגרפיה והארכיאולוגיה (האנאור 1910). למן העת ההיא ואילך, החלו להתעדכן ספרי ויומני הנוסעים, שביקרו במרחב עיר דוד המקראית והאתרים לאורך נחל הקדרון, והציגו ידע חדש שמקורו בחפירות הארכיאולוגיות. בשנת 1911 יצאה מהדורה מעודכנת של מדריך "תומס קוק" ובשנת 1912 יצאה לאור גרסה מעודכנת של מדריך 'בדקר', שניהם לאחר עדכון אודות המציאות החדשה. בשנת 1921 יצא לאור ספר הדרכה נוסף, שהיווה ציון דרך בספרות המטיילים בארץ ישראל: "ספר המסעות" אשר לישעיהו פרס, אשר נכתב בהזמנת חברת התיירות "אקספרס ארץ-ישראל" (פרס 1921).

בעקבות מדריכי הטיולים הגיעו התיירים עצמם. יומני המסע בני התקופה, חושפים את מסלולי הטיול כמו גם את תפיסת המטיילים באשר למה שראו עיניהם. כך ספרה של רחל פרוינד "קום התהלך בארץ – יומן מסע בארץ ישראל בשנת תרפ"ו", 1926, ספריהם של הארי אמרסון פוסדיק (Emerson Fosdick) - *A Pilgrimage to Palestine 1927*, אדוארד תומפסון (Thompson) *Crusader's Coast 1929* ושלומיית פלאום – "בת ישראל נודדת – זכרונות מסעות ופגישות 1936".

כפי שראינו, אתר תיירות המורשת עיר דוד "נולד" במיקום חדש בעקבות חפירות ארכיאולוגיות. חפירות אלו שינו את תפיסת העולם התיירותית והגיאוגרפית באשר למיקומה של עיר דוד המקראית. המחקר הארכיאולוגי חשף כי עיר דוד המקראית שכנה במיקום שונה בתכלית מזה שהיה מקובל על דורות של עולי רגל, נוסעים ותיירים. עוד קבע המחקר, כי מיקום קברו של המלך דוד בהר ציון הינה טעות הנשענת על מסורות, שאינן נתמכות בעובדות היסטוריות ובהתאם לכך זיהוי הר ציון כולו כעיר דוד המקראית אינו מדויק. עקב כך נדדה עיר דוד כאתר תיירות, למיקום גיאוגרפי מעודכן. הר ציון, שבו נקשרות מסורות חשובות אחרות, ממשיך להוות מוקד משיכה תיירותי ודתי בירושלים גם כיום, וזאת למרות השינוי בתפיסת מיקומה של עיר דוד המקראית.

מקורות:**בדקר 1875**

K. Baedeker, *Jerusalem and its Surroundings*, Leipzig.

בליס 1898

F. J. Bliss, *Excavations at Jerusalem, 1894-1897: The Committee of the Palestine Exploration Fund*, London.

גייקי 1887

C. Geikie, *The Holy Land and The Bible*, London.

האנאור 1910

J. E. Hanauer, *Walks about Jerusalem*, London.

כהן הטב 2006

ק' כהן-הטב, לתור את הארץ - התיירות בארץ ישראל בתקופת המנדט 1917-1948, ירושלים.

כהן הטב 2010

ק' כהן-הטב, עלייה לרגל ותיירות: ארגון ותשתיות, י' ברטל וח' גורן (עורכים), ספר ירושלים, שלהי התקופה העות'מאנית (1800-1917), ירושלים.

לימור 1998

א' לימור, מסעות ארץ הקודש - עולי רגל נוצרים בשלהי העת העתיקה, תיאורי מסע לטיניים, ירושלים.

סמית 1907

G. A. Smith, *The Topography Economics and Historical Geography of Jerusalem*, Glasgow.

קוק 1876

T. Cook, *Cook's Tourists' Handbook for Palestine and Syria*, London.

רובינסון 1841

E. Robinson, *Biblical Researches in Palestine*, London.

רייך 2010

פ' ג' בליס וא' ק' דיקי, חפירות בירושלים 1894 - 1897, תרגם: רוני רייך, ירושלים.

רייך ושוקרון 2008

ר' רייך וא' שוקרון, תולדות החפירות הארכיאולוגיות ב'עיר דוד' 1867-2007, מחקרי עיר דוד וירושלים הקדומה, 3, א' מירון (עורך), ירושלים.

רייך ושוקרון 2011

ר' רייך וא' שוקרון, מבט חדש על תאריך חציבתה של נקבת השילוח, מחקרי עיר דוד וירושלים הקדומה, 6, א' מירון (עורך), ירושלים.

פינת הבול- מגיש יעקב וידס

שוב מציץ אני לקצה העליון בצד ימין של המעטפה שאותה אשלח ושואל אני את עצמי על מה אכתוב הפעם? הרי יש כל כך הרבה בולים וכל כך הרבה מהם נוגעים באתרים אותם אנו מדריכים מידי יום, אז נכון שיש בולי מצדה ונכון שיש בולי מפעלי מים אבל מה אני כבר יכול לספר שאתם לא יודעים.

אני יכול לספר על דברים שהתרחשו מאחורי הקלעים בעת הפקת הבולים ובחרתי הפעם לספר על הנפקה של סדרת בולים שתחשוף מעט את הלחצים שאיתם צריך עובד ציבור להתמודד בעמדו מול השררה.

הימים כנראה ימי בחירות, אולי דווקא לרשויות המקומיות. כל פוליטיקאי מנסה להעצים את הצלחותיו והנה הגיעה בקשה להנפיק בול במלאת לנס ציונה 120 שנה.

האם זו סיבה למסיבה? הלכנו לספר דברי הימים לבולי ישראל ומצאנו ש-20 שנה קודם השירות הבולאי הנפיק סדרה של בולים במלאת 100 שנה למושבות הראשונות ולא רק זאת אלה שהמשיך להנפיק בולים במלאת 100 שנה לכל מושבות העלייה הראשונה, כולל גבעת עדה, עתלית וכפר סבא. האם לפתוח שוב בסדרת הנפקות כה ארוכה שאין לאספנים בחו"ל שום עניין בה? מה עוד שלא כל מושבה חשבה על חגיגות פאר ויראה זה מגוחך שנפיק בול למושבה שגם אם ציינה את התאריך, הדבר לא קיבל ביטוי בתקשורת.

נשאלתי על ידי השר לגבי העניין והוא קיבל את עמדתו. אבל, כיצד ישיב בשלילה? ביקש ממני להתקשר עם ראש העירייה של נס ציונה ולדבר עם ראש העיר. אבל מזכירתו של ראש העיר שכנראה לא הייתה בסוד העניין לא העבירה את שיחתי. פעם ועוד פעם ועוד פעם ובסופו של דבר התייאשתי.

יום אחד ואני יושב בישיבת הנהלה ומודיעים למנכ"ל שהשר מבקש אותי לטלפון. בפנים זועפות הודיע לי המנכ"ל לצאת ולקבל את השיחה מהשר. כמובן חטפתי שטיפה על שאיני יוצר קשר עם נס ציונה. הסברתי את מה שהסברתי (אגב, אני לא יודע אם ידוע לכם אבל, יש שני סוגי מנהלים: כאלה שמצליחים וכאלה שמסבירים) וקבלתי מהשר את הטלפון הפרטי של ראש העיר.

וואוו, כעת יכולתי לקבוע פגישה.

לקראת הפגישה למדתי שיש בנס ציונה טענה כי שם הונף הדגל הראשון. וואלה, נראה מה אפשר לעשות עם זה.

הגעתי לפגישה ערוך ומוכן, ישב שם גם ההיסטוריון של נס ציונה וסיפר בגאווה רבה על ההנפה הראשונה של דגל ישראל, ואיפה? בנס ציונה.

הודעתי שאנסה לפתור את הבעיה באמצעות רעיון זה.

חזרתי למשרד והודעתי לאנשי את תוצאות השיחה אבל צריך לעטוף את זה. אי אפשר להיות כל כך בוטה. סיכמנו שננפיק סדרה בת 4 בולים שנושאה הוא: "דגל ישראל". הממונה על מחלקת הנפקת הבולים שמח מאוד ואמר שאף פעם לא ניתן בבולים ביטוי הולם לדגל ישראל, למרות חשיבותו הלאומית וזו באמת הזדמנות לעשות זאת. הפשלנו שרוולים וקדימה לעבודה.

הבול הראשון יהיה "דגל פראג". הדגל הראשון הידוע, שהיה דגלם של יהודים.

דגל פראג
במרכז מגן הדוד הכובע שהיה כובעם של היהודים באותה עת

זמן מה לפני כן ביקרתי במוזיאון היהודי בפראג ושם ראיתי את הדגל ששלטונות פראג העניקו ליהודים במאה ה-16, בתקופת תור הזהב. התלהבתי מאוד מהעניין אבל אז לא ידעתי שהיה זה מסוג הדגלים שהשלטונות העניקו לכל הגילדות במדינה. דגל שמייצג איגוד מקצועי. אילו ידעתי פרט זה מראש, יתכן ולא הייתי כולל אותו בסדרה.

הבול השני הציג את הדגל שהונף לראשונה בנס ציונה. אומנם היו לי כבר אז ספקות האם זה באמת הדגל הראשון. בראשון לציון מספרים

דגל נס ציונה
ניסיון שחזור

שהדגל התהלכות, כדגל וזה היה האם יתכן מאותו ילד? ולהלן סיפור "מסיבה" המשותף לחגוג את

הראשון הונף דווקא אצלם. אחת ילד קשר טלית למקל ורץ עימו ברחובות לפני הנפת הדגל בידי מיכאל הלפרין. שמיכאל הלפרין קיבל את השראתו

המעשה בנס ציונה: "הייתה זאת רק משולשת". הם התכנסו אל "הבית ביום גשום של חודש ינואר 1891 כדי הבאתו בברית של הילד בן כרמי, בנו של

אהרון אייזנברג, מראשוני מייסדי המושבה. באותה הזדמנות ביקשו החוגגים להעלות על ראש שמחתם גם את חנוכת "הבית המשותף" ולציין את הנחת אבן הפינה למושבת הפועלים המתוכננת לקום בשולי הישוב".

עיתון "השילוח" תיאר את המאורע במילים: "יום זה, יום חגה של נס ציונה, ירשם גם כיום צמיחת הדגל העברי ומאז נעשה דגל זה לדגל התחייה".

הסופר משה סמילנסקי שנכח בהתרחשות כתב אחר כך בזיכרונותיו: "בואדי חנין ששון ושמחה. מסביב לבית האבנים האחד עומדים דחוקים וצפופים כל בני הישוב, מיפו ומהמושבות. באמצע הכיכר הבעירו אש במדורה. מסביב למדורה 'הנואמים', וכל נואם, לאחר שגמר את נאומו, קופץ ועובר את המדורה לצד השני.

[...] והנה הלפרין עצמו. רוכב על סוס דוהר, ראשו גלוי, שערותיו הארוכות וזקנו מרחפים באוויר, עיניו נוצצות בניצוץ זר. בידו האחת הוא מחזיק חרב והנה הוא מרים את חרבו ומכה על ידו... הדם אינו קולח, אבל הקהל מרים קול צעקה... והוא מרים את חרבו שנית וקורא רוסית בקול רם: 'בדמי אני נשבע לכם, אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני'. ואז הרים בפעם הראשונה בישוב את הדגל הכחול-לבן. ועל כן נקראה המושבה החדשה נס ציונה..."

אתר מורשת לתולדות הדגל הרשמי של מדינת ישראל⁵

הבול השלישי מציג את הדגל שהונף בקונגרסים הראשונים, על רקע הצעתו של הרצל. כזכור הרצל הציע רקע לבן ושבעת כוכבי זהב המייצגים את שבע שעות העבודה אותם יעבוד העמל.

אבל בקונגרס הציוני הראשון מונף דגל אחר. מי שלוקח בעלות על הדגל הזה הוא וולפסון. וכך כותב וולפסון ביומנו: בפקודת מנהיגנו הרצל באתי לבזל, כדי לעשות את כל ההכנות לקונגרס הראשון. בין השאלות הרבות שהעסיקוני אז הייתה אחת... באיזה דגל נקשט את אולם

הקונגרס? מה הם צבעיו? הן דגל אין לנו. הרעיון הזה הכאיבני מאוד. צריך ליצור את הדגל. ואולם באיזה צבעים נבחר?

והנה הבהיק רעיון במוחי: הרי יש לנו דגל. לבן כחול. הטלית אשר בה נתעטף בתפילתנו - טלית זו היא סמלנו. נוציא נא את הטלית מנרתיקה ונגולל אותה לעיני

⁵ <http://degel-israel.co.il/2011/%D7%9B%D7%9A-%D7%94%D7%95%D7%A0%D7%A3-%D7%94%D7%93%D7%92%D7%9C-%D7%94%D7%A8%D7%90%D7%A9%D7%95%D7%9F/>

ישראל ולעיני כל העמים. הזמנתי אז דגל כחול לבן ומגן דוד מצויר עליו. וכך בא לעולם דגלנו הלאומי⁶.

כ"ט בנובמבר

אגב, הדגל שהונף בקונגרסים השונים לא היה אחיד. היו מספר גרסאות פעם האריה מסתכל ימינה פעם שמאלה, נחשו לאן היה מסתכל היום.

הבול הרביעי הוא הדגל שהונף בתמונה המפורסמת של השמחה הגדולה שפורצת עם היוודע החלטת האומות המאוחדות על הקמת מדינה יהודית. אומנם זה עדין לא הדגל התקני, עוד ישבו עליו מעצבים וקבעו פרופורציות אבל הדגל שלנו.

הבולים הונפקו למועד, ראש העיריה ערך טקס מאוד מכובד. הוזמנתי לשאת דברי, נשאתי נאום חוצב להבות ולקול התשואות הסוערות של הקהל ירדתי מהבמה.

⁶ הנוסח מופיע בויקיפדיה

אצבעו של עוג מלך הבשן : מאת יעקב וידס

עשר שנים ישבתי בבניין סטאורי בירושלים כשחלוני נשקף לעבר כנסיית השילוש הקדוש במגרש הרוסים.

בניין סטאורי הוא הבניין ברחוב יפו 30 בירושלים ומולו, ברחוב יפו 23 עומד בניין הדואר שפעם היה הדואר המרכזי של ירושלים.

לעיתים בדרך למשרדי חלפתי על פניו של עמוד ענק המונח לו בתוך תעלה בכניסה לתחנת המשטרה של מגרש הרוסים. בגאווה גדולה סיפרתי לאורחים שהגיעו אלי שזה עמוד מעמודי בית המקדש שנסדק בעת חציבתו ולכן הושאר במקום.

אז לא ידעתי מה שידעתי היום ובימי הורדוס עדין לא היה שימוש במונוליטים והעמודים של הורדוס היו בנויים חוליות חוליות וטייח שהעניק להם צורה של מונוליט.

פעם בהערה קטנה שהערתי לגבי העמוד, טענתי שהעמוד ביזנטי והבאתי מדבריו של נחום שגיב לביסוס טענתי.

באחד משיטוטי באינטרנט מצאתי שיר חמוד מאת שאול טשרניחובסקי ששמו "מגרש הרוסים" ומה כותב טשרניחובסקי על אותו עמוד?

על מגרש הרוסים / שאול טשרניחובסקי

על מגרש-הרוסים הגדול

עומד תותח גרמניה

במתיחת אבריו הקלים,

אפור וכבד פלד.

הוא עומד פֶּעוּר-פֶּה וְנִדְהָם :

איכה נפל בשבי!

על מגרש הרוסים הרצוף

אבל צלב פרבוסלבי,

זקנות עטופות שחורים,

קהל מצער דל-מעש

מאזין לרנית-עבודה – ,
גלה ונטול מולדת!

על מגרש-הרוסים מזדקף
שריד – עמוד ביזנטיה,
קלונין סדוק – באדמה
מוטל בתפארת אבן:
זה לא בא לידי גמר-שכלולו,
משנהו אף הצפת.

על מגרש-הרוסים האפל
אני עובר בערב:
עם טשטוש גבולות יובלים
בסוד של ליל ואמש – ,
החיים נטולים מחיים,
המת שכח המות.

לא הפה מעולם שרשיו
נוגש וזר בארץ!
מצבות השאירו פה בלבד,
תבנית שריד מהרס – ,
עד יגאל היורש – הוא אף הוא!
לבנות בנין-הנצח.

ירושלים 1936

<https://mail.google.com/mail/u/0/?pli=1#all/FMfcgxwBVgrQJRpTWPCmHZDrwgrTGvCL?projector=1>

למה הפסידו מדינות ערב- מאת ישראל מרצ'י

או- למה נצחה מדינת ישראל במלחמת הקוממיות?

פרק ג': חמישה סלעים (חלק 1)?

בחצות, 15 במאי 1948, 8 שעות לאחר הכרזת העצמאות של מדינת-ישראל עזב הנציב הבריטי האחרון את המים הטריטוריאליים של ארץ-ישראל. עדויות מספרות כי האמיר עבדאללה- אמירה של עבר-הירדן, הניף את אקדחו המוזהב לשמים וירה את הירייה שפותחת את השלב השני במלחמת הקוממיות.

בשני הפרסומים הקודמים הרחבתי בסקירת גורמים "שברקע". כעת אנסה להתמודד עם מצבה ומניעה של כל אחת משבע מדינות ערב.

1. תימן:

תימן הרחוקה לא השתתפה בקרבות מלחמת הקוממיות. אפשר להסביר זאת בפשטות במרחק הרב אולם יהיה זה פשטני מידי. מעט לאחר הקמתה (1918) משתלט על תימן יחיא מוחמד חמיד א-דין- אדם הלוקח לעצמו את התואר אימאם. הוא משליט על תימן מונרכיה אבסולוטית-תיאוקרטית. מונע כניסה של קדמה לארצו- ועשה ככל יכולתו לניתוק ממלכתו משאר העולם. אמנם תימן היתה חברה באו"ם ובליגה הערבית אבל מעבר לכך, לא היתה לה כל השפעה על המרחב.

2. ערב הסעודית:

גם ערב-הסעודית- הגדולה מבין מדינות ערב בשטחה לא הצטרפה למלחמה, אכן, נשלחו כשלושת אלפים חיילים לתגבר את מצרים, אולם, תרומתה זו היתה מזערית.

ערב-הסעודית אוחדה סופית בשנת 1932 ע"י משפחת אבן-סעוד נכון יהיה לומר כי מדובר במשפחה שיש לה ממלכה. הם מגיעים להסכמים עם הבריטים המנחשים נכון את הפוטנציאל הטמון מתחת למדבריות חצי האי. הממלכה הצעירה סובלת מתסמונות של מדינת עולם שלישי- פיגור נרחב בכל תחומי החיים. הצבא של הממלכה היה כל כך עלוב שבקושי רב סיימו מחזורי גיוס את שירותם.

אין ספק כי ביצועיה של מדינה- כל מדינה קשורים קשר בל יינתק להלך הרוח בקרב הנהגתה. מדינה שמנהיגיה ישוכנעו להשקיע הון בסלילת כבישים תבורך בכבישים מודרניים ומשוכללים. לכסף משמעות רבה במהלך שכזה. ההבנה כי תקצוב פרויקט עשוי להניב פירות מבוקשים.

ערב הסעודית, כמו אחיותיה הערביות מבינה שהיא צריכה לתקצב את המלחמה בסכום כסף. אין לה בעיה להצהיר פעמים רבות שהיא תיתן את הכסף, אולם- הכסף אינו המהות אלא הכלי. הכסף נדרש לקניית טנקים, תותחים, מטוסים, נשק קל, אימונים, תחמושת- וכל המתבקש מפלישה צבאית. ערב הסעודית לא עושה ולו צעד אחד לקראת זה. האמונה שהכסף לבדו ינצח את היהודים תעתעה במוחם של הסעודים. גם ערב הסעודית היתה חברה באו"ם ובליגה הערבית וגם היא נשארת על היציע לעודד את חמש מדינות ה"סלעי"ם".

3. לבנון:

שכנתה הצפונית של ארץ ישראל- ערב רב של דתות ואמונות ותת-אמונות. רק לסבר את האוזן- החוקה הלבנונית מכירה בשמונה עשרה קהילות דתיות (כולל היהדות) ברפובליקה שהוקמה בשנת 1943. הפיצול הדמוגרפי מוביל בהכרח למתח פוליטי כשלשלוש הקבוצות הגדולות הוענקו משרות המשטר הבכירות: נשיא נוצרי (מארוני), ראש ממשלה מוסלמי (סוני) ויו"ר פרלמנט מוסלמי (שיעי). בנוסף, לבנון יותר מכל מדינות ערב מחוברת כבחבל טבור למעצמה אירופאית הלוקחת עליה חסות- צרפת. הדבר בא לידי ביטוי בפיתוח האזרחי הנרחב ביותר מבין כל מדינות ערב. ראינו זאת במאמר הקודם בנתוני מערכת הבריאות והאנאלפביתיות. ניתן לומר כי לבנון משרכת רגליה אחרי אחיותיה הגדולות- יתר מדינות ערב- בהשתתפותה בפלישה לארץ-ישראל. יכולים מנהיגיה להצהיר הצהרות רהב שתשמענה בכל הכנסיות והמסגדים ברחבי ארץ הלבנון- אין לכך היבט בשטח.

לבנון אכן פולשת לגליל העליון אך הכוח הלבנוני כה קטן ודל שמסתפק רק בתקיפת מלכיה, אולם האבדות הכבדות שספג בלמו את יתרת המוטיבציה להשתתף בשלבים הבאים של הפלישה. משהבחינה ההנהגה הלבנונית כי גם יתר מדינות ערב אינן משיגות את המטרות שלהן- העדיפה להסתפק במה שהיה ולחדול.

להבדיל מיתר מדינות ערב, לבנון החלה לחוש על בשרה את נזקי המלחמה- עשרות אלפים מערביי הארץ החלו נמלטים לשטחה. הגעתם היוותה בעיה חברתית ונטל כלכלי קשים על המדינה הצעירה. יש לזכור כי אונר"א (UNRWA- ארגון הסעד והתעסוקה של האו"ם לפליטי ארץ-ישראל במזרח הקרוב) הוקם רק בשלהי 1949 והחל לפעול בשטח רק במחצית שנת 1950. כך שלבנון נאלצה להתמודד בזמן מלחמת הקוממיות- ולפחות בשלב הראשון שלה- עם בעיה הומניטרית שחייבה תקציבים רבים.

יתכן וגם שיקול פוליטי תועלתני עמד מנגד לראשיה. בעשרים ביולי 1951, הרבה אחרי תום המלחמה, נרצח מלך ירדן- עבדאללה הראשון בירושלים (עבר-הירדן משנה את שמה לירדן מיד לאחר סיפוח שטחי יהודה ושומרון לממלכה). ארבעה ימים קודם לכן, ב-16 ביולי נרצח בעמאן, ירדן, ריאד א-סולח, ראש ממשלת לבנון הראשון ולשעבר- על ידי הסורים. את הרצח ביצעו סורים כתגובה על הוצאה להורג של מנהיג סורי. אולם, אחת הסברות לרציחתו- ולרציחת המלך ארבעה ימים אחריה היא גם לבנון וגם ירדן (ואגע בה בהמשך) ניסו להתקרב למדינת ישראל ואף לחתום עמה על הסכם שלום. מכאן שריאד א-סולח, בהיותו ראש ממשלה ומקורב לצרפתים הבין כי פלישה למדינת-ישראל היא בחזקת פעולה המנוגדת לאינטרס הלבנוני, אולם פתור בלא כלום אי אפשר- ועל כן שלח לגליל את הכוח שכבש את מלכיה.

4. עיראק:

הרחק מהמזרח, מארץ שני הנהרות, עשה דרכו, באפריל 1948 הכוח העיראקי שהורכב מגדוד חי"ר מוסע, גדוד תותחנים, גדוד שריון, פלוגת הנדסה, יחידות סיוע ויחידות שירותים, חטיבה מוגברת המורכבת משלושה גדודי חי"ר, וכן כוח אווירי בן 15 מטוסים. רק ב-14 במאי התייצב הכוח על גבולה של ארץ-ישראל.

מאז ראשית הנחת שאלת ארץ-ישראל על שולחן מדינות ערב, היתה עיראק הקול הקיצוני בחריפותו. כל הדוברים העיראקים, בכל הפורומים הרלוונטיים הביעו דעות מיליטנטיות אשר גרמו ליתר נציגי מדינות ערב להסכים עם דבריהם- אך לא התייצבו לצד הדוברים העיראקים. מסקרנת השאלה מה הניע את עיראק לדבוק בעמדתה הקיצונית?

עיראק נכבשה במלחמת העולם הראשונה על-ידי בריטניה ומעצמה זו קבלה את שטח המדינה כשטח מנדט. בשנות העשרים המליכו הבריטים את פייצל הראשון (מבית משפחת האשמים) כמלך על עיראק. בריטניה ועיראק חתמו בשנת 1930 על **חוזה**. עיראק מקבלת את עצמאותה מבריטניה ב-1932.

כמעצמת מנדט, הבינה בריטניה כי מלכתחילה ימיה כשליטת הארצות עליהן היא שליטה מתוקף המנדט ספורים. יכולתה לנצל את משאבי אותן מדינות נראה מוגבל ולפיכך בקשה לקבע מצב בו בהיותה השליטה וגם לאחר מכן יותר לה או לחברות בריטיות להפיק או להשתמש באוצרות הטבע הקיימים באותו שטח מנדט. מכאן הרחיבה בריטניה את חזונה למצב של הכפפת אותן מדינות לרשותה כשדרשה להשתמש בשטחיהן להקמת בסיסי הרא"פ (חיל האוויר המלכותי) או כל צורך בעל הבט צבאי אחר. ברור שחוזה שכזה (ונערכו חוזים מול

עיראק, עבר-הירדן ומצרים) לא היה חוזה של שווה מול שווים, אם כי הבריטים ניסו לשוות למשא ומתן אופי של מו"מ בין מדינות שוות.

כעת, בשנות הארבעים, לאחר מלחמת העולם השנייה על תהפוכות המצב בעיראק, נראה החוזה משנת 1930 למיושן. בשנת 1946 דרש ראש ממשלת עיראק טאופיק אל-סווידי לשנות את החוזה. שתי המדינות נכנסו למשא ומתן ובחודש ינואר 1948 נחתם חוזה חדש, שמההתחלה לא מצא חן בעיני כלל הציבור בעיראק- חברי פרלמנט והציבור בערים. על רקע המאבק של הממשלה לקיים את החוזה מול מתנגדיה השתמשו העיראקים בהסחה: הם הובילו, כאמור את הקו התקיף של הליגה הערבית. אגב, הדבר לא עזר להם. ראש ממשלת עיראק נאלץ להימלט מבגדד נוכח האיום על חייו בשל חתימתו על החוזה.

אולם, הקו העיראקי היה ונותר תקיף. כבר בוועידת בלודאן ביוני 1946 תבע הנציג העיראקי חרם כלכלי מול בריטניה וארה"ב במידה ותתקבלנה מסקנות הועדה האנגלו-אמריקאית. בין היתר כלל חרם זה ביטול זיכיונות בתחום הנפט. כאן הוא נכנס לעימות חזיתי מול הנציג הסעודי שלא מיהר לוותר על הכנסות מלכו מהפקת הנפט. כך, המשיכה עיראק לתבוע קו ניצי בעוד שיתר מדינות ערב נאלצו אולי להסכים עקרונית עם הדברים אך התמידו בלהתנגד למימוש קו נוקשה.

כשהבינו העיראקים כי מדינות ערב האחרות אינן מוכנות לקבל את הקו העיראקי נעשתה פנייה ישירה לאמיר עבדאללה, קרוב משפחה של משפחת המלוכה בעיראק. האמיר חד המחשבה והערמומי ניצל את תסכול העיראקים והציע להם להצטרף למאמצי ירדן במלחמה הקרבה (קרי, סיפוח עבר-הירדן המערבי). העיראקים נפלו בשבי. מעתה, היו העיראקים מרוסנים יותר בתביעותיהם בכינוסי הליגה הערבית, מה שכמובן העלה את חמתו של אמין אל חוסייני.

כאן למעשה מתגלה קו-השבר המחלק את מדינות ערב: מחד- עבר-הירדן ועיראק- הגוש ההאשמי- התומכים בחיזוק צבא ההצלה של קאוקג'י אל מול יתר המדינות (בראשן מצרים) התומכות בכוח החוסייני של ערביי הארץ והחוששות מהתעצמות כוח של עבר-הירדן. לא מפתיע הדבר שאנו כבר מבינים שלכל גוש מדינות היתה מטרה אחרת מהמלחמה הקרבה. בנוסף, הליגה הערבית הקימה "ועדה טכנית" מטעמה שבראשה עמד איסמעיל צפואאת, סגן הרמטכ"ל העיראקי וועדה זו היא שהביאה להקמת צבא ההצלה של קאוקג'י, כששמונה מאות לוחמים שלו היו עיראקים, לעומת 50 מצרים. אגב, רבים מהם חזרו לעיראק ממורמרים ומתוסכלים נוכח היחס, התנאים וההכשרה שעברו. האווירה שהם היו אחראים לה בבגדד לא הובילה למוטיבציית יתר בקרב הציבור העיראקי.

הצבא העיראקי היה אחד הצבאות המיומנים בין צבאות ערב. ראשיתו בימי הקמת המנדט הבריטי בעיראק, כשהוקמו מיליציות. ובכל זאת- בתחילת הדרך בלתי ניתן היה למצוא מבין המגויסים אפילו אחד המתאים להיות קצין. הבריטים הם שעסקו בהקמת הצבא העיראקי יש מאין. הוחל בגיוס לצבא שכלל, מעבר להכשרה צבאית מקצועית גם השכלה בסיסית. שכן, רבים מהמגויסים הגיעו לצבא מהשכבות העניות מכפרים שלאורך הפרת והחידקל. בשנות מלחמת העולם השנייה עלתה רמתו של החייל העיראקי וסגן מרשל האויר של הרא"פ העיר:

העיראקים הם "בסדר גמור" עד לנקודה ידועה. עד שמגיע אותו רגע, כשהם חסרים את ה"דבר מה" אשר אי אפשר בלעדי- והם מתחילים להתערער...

העיראקים מגיעים למלחמת הקוממיות עם ניסיון צבאי מסוים. בהתקפה על הבריטים בפאלוג'ה (מאי 1941) הם הביאו לכדי ביטוי את אשר למדו מהם. אולם, הבריטים ניצלו "חולשה מזרחית" המובנית, לדעתם באופי של הערבים- הדמיון המזרחי. כך, הפיצו הבריטים שמועה כי לבגדד עושה את הדרך כוח בריטי הכולל טנקים (שכלל לא היו להם), ואכן- סיור עיראקי דיווח למפקדתו כי הוא מזהה 50 טנקים. מעשיות אלף לילה ולילה. דוגמה נוספת לרמתו הנמוכה- פרשת ח'בנייה, כשכוח עיראקי עדיף צר על מחנה בריטי. לעיראקים היו 8,000 לוחמים המצוידים בתותחים רבים, טנקים, מטוסים ונשק אישי אוטומטי רב ובכל זאת נחלו תבוסה ונגפו בפני חיילים בריטים, שרובם לא היו לוחמים אלא טכנאים ואף חולים בבית חולים מקומי.

הצבא העיראקי היה ערב-רב של לאומיה השונים של עיראק- מוסלמים סונים, מוסלמים שיעים, כורדים, תורכמנים ואחרים. בנוסף, הגיעו אליו עירונים ובני כפרים, בדואים ועירוניים. כפי שקורה בצבאות אחרים, גם כאן היתה אפליה בין החיילים. מרבית הקצינים היו מוסלמים סונים- ובעיקר מהמשפחות המיוחסות. בצבא זה רבו האירועים של ניצול חיילים, התנהגות סוררת של קצינים, הכאות, עבודת פרך ושחיתות מוסרית. מה שמסביר את אחוזי הגיוס הנמוכים.

העיראקים גויסו בגיוס חובה בגיל 19 אולם לא כל בני המחזור התייצבו. שחרור מהצבא ניתן היה לתלמידי בתי ספר תיכון, דת או מקצועיים. וגם- מי שהעדיף, שילם כופר עבור השחרור בסך 75 דינר.

השירות נקבע לשנה וחצי אולם חלק ניכר ממנו היה אימון בסיסי והכשרת החייל. יוצא מכך שמגויס שוחרר לביתו לאחר שנה וחצי ללא הכשרה מלאה לאחיזה בנשק. בשנת 1946 נאמד

כוחו של הצבא העיראקי בכאלפיים קצינים ושלושים וחמישה אלף חיילים- אם כי סביר שבמספר זה נכללו אנשי המשטרה העיראקית.

תקציב הצבא העיראקי בשנת 1946-47 היה כשישה מיליון וחצי דינר. רכש הצידוד נעשה בעיקר אצל הבריטים, אם כי גם ארצות הברית שלאחר המלחמה היוותה מקור לרכש. בעיראק ישבה משלחת צבאית בריטית שיעצה בכל הנוגע לביטחון. לצבא עיראק גבולות עם פרס (איראן בימינו), טורקיה, סוריה, עבר-הירדן ערב הסעודית וכווית (שטח חסות בריטית). מבין כל המדינות הללו- רק ערב הסעודית יכלה להוות אויב, בשל המתיחות ההיסטורית בין משפחת אבן-סעוד לבין המשפחה ההאשמית. שרת הצבא כווה למגננה (דפסיבה) ולא להתקפה (אופנסיבה).

ועל אף כל חסרונות אלו מחליטה ממשלת עיראק לשלוח את צבאה להשתתף בפלישה לארץ-ישראל. בעוד שיתר המדינות הפולשות נדרשות רק לחצות את גבולן עם הארץ, הרי שצבא עיראק נדרש לחצות את שטח אמירות עבר-הירדן. כאן מתעוררת בעיה קריטית כמו לכל צבא-אף למיומן והראוי ביותר- קווי אספקה ארוכים. הצבא נדרש לספק לחייליו מזון ומים, ציוד לחימה, תחמושת וחלקי חילוף, ציוד קשר ורפואה. כל זאת- במרחק של מאות ק"מ מהבית. קווי אספקה ארוכים הינם מכשול לכל צבא מסתער. בטח לצבא שאינו מיומן בכך.

לזכותה של עיראק יאמר כי היא היחידה מבין כלל מדינות ערב שלאחר כישולן הפלישה לארץ-ישראל חקרה לעומק את הסיבות לכישולן. דבר אשר לא מנע את הדחת המלך הצעיר- פייסל השני בשנת 1958 ולחיסול המונרכיה במדינה.

לסיכום, הצבא העיראקי מגיע לארץ-ישראל בכוח קטן ממה שיכל להביא באמת. נקודות התורפה העיקריות שלו- חוסר גבול משותף עם ארץ-ישראל וקווי אספקה ארוכים. מורל חיילים נמוך והכשרה צבאית בעייתית.

נותרו לנו שלוש הגדולות: מצרים סוריה וירדן.

ישראל מרצ'
מורה דרך

(הכותב הינו מורה דרך המתעניין במורכבותה של מלחמת הקוממיות)

דע מאין באת / יובל נבו

מס' 230 : כביש 3

הנתיב עליו עובר כביש מספר 3, מאשקלון- ללטרון הוא עתיק יומין, המחבר את מישור-החוף באזור אשקלון לפנים הארץ, לכיוון הרי ירושלים ובנימין, וכן צפונה לכיוון "המעבר ההכרחי" עד למאה ה-19, ליד מעבר אפק (ראש-העין). הדרך היתה קישור בין "דרך-הים" העתיקה מאד (ממצרים-עזה-אפק- לסוריה) , הדרכים- הרומיות והצלבניות (בין י-ם לבית-גוברין, לאשקלון ולוד), "דרך-הדואר" הממלוכית (ממצרים-עזה-יבנה-לוד לסוריה), והדרכים-העות'מניות.

לאורך הדרך היו בתי חווה שבחלקם היו רהטים/סבילים עם מים לטובת ההולכים (אחד בשיקום, מערבית למחנה עמנואל)

במלחמת העולם הראשונה, בסוף שנת 1914, החליט אחמד ג'מאל פחה, מפקד הארמיה השמינית בצבא העות'מאני (היה אחראי לטבח בארמנים), לבנות את הכביש כחלק מהמאמץ המלחמתי להגיע לתעלת סואץ, כדי לחסום את הנתיב הימי החשוב כ"כ לאימפריה הבריטית (המקשר בין אירופה להודו). סלילת הדרך התנהלה בניצוחו של מפקד האזור עיזאת-ביי שישב במפקדתו ירושלים, המהנדס התורכי סוראיה-ביי ועוזרו איתן בלקינד (ממשפחת בלקינד מרשל"צ, כשהיה בגיל 17-18 בלבד). המודד הראשי היה דודו של בלקינד- יעקב פריימן.

מפקדת הכביש התמקמה במנזר לטרון. אורך הכביש היה כ-40 ק"מ אשר חולק למקטעים של 4 ק"מ, עליהם עבדו קבלנים שונים, רבים מהם יהודים : מאיר דיזנגוף, האחים שלוש, ישראל זייגר, ועוד.

למפקחים מונו משה רפופורט, עשהאל פוחצ'בסקי וצעירים נוספים. בכוח העבודה היו מאות יהודים שהמירו את העבודה ב"עמליה" בשרות בצבא העות'מני, כנ"ל מקומיים מכל העדות. מסעדה נפתחה בואדי צ'ראר (שורק) ע"י נחום סדומסקי מרשל"צ, ושם התאספו כל עובדי הכביש היהודים. סלילת הכביש נמשכה 4 חודשים בלבד, ובחנוכה תרע"ה, 1915 נסתיימה העבודה על הכביש. בחודש טבת שבא מיד לאחר-מכן ירדו הגשמים הראשונים, שהיו עזים ביותר. הדרכים נשטפו ונהרסו, כמה מהגשרים נשברו, אנשים וסוסים נשטפו ונהרגו.

אין ממצאים בשטח לגשרים עליהם עבר הכביש מעל הוואדיות/הנחלים : נחל שורק, נחל אלה, נחל גוברין, ונחל לכיש.

בהמשך למאמץ המלחמתי מול ההתקדמות הצבא הבריטי בסיני בשנת 1917, בנו העות'מנים מסילת-רכבת במקביל לכביש, המסתעפת מהרכבת לבאר-שבע, מאטינה (התחנה בכפר-מנחם) לבית-להיה (בצפון רצועת עזה). מהרכבת נשאר הגשרים על נחל שורק (שנהרס בהרחבת הכביש החדש), על נחל אלה (ליד צומת קסטינה) ועל נחל שקמה (ליד נתיב העשרה).

התורכים הקימו מחנה גדול בצומת הרכבות יפו-ירושלים ורמלה-באר-שבע וכביש לטרון-עזה, מחנה "ואדי-צ'ראר". האנגלים הוסיפו ופיתחו את המחנה למחנה אספקה הגדול בארץ, שכינויו היה "הצומת".

ליד תחנת הרכבת ואדי צ'ראר היה בית-חולים ובית-קברות לפועלים המצרים מחיל-המשלוח הבריטי, שנהרגו/נפטרו במהלך מלחמת העולם הראשונה וכיבוש הארץ ע"י הבריטים. במקום מוצב אובליסק לציון בית-הקברות.

חיל-האוויר הגרמני-בווארי הכשיר שדה-תעופה מעפר מהודק לטייסת צילום 302 בין הכביש למסילת-הרכבת בין הכפרים סוואפיר אל-ע'רביה ושרקיה (מול הכניסה לעין-צורים).

במסגרת "מרדף-פלשת" של הצבא הבריטי אחרי הצבא התורכי-עות'מני, 21/11/1917, חנה הגנרל אלנבי ומפקדתו בסוואפיר-אל-ע'רביה (בכניסה למרכז-שפירא).

בשנת 1929, תרפ"ט, בהיותו מוצב במחנה ואדי-צ'ראר/שורק, ראה שוטר ערבי את בית-הרצל שליד חולדה, מותקף ע"י המון ערבי והזעיק עזרה ממחנה רמלה. ברמלה ישב השוטר שמואל ווייסברג, שהזעיק את מפקדו מרחובות ויחד עם כוחות נוספים מסרפנד (צריפין) וחיילי-הצי הבריטי מת"א, חשו לעזרתם. כך הציל ווייסברג את חיי הפועלים בחווה (להוציא את אפרים צ'זיק שנהרג), שפנו לת"א.

בשנת 1933 קנה יהודי צרפתי שמואל פומברובסקי 700 דונם כדי להקים ישוב "קרית-שמואל". עקב המאורעות שהחלו קצת אח"כ לא יצאה התוכנית לפועל, מלבד בית באר, הקיים עד היום (רח' זבוטינסקי). המקום שימש כעמדה קדמית למושב באר-טוביה וכפר-ורבורג לכיוון הכביש, וישבו בו אנשי-בית"ר/האצ"ל עד שנאסרו ע"י הבריטים. המקום הפך לבית-קפה של הצבא הבריטי, ובהמשך עמדת הגנה של באר-טוביה. ב-1993 קנתה אותו עירית-קרית-מלאכי והפכה אותו ל"בית ראשונים" ומחלקת-נוער ומתגייסים.

בשנת 1936 החליטו בממשלת המנדט הבריטי בראשות הנציב העליון הידידותי ליישוב היהודי - ארתור ווקופ, להשקיע בכבישים בא"י. הקבלן דוד נוטמן מרחובות

זכה בסלילת הכביש עם תשתית סולינג (2 שורות אבנים מסודרות כמסגרת ובתוכן מילוי אבנים בינוניות/קטנות) על משטח מהודק ומעליו אספלט. דוד נוטמן היה מעורב בפרוייקטים רבים של בניית דרכים, כבישים, גשרים. וכן קניית קרקעות מהערבים ורכישת בסיסים בריטים עבור הסוכנות-היהודית בתום המנדט (תל-נוף, צריפין, חצור ועוד). המהנדס זאב פריזר (בן-ישראל) לגור בבאר-טוביה בשנת 1932, (כהשלמת הכנסה למשק שקיבל) יזם בשנת 1936 את בניית שני הגשרים, מעל נחל גוברין (ליד הכניסה למושב שפיר) ומעל נחל לכיש (גשר הקשתות, ליד מרכז שפירא). בנוסף נבנה גשרון על נחל דגנים והיה בו שימוש כמחסה במלחמת העצמאות.

בשנים 9-1936 היה "המרד הערבי", המכונה "מאורעות-תרצ"ו-ט", והתחבורה היהודית סבלה פיגועים (פגיעה בצומת מסמיה בעובדי חברת-החשמל והנוטרים שהיו איתם, 10/9/1938). תגובת השלטון הבריטי היתה הקמת משטרות (טיגרטים) במקומות שולטים. אחת מהן היתה משטרת לטרון, אשר שלטה על צומת כביש 1 י-ס -יפו וכביש 3.

עם פרוץ מלחמת העולם השנייה נבנו מחנות מעצר בעמק לטרון, ובהם נכלאו גרמנים ואיטלקים אויבי הבריטים. ב"שבת השחורה" 29.6.1946, בעקבות "ליל-הגשרים", הורחב המחנה המעצר ל-4 מחנות, לאורך הכביש בעמק לטרון, ובו נכלאו רבים (2700 סה"כ ו-70 ממנהיגי הישוב).

בצומת כביש 3 וכביש 4 (החוף) (היום צומת סילבר) נבנתה חוות-נסיונות חקלאית ע"י פקיד המנדט לחקלאות ודייג בדרום- שלמה ענתבי (היום כפר-הנוער "אבא הלל סילבר").

בחצי השנה הראשונה של מלחמת העצמאות "האזרחית", במערכה על הכבישים, הותקפה שיירת-ניצנים ב-21/3/1948 ובה הותקפו שני משוריינים ומשית בדרכם לרחובות, לא רחוק מצומת הודייה, בכניסה למחנה חסה. באירוע נהרגו 5 לוחמים ישראלים. שיירה גדולה נוספת שנסעה מחולדה לכיוון י-ס, הותקפה ב-31/3/1948 לא רחוק מהצומת לכביש 3. 22 מאנשי השיירה נהרגו, התקפה זו הובילה ל"מבצע נחשון" שבוע לאחר מכן.

במלחמת העצמאות היתה סכנה שהצבא המצרי ינסה לכבוש את הישובים בדרך לפני-הארץ דרך הכביש. לכן הוקם "מחסום כפר-ורבורג" ע"י החבלנים של גבעתי מגדוד 53 : עודד הנגבי ושרגא אלון. המחסום כלל : בטונים, מוקשים וגדרות באורך 300 מטר, מנחל גוברין עד הכניסה לכפר-ורבורג ("המחסום הארוך והמבוצר ביותר בארץ"- לדברי עודד הנגבי).

[ב"מבצע-תינוק" (18/5/1948) בו הועברו ילדי נגבה, גת וגלאון למרכז הארץ, כמעט נפגעו הילדים והאמהות בגלל חוסר תאום עם אנשי המחסום].

גדודי גבעתי 52, 53 ו-54 נלחמו על המשלטים לאורך הכביש, ויצחק פונדק מיקם את מפקדתו של גדוד 53 מתחת גשרון נחל דגנים ליד סאופיר-אל-ע'רבייה (מול מרכז-שפירא). המקום כונה ע"י חיילי הגדוד: "הוטל דה-בריג'".

מחלקת הג'יפים "שועלי שמשון" של גדוד 54 כבשה בהסתערות רכובה את הגבעות (נ.ג. 105) בין מחנה ג'וליס-עמנואל (בראשי, מניר-דוד, סמג"ד 13 בגולני) לנגבה. הגדודים ספגו הפגזה קשה ביותר שארכה שלוש יממות על משלט עיבדיס. הסתערות טנקים מצריים וחי"ר מכיוון בית-עפה (יד-נתן) נהדפה ע"י מחלקת תותחים-"נפוליאוניקים" בפיקוד ב.ז. פון-וייזל ("...ירינו -ואלוקים פגע.."). בהתקפה נוספת של כוח מצרי שהגיע מכיוון מגידל-אשקלון, וניסה לכבוש את צומת כביש 3 ו-232 (צומת הודיה), אך הונס ע"י פלוגה בפיקוד דודיק בן-יעקב מבאר-טוביה.

באזור צומת נחשון ומושב בקוע החלה "דרך בורמה" - דרך עוקפת משטרת לטרון, שנכבשה ע"י הלגיון הירדני אשר ניתק את הדרך לירושלים. בסוף המלחמה נבנה "כביש הגבורה מס' 44 לכיוון צומת הרטוב/בית-שמש, אשר היווה את הדרך העיקרית לירושלים.

בעמק מדרום למשטרת לטרון היו מספר נסיונות כושלים לכבוש את המשטרה [מבצע בן-נון א' ו-ב'].

לאחר מלחמת העצמאות הוחלט לבנות ליד צומת ראם ישוב "משמיע-שלום". היישוב החל להתפתח וכלל עשרות משפחות, אך הוחלט לפרק אותו והמשפחות התפזרו לבני-עיי"ש ובני-רא"ם.

יישוב נוסף הוקם ליד צומת הודיה בשם "כפר-כורמים" שהפך ל"כרמון", בשנת 1952. המייסדים היו משפחות מבוגרות מרומניה. הכפר נכשל כלכלית ופורק בשנת 1962. במקום ניטעו פרדסים ומטעים.

בשנת 1950 הוקמה קרית-מלאכי מצידו הצפוני של הכביש, עם מעברה גדולה צמודה לכביש. מצידו הדרומי התחיל הישוב כפר-אחים (ע"ש האחים אפרים וצבי גובר, בני כפר-ורבורג, שנהרגו במלחמת העצמאות), אך עבר בהמשך למקומו הנוכחי (אדמות הכפר קסטינה), ובמקומו בנתה המועצה האזורית באר-טוביה אזור תעשייה גדול ומצליח. כיום מתרחבת העיר לכיוון מערב על שטחי המחנה הצבאי "בר-לב".

בשנות ה-80 הורחב הכביש עד מחנה קסטינה-"בר-לב" (בזמן שהיה מחנה תובלה) וכפר-ורבורג (שגר בו יגאל הורוביץ, שר האוצר באותה תקופה).

בשנת 2002-3 נבנה קטע הכביש בין לטרון לצומת נחשון מבטון, כנסיון לחסוך תיקונים בעתיד. עקב העלות הגבוהה לא נמשך הנסיון.

בשנת 2011 הוחלט להרחיב הכביש מכפר-ורבורג לצומת סילבר. סיום העבודות היה צפוי למרץ 2018.

מספור הקילומטרים של כביש 3 (ממערב למזרח) נגזר מקטע החפיפה עם כביש 40 (מדרום לצפון). מצומת מלאכי (קסטינה) מערבה -המספר הולך ויורד מ-244, ומצומת-ראם (מסמיה) מזרחה -הולך ועולה מ-248.

ממלחמת ששת-הימים 1967, ועד "הסכמי אוסלו" 5-1993- המשיך הכביש מזרחה לרמאללה וירד ליריחו/גשר-אלנבי. לאחר ההסכם מסתיים הכביש במבוא-חורון. בשנים האחרונות הופכים צידי הכביש לנוף "טוסקנה", עקב נטיעת כרמים רבים, במיוחד באזור נחל שורק.

בעקבות ההתנתקות מרצועת-עזה בשנת 2005, נבנו מספר ישובים עבור המפונים : יד-בנימין, גני-טל בחפץ-חיים ונצר-חזני ביסודות.

אתרי טבע/נוף ומורשת לאורך הכביש (ממערב למזרח):

- * שלולית-חורף בצומת הודיה/ יער-כרמון,
- * כרמון- אתר אשפה המנוצל לשאיבת גז,
- * הסביל (בית באר ליד מחנה עמנואל),
- * גבעת "תום ותומר" (כחצי ק"מ מהכניסה לנגבה),
- * משלט עיבדיס (800 מטר מהכביש), *גבעת-זכרון גדוד 53,
- * משלט/גבעת-התאנים (הנפולאוניקים של ב.ז. פון-וייזל, מול הכניסה למשואות-יצחק),
- * גשר-הקשתות, טיילת חדשה לאורך נחל-לכיש (מגשר-הקשתות דרומה),
- * שלולית-חורף שפיר ואנדרטת הטייס דני שטהל (בכניסה לעין-צורים),
- * גשר פריזר (בכניסה למושב שפיר),
- * מחסום כפר-ורבורג (בכניסה לכפר-ורבורג),
- * בית-פומברובסקי (רח' ז'בוטינסקי בקרית-מלאכי),
- * גשר הרכבת התורכי (ליד בית-הקברות של כפר-אחים),
- * רבדים-תצוגת ממצאים פלשתיים מתל-מקנה,
- * מחצבה עם ממצאים כלקולתיים (ליד אזור התעשייה מול בית-חילקיה),

- *שביל "מושקו רוס" לאורך נחל תמנה (בין יד-בנימין לבית-חילקיה),
- *חורשת סוללי-כביש 6 ובריכת-שכשוך (במחלף שורק),
- *חניון נחל-שורק (ליד בית-הקברות יסודות/נצר-חזני),
- *תחנת-הרכבת התורכית והאובליסק (ליד מחנה שורק),
- *אנדרטת חיל-ההנדסה (כניסה למשמר-דוד) ובית-הרצל,
- *יער-המגינים (ליד צומת נחשון),
- *התחלת "דרך-בורמה" (בית-הבאר מול מושב בקוע),
- *אנדרטת-אלכסנדרוני (ליד מחלף נחשון),
- *חורשת אלה-ארץ-ישראלית (מצפון לכביש, ליד קבוץ נחשון),
- *מנזר לטרון (רקפות בחצר המנזר),
- *משטרת לטרון- מוזיאון יד-לשריון (אנדרטאות רבות מצפון-מזרח).
- *מנזר אמאוס (שרידי כנסייה ליד הכביש),
- *פארק-לאומי איילון (קנדה לשעבר).
- *גשר הרכבת המהירה (ליד צומת מבוא-חורון/מודיעין).

מקורות לכתבה:

- מלחמת העמים, עמ' 153- מרדכי בן הלל הכהן
- כך זה היה, עמ' 89- איתן בלקינד
- זכרונות (כרך ג)- משה סמילנסקי
- מבט ועוד מבט- ב.ז. קדר
- זכרונותיו של דוד נוטמן- רענן נוטמן ורון שני
- אתרים במרשתת

כמה פעמים צריך להיכנע לבריטים? – מאת אלירן קיסר

9 בדצמבר 1917

השמש חזרה לחמם את הגבעות המוריקות של הרי ירושלים, מזה כשלושה שבועות ניתן גשם עז, הקור הקפיא, והרוח חדרה לתוך העצמות, זקני העיר נזכרו באנחות שנים קרות וגשומות כאלו.

החיילים הבריטים חיכו לרגע בו יזכו למעט מנוחה ומעט חום תוך לגימת תה חם, ואכן מסתבר כי הרגע הזה עומד להגיע אף מהר יותר ממה שציפו.

בבוקר של אותו יום ראשון, נטל עיזאת ביי המושל הטורקי את מטלטליו ומילט את נפשו מעיר הקודש, אך לא לפני שהעביר כתב כניעה לראש העיר חוסיין סלים אל חוסייני. הלה, אחזה בו התרגשות היסטורית בהבינו את נטל האחריות אשר נפלה לידו.

ראש העיר, חוסייני, לקח עמו את מפקד המשטרה ועוד כמה מאנשיו והחיש דרכו אל המושבה האמריקאית. שם יעצו לו לקחת מקל מטאטא ולחבר אליו פיסת בד לבן, כאות כניעה. הצלם לארס לארסון, חיש הצטייד במצלמה החדשה שלו עם חצובת תלת רגל מעץ מהגוני משובח, והצטרף כדי לתעד את הרגע ההיסטורי אליהם נלווה גם הילד מנשה אלישר.

לאחר התייעצות פנימית קלה החליטה החבורה לכוון עצמם לעבר מערב העיר, שם הניחו כי יפגשו את הצבא הבריטי במלוא הדרו. כאשר הגיעו בסמוך לכפר ליפתא אורו עיניהם, הנה הם האנגלים... כן הנה הם. שני חיילים כחולים, משוטטים ומבולבלים קמעא.

ראש העיר חוסייני ירד מסוסו רץ לעברם קד קידה, באנגלית אוקספורדית ובהוד ובהדר הגיש להם את כתב הכניעה. שני האנגלים הביטו בתמיהה באדון הנכבד, המומים מהסיטואציה הקומית שזה נכפתה עליהם, אולם מיד התעשתו הם, ובאנגלית קוקנית סרבו בנימוס, לאחר מכן שאלו את המקומיים היכן ניתן להשיג מעט ביצים כדי שהם, הטבחים, יוכלו להכין חביתות לקצינים שלהם.

חוסייני הופתע מעט מהסירוב, "מדוע אצל האנגלים הכל כה מסובך?" חשב לעצמו, אך מיד קפץ על סוסו והמשיך במאמצי הכניעה המייגעים.

שוב, איתרע מזלו, והנה שני סמלים צועדים אליהם וקוראים: "עצור!". החבורה עצרה והרימה ידיה. השמש סנוורה את הסמלים, ולכן זזו מעט הצידה, אז להפתעתם הבחינו בדגל הלבן המאולתר.

"אני חוסיין סלים חוסייני, ראש העיר ירושלים, מבקש להגיש לצבא הוד מלכותו את כתב הכניעה של העיר", קרא בקול נרגש. בהתעלמו מקני הרובים המכוונים אליו, רץ אל שני הסמלים סדוויק והורקומב, קד קידה מלכותית והציג את כתב הכניעה. הסמל סדוויק אחז בנייר אך לא הבין דבר, כתב הכניעה היה בשפה הערבית.

שוב חש ראש העיר אכזבה, אך לא לזמן רב, שני קציני ארטילריה הגיחו אל מול הקבוצה. מיד עט עליהם ראש העיר, ולאכזבתו השלישית גם אלו סרבו לקבל את הכניעה.

"מוזרים האנגלים האלו.. לא מוכנים לקבל את הכניעה.. " פלט לעבר ראש המשטרה.. והמתין ..

קולונל ביילי הובהל אל החבורה, בוחן ממרחק מה את ראש העיר השעון על על סוסו, לבוש חליפה שחורה ולראשו תרבוש בצבע בורדו, בידו מקל הליכה מעץ עתיק, מדי כמה רגעים מסדר הוא בתנועה מעין מלכותית את שפמו העבות.

הקולונל ניגש את החבורה ומצאה כמעט רדומה, "מי כאן ראש העיר" שאל בסמכותיות מופגנת,

"אני אדוני, חוסיין סלים אל חוסייני ראש העיר ירושלים הקדושה" ענה מידית ובתוך כך בדק ושיפר את הופעתו.

"האם זה הרגע?" הרהר חוסייני "דווקא עכשיו לא היינו מוכנים.."

"אדוני הקולונל", פנה אל ביילי במיטב האנגלית שברשותו, "בשם העיר ירושלים אני מתכבד להפקיד בידי צבא הוד מלכותו את כתב הכניעה של ירושלים"

"לא תודה. לא עכשיו ולא לי.. " ענה בבהלה "מיד יגיע לכאן הבריגדיר גנרל ווטסון, אנא חכו פה"

פני של חוסייני נפלו שוב, כמעט ונפלטה מפיו קללה "אי אפשר עם האנגלים האלה, מג'אנין הדולה"

⁷ "משוגעים אלו" בערבית

ההמתנה החלה להציק, השתררה תחושה של "יללה בוא נגמור עם זה ונלך הביתה".
הצלם לארסון היה היחיד שמצא כמה חיילים האנגלים אשר ראו בו אירופי
כמותם, ופצחו במטר שאלות על ירושלים, חוסייני הביט עליהם ברישול.

אחרי שעה ארוכה נשמע קול, "שלום, אני ג'נרל ווטסון, מי כאן ראש העיר?"

"אני אדוני" ושוב חזר על המשפט עליו התאמן פעמים כה רבות "בשם העיר
ירושלים אני מתכבד להפקיד בידי צבא הוד מלכותו את כתב הכניעה של ירושלים
הקדושה".

"או קיי" הפטיר ווטסון ולקח את הנייר, "ומה כתוב כאן?" בתוך כך מפנה הקולונל
את מבטו אל ראש העיר,

"כתוב שירושלים נכנעת לצבא הוד מלכותו"

"טוב מאד..." ענה קצרות והעביר את המסמך לעוזרו.

ראש העיר הזדקף ניפח את חזהו וסידר שוב את שפמו.. "תודה אדוני "

"אתם... אולי יודעים היכן ניתן לשתות כאן תה טוב? זה כמה חודשים לא טעמתי
תה נורמלי"

"כמובן" ענה הילד מנשה אלישר שהתלווה אל החבורה "אצל אדון משה וולך,
הרופא, בבית חולים שערי צדק"

מבוכה השתררה בקרב החבורה. "מה עושים עכשיו?"

"אז נלך?" שאל ווטסון והסיר את המבוכה מעליהם.

"כן כמובן אדוני" ענה ראש העיר במבוכה, שלא ציפה לכניעה מהסוג הזה...

אחר הצהרים נדרש ראש העיר להיכנע שוב, הפעם הגיע ג'נרל שי למצודת דוד וקיבל
על מדרגות הכניסה את כתב הכניעה.

יומיים (11-דצמבר-1917) אחר כך ברוב טקס והדר מגיע הגנרל אלנבי אל שער יפו
יורד מסוסו וצועד רגלית ובענווה אל רחבת הטקסים מול מצודת דוד. שם בפעם
האחרונה יקבל על פי כל כללי הפרוטוקול את כניעת העיר ירושלים מאת הראש
העיר מיודענו חוסין אל חוסייני.

ראש העיר חוסייני, לאחר סאגת הכניעה לקה בדלקת ריאות, ונפטר כשבועיים
לאחר טקס הכניעה, בבית חולים שערי צדק.

בנקסי בבית לחם גרפיטי על גדר ההפרדה מאת : דנצו

בנקסי הוא אמן הגרפיטי הבריטי הנודע שזהותו האמתית לא ידועה. הוא התפרסם לא רק בציורי הקיר המתריסים שלו אלא גם בתעלוליו, בהם תליית ציורים שלו במוזיאונים החשובים בעולם. הממסד האמנותי רואה בו ונדאליסט אך ציוריו נמכרים במחירים אסטרונומיים. באוגוסט 2005 הוא הגיע עם אמנים נוספים לבית לחם והם ציירו שם על חומת ההפרדה ציורים המוחים על קיומה. בנקסי צייר אז תשעה ציורים, אך חזר שוב עם אמנים נוספים שנתיים מאוחר יותר והם הוסיפו עוד ציורים. מבלי לנקוט עמדה פוליטית, החומה אגרסיבית, מכוערת ומשפילה, אך רוב הציורים אינם מביעים שנאה.

באוגוסט 2012 ביקרתי בבית לחם. גדר ההפרדה בצידה הפלשתינאי הדהימה אותי. הפלשתינאים הוסיפו לציורי האמנים האירופים והפכו אותה למיצג אמנותי גדול ומדהים. בסוף 2018 ביקרתי שנית. נראה שהרמה האמנותית של ציורי החומה ירדה, אך נוסף לה המלון המיוחד של בנקסי. הבאתי כאן רק מעט דוגמאות מאז ומעכשיו.

חדרה במרכז – יום השתלמות למורי דרך

יום השתלמות למורי דרך חברי האגודה 30.1.19

עד עכשיו זה לא קרה אבל מעתה והלאה זה יכול לקרות גם לכם. אם לדייק אז למורי דרך חברי האגודה זה ממש קרה כאשר ערכו סיור בחדרה במסגרת השתלמות שאורגנה ע"י נחלים וחברת לתיירות של העיר והעומדת בראשה לירון שי

מוזיאון מלח פלפל בחדרה הייתה התחנה האחרונה בתכנית יום ההשתלמות בעיר.

בתחילת היום, התכנסנו כולם במלון ראמאדה שבחוף מפרץ בנימין לארוחת בוקר מאוד מפנקת. מנכ"ל המלון דיבר על הייחוד מיקומו של המלון והשירותים שהוא מעניק לאורחים הבאים בשעריו. עלינו אל המרפסת בקומות העליונות לחזות במרחבים ונופי הים שמתגלים מגובה רב. המשכנו לפארק נחל חדרה לפגוש את החוקרים מאוניברסיטת חיפה. למקום הגיע גם הפקח של רשות

שמורות הטבע שבתחום אחריותו חוף הים ושפך נחל חדרה. לאחר ההרצאה המרתקת הועלה רחפן ששידר תמונות מאיזור בהם נראים הכרישים. כן חולקו משקפות על מנת לעקוב אחרי הסנפירים של הכרישים האפוריים. זהו שמן של סוג זה של כרישים (נקבות בלבד) המגיעות לחוף שפך נחל חדרה הנחשב לייחודי בעולם. (גם הסנפירן סוג אחר נמצא בחוף זה אך הוא נמצא בעומק ולכן אפשרות לצפות בו באמצעות רחפן בלבד)

לפני שנים בהיותו נער, ביקר כאן נתן יונתן והתרשם מנחל חדרה החסום ע"י חולות הים. בהשראת המראה כתב את השיר "חופים". עברו שנים, נחציה היימן התבקש לחבר לחן לשיר שהפך אותו לאחד השירים היפים שכולנו מכירים (לשיר יש כמאה ביצועים שונים). במקום הוקמה אנדרטה לזכרו של האחרון. הלכנו לאורך טיילת הנחל עד לגשר הנבל שעליו חוצה שביל ישראל. בדרכנו אל הגבעה שם ניצבת אנדרטה אבשלום פיינברג, איש ניל"י. בית הוריו המשוחרר והשמור נמצא בחדרה עד עצם היום הזה ואף הוא מקום לביקור (ובית קפה).

חזרנו לאוטובוס כדי לנסוע לבי"ס, "**אחד העם**" שעבר תהליך של שימור והתאמה למקום התכנסות מועצת העיר. במקום חזינו בסרט המספר את תולדות החינוך במושבה וגם התרשמנו מהגן ואמצעי ההמחשה שבו. חצינו את הרחוב הנושא את אותו השם של בית הספר, אל **שדרת סא"ל אמיר מיטל** (ברחוב הרצל). אביו ואימו באו לקבל את פנינו וסיפרו את סיפורם הכואב והמרגש. בסיום פרק זה לא נשארה עין אחת יבשה...

במקום יש **קיוסק** היסטורי שנבנה על פי הדגם המקורי משנות השלושים שהיה קיים במושבה חדרה. היום הקיוסק פעיל ונותן הרגשה מיוחדת למזמינים גוזז. זה מה שקרה גם לנו המשתלמים (בלי שתות גוזז).

שמנו פעמינו אל **גן המייסדים – יד לבנים**. חצינו את הרחוב ונכנסנו אל גן האקלום של צמחים, פרי יוזמת אהרון אהרונסון. פגשנו את יו"ר העמותה של יד לבנים אהרון קמינגר שסיפר על הקשר לאדריכל הבינלאומי דני קראוון שתכנן את הגן המדהים. כמו כן, הראה את פעולת השאיבה של המנוע הנמצא בגן וכיצד המים זורמים בגרביטציה בתוך תעלות בנויות אל עצי הפרדס הנטועים בסמוך. עברנו לאורך הדרך הלבנה והאובייקטים שלאורכה, בריכת המים, החוליות, עמודי הזיכרון, עד הגיענו לחדר הזיכרון. כאן היה מפגש עם תמונות וזיכרונות. לסיום פרק זה צפינו בסרט קצר המראה את הגן ואת העיר ממבט הציפור

לאחריה, נסענו ל**מוזאון מלח פלפל**. פגשנו את בעל המוזיאון איתן בר-און. למוזאון הייחודי שהוקם רק לפני שנה וחצי יש כבר **שיא גינס**. מעל שלושים וחמש אלף זוגות של מלחיות ופלפלות מוצגות בפני המבקרים. כל הצורות הסוגים מעשה ידי אומן מכל העולם. זהו ממש אוסף אדיר, אך יותר מכל סיפורו של האיש עצמו, יוזם ומקים המוזאון.

תם ולא נשלם היות ובחדרה ובתחומה ישנם עוד אתרים ייחודיים המתאימים לקהלי מטיילים מגוונים, ומאפשרים אירוח וביצוע של טיול מעניין ואיכותי וכל זאת קרוב למקום. הוא שכבר אמרנו... חדרה במרכז!

תודתי נתונה לאגודת מורי הדרך ולעומד בראשה בני כפיר, לבני צוקר על העזרה בתאום ולארגון ההשתלמות.

הדריך ורשם יוכי משל

חברים מצלמים

גשר הנבל , תחנת הכוח חדרה, צילומים נדב ברקאי יצירתו של אורי ליפשיץ ליד תחנת הכוח חדרה

מוזיאון חנה שנס קיבוץ שדות ים צילם נדב ברקאי

כפר תבור , בית נעוריו של יגאל אלון, צילם ינאי

מפלי חרוד – צילם ינאי עוזיאל

איך נוצר כלי המיתר הראשון? מאת רותי יצחקי ריכטר

לפני אלפי שנים יצא צייד לצוד ציד ביער הסמוך למערה שבה גר עם אשתו וילדיו. לפתע התקדרו פני השמיים וגשם עז ניתך ארצה. כל החיות התחבאו במחבואיהם והצייד לא מצא ציד ומזון. הוא הסתתר בסוכה טבעית קטנה שנוצרה מסבך גבעולי דלעת הכרוכים על אחד העצים, וחיכה שיחדל הגשם והוא יוכל לשוב למערה. אבל הגשם התחזק מאוד, רעמים עצומים התגלגלו מקצה השמיים עד קצה האופק, ברקים מפחידים חתכו את האוויר, והאיש חשש פן יכה בו אחד הברקים. קטף הצייד דלעת מאורכת וגדולה, בקע אותה לאורכה בגרזן האבן שבידו, חבש את אחד החצאים ככובע על ראשו, ורץ למערה כשהדלעת מפארת את ראשו. ראתה אשתו את הדלעת על ראש בעלה ופרצה בצחוק: "מה הכתר המוזר שעל ראשך?" שאלה את בעלה בלגלוג.

"הדלעת הזאת הגנה עליי מפני הגשם והרוח הקרה," השיב הבעל.

פירות של דלעת גדולה.

רצתה האישה לפרוס פרוסה נאה מהדלעת כדי לבשל אותה לארוחת הצהריים, אבל בעלה אמר: "אני אסיר תודה לדלעת הזאת ולא אוכל לפצוע אותה ולאכול את בשרה," ובדברו הניח את הדלעת במרכז המערה, סמוך לאש הדולקת בה יומם ולילה.

ימים רבים עמדה הדלעת ליד האש. במשך הזמן התפורר בשרה וקליפתה התייבשה והתקשתה. היא תפסה מקום נכבד במערה הקטנה, ולא פעם הייתה למכשול כשנתקלו בה בני הבית. היא לא הביאה תועלת, ולכן ביקשה האישה להשליך את הפרי הגדול והיבש, אבל הבעל סירב, וכדי להציל את הדלעת מהגזירה הקשה החליט להפוך אותה לכלי מועיל. הוא חיבר לאורך פתחה החלול גידים ארוכים, וכך נוצר מעין כיסא-מדף חזק, שהאישה נהגה לשבת עליו או להניח עליו את תבשיליה.

יום אחד פרצה רוח חזקה אל המערה, השליכה את הכלים שעמדו על הדלעת, פיזרה את הבגדים והחפצים שבחלל המערה, וכיבתה את האש. החושך שהשתרר במערה

הקטנה הפיל פחד על יושביה, והם התפללו לבורא העולם, וביקשו ממנו שיביא
שלווה לנפשם וישקיט את חרדותיהם.

שמע הבורא את תפילתם, וביקש מהרוח להניד בכוח את מיתרי הגידים שנפרשו
לאורך פי הדלעת. מיד פשטה מנגינה מתוקה בחלל המערה, הנעימה ליושביה את
זמנם ופיזרה את פחדיהם.

כששככה הסערה ניסו בני הבית לחקות את מעשה הרוח, ופרטו באצבעותיהם על
מיתרי הגידים. לשמחתם הוסיפה הדלעת המופלאה להשמיע נגינות וצלילים
קסומים שלא נשמעו מעולם לפני כן במערה וביער, והם תהו אם כל הדלעות בעולם
משמיעות צלילים נפלאים כאלה.

כדי לבחון שאלה זו יצא האיש ליער והביא מסוכת הדלועים פירות אחדים, שוני
גודל וצורה. הוא בצע כל אחד מהם לאורכו, רוקן מהם את בשר הפרי, ומתח על
החצאים מיתרי גידים. מיד הבחין הצייד שכשפרט על גידי דלעת עבה וגדולה עלו
קולות נמוכים, וכשפרט על דלעת קטנה, נשמעו קולות דקים ורכים.

גם ילדיו ואשתו למדו לפרוט על הדלעות, ומדי ערב, כשפצחו בני המשפחה בשיר
בליווי כלי הקשה ומחיאיות כפיים, פרטו גם על הדלעות החצויות, והנגינה העשירה
את חייהם. כך נוצרו כלי המיתר הראשונים המנעימים את חיינו עד היום.

המדע שמאחורי האגדה

דלעת גדולה-תעודת זהות

משפחה: דלועיים.

"בני דודים": מלון, אבטיח, קישוא, מלפפון.

מאפיינים: הדלעת היא צמח מטפס או משתרע, עשבוני ורב שנתי. השורשים מעמיקים, מעובים ואוגרי מזון. הדלעת מטפסת ונאחזת במשען בעזרת קנוקנות, חוטים מסולסלים הגדלים מהגבעול. הגבעול וגביע הפרח שעירים או זיפניים. הפריחה באביב. הפרחים צהובים ולרוב חד מיניים, כלומר, יש פרחי זכר בעלי אבקנים שאינם עושים פרי, ויש פרחי נקבה החונטים פרי. הם נישאים באותו הצמח (צמח חד ביתי). הפרח עשיר בצוף וההאבקה נעשית על ידי דבורים. הפירות גדולים מאוד. משקלם 2-70 ק"ג, אך בתערוכות של מגדלי ירקות נמדדו פירות דלעת שמשקלם הגיע למאות ק"ג. הפרי עשיר מאוד בוויטמין A. ערכו הקלורי 37 קלוריות ל-100 גרם. הזרעים עשירים בשמן, ובאוסטריה מפיקים מהם שמן מאכל. הם משמשים כ"פיצוחים" ונקראים בפי העם "גרעינים לבנים".

שימושים ופולקלור מוצא הדלעת מאמריקה, והיא שימשה מאכל חשוב בתזונת האינדיאנים. בשר הפרי נאכל כשהוא מבושל, מטוגן או אפוי. הדלעת משמשת בליל כל הקדושים בפיסול. מרוקנים אותה מבשרה, חורטים על קליפתה החיצונית ציורים שונים ודמויות אנשים, ומציבים בתוך הפרי החלול נר דולק, סגולה לגירוש שדים ורוחות. השורשים רעילים ומשמשים ברפואה העממית.

בישראל מפוצה בחורש הים תיכוני דלעת הנחש, צמח מטפס ושעיר שפירותיו העסיסיים קטנים ורעילים. הם משמשים בריכוז נמוך ברפואה העממית.

כלנית - למה היא צבעונית כל כך? כתבה רותי יצחקי-ריכטר

על צבעי הכלנית ועוד...

מי לא אוהב כלניות? במשאל שערכו אנשי החברה להגנת הטבע נבחרה הכלנית לפרח האהוב ביותר בישראל, ואף הוכתרה בשנת 2013 כפרח הלאומי של המדינה. הכלנית שייכת למשפחת הנוריתיים, והיא "אחות" של הנורית, הדמומית, הקצח, הדורבנית והזלזלת. היא גדלה כמעט בכל סוגי הקרקעות, למעט בקרקעות ביצה ובקרקע חולית, ופורחת בחודשים דצמבר-מרץ. שיא הפריחה בחודשים פברואר-מרץ. היא מאכלסת בעיקר בתות, גריגות ואזורים גלויים לאור בחורש היס תיכוני ובשולי יערות.

הכלנית היא גיאופיט רב שנתי בעלת פקעת המתחדשת מדי שנה. חומרי התשמורת שבפקעת משמשים ליצירת העלים והפרחים, ולכן היא מתרוקנת מדי שנה ומעליה נוצרת פקעת חדשה שבה נאגרים חומרי מזון הנוצרים בעלים בתהליך הפוטוסינתזה. פקעת זו תזין את הצמח בשנה הבאה. שורשים

מתכווצים הצומחים בבסיס הפקעת החדשה מעמיקים אותה בקרקע. העלים גזורים, העטיף פשוט, כלומר ללא עלי גביע. מספר עלי הכותרת לרוב 5-6, אך אפשר למצוא פרחים בעלי 7-10 עלי כותרת. במרכז הפרח מתרוממת מעין "גבעה" הכוללת את העלילים ואת האבקנים. ההאבקה נעשית על ידי חרקים ועל ידי הרוח.

הפרח חסר צוף, אבל עשיר מאוד באבקה המהווה מזון חלבוני חשוב ורב לחרקים המאביקים. גודל גרגר האבקה כ-25 מיקרון, ופרח אחד יכול ליצור כשני מיליון גרגרי אבקה! אומנם האבקנים והעליים גדלים באותו הפרח, אבל ההאבקה אינה עצמית אלא האבקה זרה, כי הביציות מבשילות לפני האבקנים.

להאבקה הזרה יתרון על האבקה עצמית, כי היא יוצרת רבגוניות רבה של צאצאים, וכך גדלים סיכויי ההישרדות.

הפרחים נסגרים בימי סגריר. סגירת הפרח מגינה על האבקה מפני לחות. סגירת הפרח ופתיחתו נעשות באמצעות גדילה לא שווה באזורים החיצוניים והפנימיים של עלי הכותרת. כשהפרח נפתח גדלים התאים שבחלק הפנימי של עלי הכותרת יותר מהתאים שבחלק החיצוני, וכשהוא נסגר התאים בחלק החיצוני של עלי הכותרת מתארכים יותר מהתאים שבחלק הפנימי.

לאחר ההפריה נוצרת בכלניות האדומות טבעת לבנה בבסיס הכותרת, והיא משמשת מעין סימן לחרקים שהפרח כבר הופרה. הפרי הוא צבר של פרודות זעירות שכל אחת מהן מכילה זרע אחד.

בשנה הראשונה לנביטת הזרעים נוצר צמח בעל שושנת עלים קטנים ומעטים. הם מייצרים מזון בתהליך הפוטוסינתזה ועודפי המזון נאגרים בפקעת קטנה. בשנה הבאה נוצרים יותר עלים, ולכן הפקעת הנוצרת מעל הפקעת הקודמת גדולה יותר. רק לאחר 2-3 שנים מגיעה הפקעת לגודל מתאים לפריחה.

לפי מחקרם של דניאל זהרי ואורה הורוביץ צבעי הכלנית נקבעים על ידי שלושה גנים: אדום, סגול ולבן. לכל גן יש שני אללים.

האחד מקורו בצמח האב, כלומר בגרגר האבקה, והשני בתא המין הנקבי. האללים יכולים להיות דומיננטיים (שולטים) או רצסיביים (נשלטים)

כלנית בעלת שני אללים אדומים רצסיביים תהיה אדומה, כלנית עם לפחות אלל אדום

דומיננטי אחד ושני אללים לבנים רצסיביים תהיה לבנה, כלנית עם לפחות אלל אחד אדום דומיננטי, אלל אחד לבן דומיננטי ושני אללים סגולים רצסיביים תהיה סגולה-כחולה, וכלנית שיש לה אלל דומיננטי אחד מכל צבע תהיה ורודה. אם כך, מדוע מוצאים כלניות שאינן אדומות בעיקר בצפון הארץ ובמרכזה, ובנגב המערבי ובדרום הארץ גדלות כלניות אדומות? הרי סביר להניח, כביכול, שאם רק התורשה קובעת, יהיה פיזור זהה של כל הצבעים בכל הארץ, וזה, כאמור, לא קורה במציאות.

ובכן, לא מספיק לקבל את המטען הגנטי המתאים. גם לסביבה יש השפעה רבה. כושר ההישרדות מושפע מאוד מתנאי האקלים והקרקע. הכלניות האדומות עמידות יותר ביובש, ולכן יש להן בדרום הארץ כושר הישרדות גבוה יותר מזה של הכלניות שאינן אדומות. הכלניות האדומות שורדות בתנאי האקלים היבש של הנגב, שכמות המשקעים בו לרוב אינה עולה על 400 מ"מ גשם לשנה, בעוד

שבאזורים הצפוניים כמות המשקעים לרוב עולה על 600 מ"מ בשנה, וכמות זו מתאימה הן לכלניות הצבעוניות והן לכלניות האדומות. גורם אחר המשפיע הוא סוג הקרקע. הכלניות האדומות גדלות בעיקר על קרקעות בזלתיות או קרקעות סחף כבדות שנוצרו מגיר קשה, והכלניות שאינן אדומות גדלות בעיקר על קרקעות שנוצרו מסלעי גיר רך. בארץ פורחים באביב גם פרחים אדומים גדולים אחרים: צבעוני ההרים, נורית אסיה, סוגים אחדים של דמומית, אדמונית החורש והפרג. הכלנית המצויה מקדימה לפרוח, אחריה פורח הצבעוני, בעקבותיו פורחות נורית אסיה, הדמומית ואדמונית החורש, ולבסוף פורח הפרג. **הכלנית היא פרח מוגן ואסור לקטוף אותה או להעתיק אותה ממקומה.**

כלניות במדשאה מושקית במושב בשפלה. כשיש מים בשפע נובטות בדרום גם כלניות שאינן אדומות. צילמה אירית ריכטר-לוי.

מעין חי לכפר מל"ל

ראש וראשון למושבי העובדים בארץ ישראל⁸

יואל פיקסלר

פורסם ב"עת-מול" עיתון לתולדות ארץ ישראל ועם ישראל גליון 260, ינואר 2019 הוצאת יד בן-צבי, ירושלים.

בלב השרון, בין מבנים רבי קומות של כפר סבא והוד השרון, שוכן מושב כפר מל"ל שמציין בימים אלה 100 שנים להיווסדו. ראשיתו בחקלאים קשי יום בני העלייה השנייה, שעבדו את אדמותיו תוך קשיים מרובים על רקע התקפות ופרעות של ערביי הסביבה.

בקיץ 1912 עלו על הקרקע 12 חברים במטרה להקים מושב על אדמות הועד האודיסאי (ארגון חובבי ציון). לכל פועל הוקצו כ-2.5 דונם והלוואה בת 1,000 פרוטות לבניית בית. על מפה שהכין אינג'ינר שכנוביץ חתומים בצלאל יפה בשם חברת "גאולה" וד"ר יהושע טהון ויצחק-אביגדור וילקנסקי (וולקני) בשם החברה לפיתוח פלשתינה בע"מ (The Palestine Land Development Company Ltd). עם העלייה על הקרקע החלה חפירת הבאר הראשונה שלוותה בתלאות מרובות. חוזה החפירה נחתם עם אפרים גילר, איש המושבה עקרון (לימים מזכרת בתיה), אך כיוון שלא נמצאו מים בעומק סביר ועקב דרישות לתוספת כספית, חלו עיכובים בחפירה ובבנייה.

המושב החל כמושב פועלים ונקרא 'עין חי'. חברי המושב היו עובדים שכירים של בעלי קרקעות מפתח תקווה, והם נטעו עצי שקדים ואקליפטוסים. העבודה במקום הייתה עונתית ובשאר הזמן נאלצו למצוא עבודה אצל איכרי פתח תקווה וכפר סבא. הם חלמו להפוך את המושב למושב עובדים, שלא כדוגמת מושבי הפועלים, כפר גנים ונווה יעקב שקדמו לו.

התפתחות רעיון מושב העובדים

יסודו של רעיון מושב העובדים נרקם ככל הנראה ברעיונותיהם של כמה הוגים. פרנץ אופנהיימר, יליד ברלין, רופא, כלכלן וסוציולוג, הוגה רעיון הסוציאליזם הליברלי-ציוני, ומניח היסודות להתיישבות השיתופית בקואופרציה במרחביה דיבר על שלושה יסודות של המפעל ההתיישבותי של הציונות: עזרה הדדית, יסוד רחב של קרקע ובעלות לאומית על הקרקע. אופנהיימר ביטא את רעיונותיו כבר בשנת 1902 בפני הרצל, ובקונגרס הציוני השישי בבזל בשנת 1903 העלה אותם בפני באי הקונגרס.

¹ פורסם ב"עת-מול" עיתון לתולדות ארץ ישראל ועם ישראל גליון 260, ינואר 2019 הוצאת יד בן-צבי, ירושלים.

יצחק אביגדור וולקני-וילקנסקי יליד ליטא, היה חלוץ המחקר החקלאי בארץ ישראל ומהוגי רעיון מושב העובדים. על שמו מכון וולקני, המוסד הגדול ביותר בישראל העוסק במחקר חקלאי. וילקנסקי-וולקני דיבר עוד ב-1909 על הצורך להקים משק רב ענפי שיקיים את עצמו בחקלאות אינטנסיבית, בהיקפים גדולים ותוך מגוון של גידולים על אותו תא שטח באופן מחזורי, כדי שלחקלאי תהיה תעסוקה במשך כל השנה. את רעיונותיו סיכם בספרו "בדרך", שאותו פירסם ב-1918, וב-1921 פרסם את התאוריה הפרגמטית של מושב העובדים בסדרת מאמרים בעיתון 'הפועל הצעיר'. וילקנסקי ראה במושבי הפועלים שלב הכרחי בדרך ליצירת מושבי עובדים.

אליעזר ליפא יפה נולד בבסרביה שהייתה חלק מרוסיה. הוא השתתף בקונגרסים הציוניים הראשונים. ב-1919 פרסם את 'החוברת ליסוד מושבי עובדים', ובה ניסח לראשונה באופן מעשי את עקרונות מושב העובדים. ב-1921, הציג את רעיונותיו בקונגרס הציוני ה-12 שהתקיים בקרלסבאד. בקונגרס זה אושרה ההחלטה על רכישת אדמות עמק יזרעאל.

ניתן אם כן, לעקוב אחר התפתחות רעיון מושב העובדים, החל מאופנהיימר דרך וילקנסקי ועד יפה, שיישם את עקרונותיו הלכה למעשה בנהלל. לאורך השנים נעשו ניסיונות להקמת מושבי פועלים והפיכתם למושבי עובדים תוך קשיים מרובים: הן מבחינה אידיאולוגית תוך ויכוחים בינאישיים בין ברל כצנלסון, יצחק וילקנסקי, ארתור רופין ואליעזר יפה, והן מבחינה מעשית של רכישת קרקעות והשתייכות לגופים לאומיים.

ייחודם של מושבי העובדים היה בשמירה על חמישה עקרונות מהותיים: התיישבות על קרקעות הלאום, משק מעורב, עבודה עצמית, עזרה הדדית ושיווק משותף. בוועידה השלישית ובוועידה הרביעית של הסתדרות "פועלי יהודה" נקבעה לראשונה מדיניות יישובית להקמת מושבי עובדים. נהלל, שעלה על הקרקע במחצית השנייה של 1921, נחשב אמנם למושב העובדים הראשון שהוקם על פי הנחיותיו של יפה, אך תורת מושב העובדים החלה את דרכה יותר מעשור קודם לכן.

מעין חי לכפר מל"ל

ברל כצנלסון שהיה תלמידו של וילקנסקי, הוא שטבע ככל הנראה לראשונה את המונח "מושב עובדים" בוועידה השלישית של פועלי יהודה (1912). במכתבו ליהושע טהון, מנהל המשרד הארצישראלי ביפו, הוא שואל כיצד ניתן למשוך את יק"א להשתתף ביצירת מושב עובדים בעין חי על אדמת קק"ל.

ב-4.2.1914 פנה יצחק איזיקוביץ, חבר ועד מתיישבי עין חי, בשאלה לטהון לגבי האפשרות להלאמת הקרקע ששייכת לחובבי ציון. טהון השיב לו שאין "עיכוב פרינציפיוני שקק"ל תקנה את אדמת חובבי ציון בעין חי". (מכתב 11.2.1914)

זמן קצר לאחר מכן פנה איזיקוביץ לטהון במכתב ארוך ובו הוא מציע להלאים את אדמות עין חי על ידי העברת הבעלות לידי קק"ל. במכתב הוא מעלה מספר אפשרויות והוא מסכם וכותב: "כך יוכלו לחיות מעבודתם אצל עצמם, לא אצל אחרים [...]". האדמה נשארת לעולם של הלאום". ניתן לראות שתושבי עין חי הבינו היטב מהי המשמעות של מושב עובדים.

במקביל, נכתב זיכרון דברים ובו מספר סעיפים, ביניהם: הגדלת המגרשים לבנייה, מתן הלוואות לבנייה על ידי חובבי ציון וקק"ל, וכן הודעה על החלטת ועד חובבי ציון לשנות את שמו של היישוב מעין חי לשם שיישא את שמו של משה לייב לילינבלום, שהיה מראשי חובבי ציון. אחת ההצעות של אחד החברים הייתה לקרוא לישוב "חבצלת" שהוא תרגום של לילינבלום, אלא שהם חששו שיחשבו שהשם הוא לכבודו של פרומקין עורך עיתון "החבצלת". לבסוף הוחלט לשנות את שם הישוב ל"כפר מל"ל" וכך הוא נקרא מאז 8.10.1914.

עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה, נכנסו כל תכניות ההתיישבות להקפאה. קק"ל לא הספיקה להעביר על שמה בטאבו את האדמות מאגודת חובבי ציון. מתוך המכתבים והפרוטוקולים עולה שרצון המתיישבים בשיתוף הגופים המיישבים היה נתון להפיכת כפר מל"ל למושב עובדים. השלב הראשון אמור היה להיות הלאמה של אדמות המושב. עד למלחמה נרכשו כ=4,800 דונם בסביבות כפר מל"ל, ובמהלכה, הכשרת היישוב דאגה להחזקת אנשי מושב הפועלים שטיפלו במטע השקדים ושמרו על שאר האדמות בסביבה. באמצע שנת 1916, בעקבות הקשיים הרבים, עזבו הפועלים את המושב והותירו את האדמות ללא טיפול והשגחה.

ב=1918, לאחר תום המלחמה וסגירת החווה בבן שמן, רוכזו הפועלים בחווה בחולדה שבה שהו באותה עת חברים ממפלגת "הפועל הצעיר" שהתכוננו לעלות להתיישבות בעמק יזרעאל. ביניהם היו גם ארבעה חברים "בלתי מפלגתיים". ב=1919, לקראת רכישת האדמות בעמק יזרעאל על ידי חנקין, נקראו חברי "הפועל הצעיר" שישבו בחווה בחולדה להתכונן לעלייה לקרקע ולהתיישבות בעמק.

החברים ה"בלתי מפלגתיים" שהיו בחולדה: זילברג, סגלוב, וילנסקי וגולדברג, נקראו להרצפלד, שעמד בראש "המרכז החקלאי". הוא הודיע להם שגם הם צריכים להתכונן לעלות להתיישבות. לאחר שהם סרבו להצעתו להצטרף לאחת הקבוצות (דגניה וגן-שמואל), הציע להם הרצפלד לעלות לאדמות עין חי, שהיה ריק ממתיישבים, ולהקים במקום מושב עובדים לפי התוכנית של אליעזר יפה.

ארבעת החברים פנו לחברי עין חי בגלגולו הראשון והציעו להם להצטרף אליהם להקמת המושב, אך רק שניים נענו לקריאה: א. ד. וולמן (יצהר) ודוד לבקוביץ (לביא). הקבוצה הצליחה לגייס עוד 12 חברים, סה"כ 18, ובשנת 1919 חודשה ההתיישבות על אדמות כפר מל"ל, ליד הבאר שנחפרה עוד לפני מלחמת העולם הראשונה. חלק

מהאדמות היו בבעלות ועד חובבי ציון וחלק בבעלות הכשרת היישוב. היו גם מספר חלקות בבעלות אנשים פרטיים מפתח תקווה. בהנהלת קק"ל כבר התקבלה החלטה על רכישת חלק מהאדמות הללו אך פרוץ מלחמת העולם הראשונה עצרה את המהלך. בדו"ח לוועד הצירים לארץ ישראל מבי' שבט תר"פ (22.1.1920) נמסר שקבוצת המתיישבים מנתה 14 חברים, ו=4 חברים נוספו במהלך אותה שנה. בחודשי הסתיו הם זרעו את תבואות החורף: שיבולת שועל ובקיה. סביב החצר נזרעו ירקות חורף. לקראת הקיץ זרעו את תבואת הקיץ וכן ייעדו שטח למקשת אבטיחים. בנוסף לכך היה להם משק חי: הם הקימו מכוורת דבורים, ברשותם היו ארבעה סוסים ושתי פרות שסיפקו את צריכת החלב של אנשי הקבוצה. בנוסף למשק המעורב, הם קיבלו לעיבוד גם ארבעה כרמים שהיו שייכים לאגודת תקוות ישראל ויער אקליפטוסים שניטע על ידי המחלקה לחקלאות של ועד הצירים. הם היו עסוקים גם בבניית בתי האבן הראשונים. האדמות שאותן עיבדו היו בבעלות חובבי ציון שאפשרו למתיישבים לעבדן תוך הבנה שבזמן הקרוב הן תירכשנה על ידי קק"ל. ואכן, עד סוף שנת 1920 היו בבעלות קק"ל כ=1,250 דונם בשטחי כפר מל"ל.

ניתן לראות שבשלב השני של ההתיישבות בכפר מל"ל, בשנת 1919, המושב התבסס על עבודה במשק מעורב שכלל מרכיבים רבים שאיפשרו עבודה רציפה לאורך השנה. בשנה זו פעלה הקבוצה כקומונה עם קופה משותפת.

בכ"ה ניסן תרפ"א (3.5.1921), עקב ידיעות על פורעים ערבים שמתכננים לפשוט על כפר מל"ל ועל כפר סבא, פונו האנשים לפתח תקווה. באותו לילה פשטו הערבים על שני היישובים, שדדו, בזזו והעלו אותם באש.

עם תום הפרעות, בסוף 1921, שבו המתיישבים לכפר מל"ל. זמן מה התגוררו באוהלים בכפר סבא ומידי יום הלכו לכפר מל"ל. הם בנו צריף משותף למטבח ולסוסים ליד הבאר. בהמשך בנו מחדש את שלושת הבתים שנהרסו בפרעות: שני בתים עבור משפחות תפוחי ובוגין, והבית השלישי לכל הרווקים. בהמשך בנו 15 צריפים למגורי הרווקים.

בין כפר מל"ל לנהלל – למי הכתר?

בעיתון הפועל הצעיר התפרסמה תלונה שמשקפת את תחושת התסכול והאפליה שנבעה כנראה מהשתייכות המתיישבים בכפר מל"ל אל ה"לא מפלגתיים":
אין מזל לעין חי. ישנם מקומות של התיישבות בארץ ישראל, הידועים לכל העולם, כולם מתעניינים בהם ובגורל המתיישבים. כל המוסדות שלנו ושל ההסתדרות הציונית מטפלים בהם ומתעניינים אפילו באופן החיים במקומות האלה ובשיפורם. ולעומתם יש מקומות שמהותם וכוונתם היו צריכים לתפוס אותנו המקום בין צבורנו כמו המקומות הראשונים, כי אין בין הראשונים והאחרונים אלא שינוי שם בלבד,

ובכל זאת המקומות האלה, שגם הם מיושבים באנשים, שהציגו להם כמטרה עבודה עצמית ועזרה הדדית, כאילו נשכחו מלב כולם, אין מתעניינים בהם באותם המרץ והרצון, הדרושים לביסוסם וחיזוקם. ובין המקומות הללו תופס את המקום הראשון המושב "עין חי", או כפי שנקרא כפר מל"ל.

(שבט תרפ"ד, 1924)

ייתכן שבשל אותה אפליה והשפחה מהלב, נהלל הוא שהוכתר כמושב העובדים הראשון. חלוצי נהלל, וביניהם אליעזר יפה, עלו על הקרקע בח' באלול תרפ"א (11 בספטמבר 1921). היותו של יפה חבר בקבוצה שהקימה את נהלל תרמה לקשירת כתר הראשוניות למושב עובדים זה, למרות שאנשי כפר מל"ל חידשו את ההתיישבות על אדמות עין חי כמושב עובדים שנתיים קודם לכן בשנת 1919, הן ברוח והן במעשה כמענה לפנייתו של הרצפלד. ברור שמטרתם של אנשי כפר מל"ל הייתה להקים מושב עובדים על כל עקרונותיו. המכשולים הבירוקרטיים ברישום הבעלות על הקרקעות על שם הקרן הקיימת היו רק להלכה אך לא למעשה. על פי בדיקה של נסחים היסטוריים במשרדי הטאבו עולה שרק ב= 14.6.1933 נרשמו הקרקעות הנ"ל על שם קק"ל תחת ההגדרה "רישום בעלות לאחר הסדר". בפועל נוהלו הקרקעות וייעודן כקרקע לאומית, במעורבות עמוקה של הקרן הקיימת עוד בשלב הראשון להתיישבות כפר מל"ל, לפני מלחמת העולם הראשונה. המשק המעורב בכפר מל"ל כלל מגוון של תבואות קיץ ותבואות חורף וכן משק חי שאיפשר תעסוקה רב-עונתית ולאורך כל השנה. כפר מל"ל הוקם כמושב עובדים כבר בשנת 1919, והוא מושב העובדים הראשון בארץ ישראל.

לעיון נוסף

1. מ' זילברג, כפר מל"ל מראשיתו, י' מרגלית, כפר מל"ל – יובל פלוס, כפר מל"ל 1972.
2. י' גבע, "ראשיתו של מושב העובדים", עיונים בתקומת ישראל 1, 1991.
3. ח' עמיאור, משק בית האיכר, במשק המעורב במחשבה הציונית, ירושלים 2016.
4. מ' אורן-נורדהיים, רכישה והפשרת קרקעות בכפר מל"ל, עמ' 7 – 10. העבודה נכתבה בהזמנת ועד המושב כפר מל"ל בשנת 2006.
5. המאמר הועבר אליי (עורך: י.ע.) במייל בתאריך 10.02.19 על ידי מחברו "שלוש, בהמשך לבקשתו של דוביק גרודמן, רצו"ב המאמר שהתפרסם בכתב העת עת-מול בנושא כפר מל"ל בברכה"

JEWISH NATIONAL FUND
PALESTINE COMMITTEEדו"ח לענין הקמת לישראל
בארץ ישראלתאריך: 25.12.20
מס' סכום: 832/13/298

בכנסת 165.8

לכבוד

הלשכה הראשית של הקרן הקיימת לישראל,

ת.א.

מגדל 11 חוות הקמ"ק בשנת תרפ"א ז -

במשכנה על סמכתם ס"ד סכום ש"י 25.11.20, בספר ש"י.ק. 1099, בדרך ח"ל, חרינו לחוריקם ז -

א. (המשכנות היסודיות) (First Improvements) במשקי הקמ"ק ז -

בדברינו, במכתבו מ'י' השון תרפ"א (14.10.20), מ.א. 81, על אודות המשכנות היסודיות (First Improvements) אשר על הקמ"ק להוציא לפעל במשקי בשנת תרפ"א - התכנון גם למשקים הישנים (בן-שון, חדרה, באר-מוכית, גן-שמואל, פרחות, דגניה וכו') גם להרעים אשר נרכשו בשנת האחרונה (קריה-ענבים / רילג, בבשר-מליל / קי-חתי / וכו') ולסופב וכלת-החורף אשר ארמית נכרה לרשות הקמ"ק.

ב. (החוקה משקי הקמ"ק ז -

ביומים בא, בכלל, שגזי בדרון. ודאי ידוע לכם כבר, כי המשכנות הציוניות חתומים לקבל ע"ה המשכירות הציוניות או כל התקציבים של משקי הקמ"ק לשנת תרפ"א, מלבד הקציבים 1. קצור הנספים אשר במשקי הקמ"ק 2. קבוצות דגניה כי ורגויה ג', שהנן במצב של קבוצות-בבוס; 3. נחלת-יהודה ש' תלואה לחקון מכוון התקטתם ובין 26 ירחות 4. רדוג 1000 דונם מדינות בקריה-ענבים (רילג) 5 לי"א, מקחו על 600 דונם נעשו כבר ועל 300 דונם תעשיית קצור בעקוד, אשר על הקמ"ק לשלם את המידון למשכירות הציוניות.

עכו – סיפורו של רחוב - רחוב בן-עמי/ מאת נסים ביתן

מזה מספר גליונות אנו מפרסמים את סיפור רחובותיה של עכו. ניסים ביתן מביא לנו את יופי רחובותיה של עכו. מעניין לקבץ את המאמרים ולהדריך את עכו קצת אחרת. החומרים שניסים מביא הינם חומרים אחרים, ניסים מביא לנו את אהבתו אל העיר ומשתף אותנו בסיפוריו הייחודיים על העיר הנפלאה, עכו!

ממליץ לקרוא ולהעמיק בחומר וכן נשמח עד מאוד אם תשלחו למערכת את תגובותכם. ניתן גם במיל yannai61@gmail.com

רחוב בן עמי

רחוב בן-עמי הוא הרחוב הארוך ביותר בעכו. הוא מתחיל בטיילת-ההגנה בעכו המנדטורית במערב ומסתיים בצומת עכו-מזרח שבעיר החדשה. בדרכו הארוכה והמפותלת חוצה בן עמי את רחובות ז'בוטינסקי, ויצמן, גיבורי סיני, יהושפט, דרך הארבעה, ודרך רמז. הוא גם חוצה את צומת תל עכו, את צומת מד"א ואת צומת קניון עכו. ברחוב חשוב זה נמצאים אתרים רבים ובהם: תל-אשר המכונה גבעת-נפוליאון, מגן-דויד-אדום, מסילת רכבת שמתחתיה ובסמוך לה נמצאו עצמות אדם, מפעל הגלידות "שטראוס", סניף-דואר שמתחתיו טמונים שרידי מקדש-פאגאני, מדרחוב בן-עמי, מסעדות חשובות, מסגד נטוש, תחנת משטרת עכו דגם-טיגרט ועוד.

הרחוב נקרא על שם: בן-עמי-פכטר שנולד ב-1919 בפולין ונהרג ב-1948 בגליל. בהיותו בן 6, עלה עם אמו לארץ. הוא סיים בהצטיינות לימודיו בבית הספר "כדורי". פכטר עלה עם חבריו להתנחלות באדמת-חניתה, יישוב עברי על ההר. בן-עמי היה חבר ב"הגנה" וסיים

קורסי מפקדים. בסגולותיו האישיות: יופי חיצוני, מרץ, רוחב-לב, כוח שכנוע ומסירות לתפקיד, נסך על סביבותיו הרגשת ביטחון.

בן-עמי יצא עם השיירה ליחיעם הנצורה והנתונה במחסור. ביום ט"ז באדר-ב' תש"ח נתקלה השיירה במארב ליד כפר-כברי. בן-עמי ניהל את הקרב בו נפלו 47

מאנשי השיירה. לאחר עמידה במשך שעות חתר בחשכת הלילה עם חברים בודדים לעבר יחיעם. בדרך תקפה אותם כנופיה אחרת וכולם נפלו תוך מאבק. הובא למנוחת-עולמים בבית-הקברות בנהריה. רחובות ומקומות רבים

קרויים על שמו. הקרב על עכו נקרא "מבצע בן עמי" וחבריו לחטיבת כרמל הם ששחררו את עכו בח' אייר תש"ח.

אתרי ראשונים במזכרת בתיה – מאת יואב יאיר

"ובכלל יעשה המושב הזה רושם טוב מאוד על כל רואיו, כי הוא המושב האחד בארץ הקודש, אשר יושביו המה איכרים פשוטים ותמימים, ועובדים את אדמתם בחפץ לב וברצינות ונהנים מיגיע כפם, ויראו לכל באי עולם כי מוכשרים הם אחינו לכל עבודה קשה בשדה, מוכשרת היא ארצנו העתיקה להשביע לחם את עובדיה העודרים וחורשים וזורעים את אדמתה בלא לב ולב ובלא חשבונות רבים". { האסיף 6 תרנ"ד 1894 }

הפעם אייחד את סיורנו למושבה מזכרת בתיה. תחילתה ברעיון להקמת המושבה מזכרת בתיה נעוץ ביוזמה ובפגישה היסטורית של הרב שמואל מוהליבר לבין הברון רוטשילד בשנת 1882 שפעל בכל מרצו כדי לעשות נפשות לרעיון הפיכת אדמת הקודש לאדמה חקלאית. הרב מוהליבר היה אחד ממנהיגי "חיבת ציון" בעיר ראדום שבפולין. פגישתם הגורלית של הרב מוהליבר עם הברון רוטשילד בשנת 1882 סייעה להתגייסותו, להשפעתו ולתמיכתו המכרעת בהתיישבות בארץ ישראל. הרב באמצעות שליחו יחיאל בריל הציע לעשרה איכרים, צעירים, דתיים ונמרצים מפבלובקה להתיישב בארץ ישראל הם ומשפחותיהם ולהקים מושבה חקלאית. בדצמבר 1883 ד' טבת תרמ"ד הגיעו האיכרים למקווה ישראל, ובאותה עת נמצאו ונרכשו 2660 דונם מהכפר הערבי "עקיר" כך החלו לעבד את האדמות, ובשלב מאוחר יותר החלו בבניית בתיהם והבאת משפחותיהם אשר מנו 110 נפשות. האיכרים קראו למושב "עקרון" כי ייחסו את המקום לעיר המקראית עקרון. בשנת 1887 שונה שמה של מושבה ל"מזכרת בתיה" על שם אמו של הברון בתיה, זאת על פי בקשתו. המושבה נוהלה על ידי פקידי הברון ונגרמו חיכוכים רבים בינם לבין איכרי המושבה בעניין סוגי הגידולים החקלאיים והסכסוך בנושא "פולמוס השמיטה".

את סיורנו נתחיל ברחוב רוטשילד בבית הכנסת הגדול שנבנה לבקשת התושבים בתרומת הברון ונחנך בשנת 1928. הוא מילא תפקיד חשוב בחיי המושבה כמרכז דתי. בית הכנסת נבנה בסגנון אקלקטי. צורתו החיצונית מזכירה מצודה אירופאית בצריחה ובגגה המשופע. בחזית הבניין משולבים קישוטים מהמסורת היהודים דוגמת המנורה, לוחות הברית וחנוכייה על הגג. כיום בית הכנסת סגור בשל מצבו הבטיחותי תוך ציפייה לתיקון הנדרש. בית הכנסת שימש גם כסליק מחבוא לנשק בלתי חוקי ובמלחמת העצמאות בית הכנסת שימש כבית חולים שדה ואושפזו בו בעיקר הפצועים מקרבות לטרון.

תחנתנו השנייה היא ככר זרחי בו משולבים כלי חקלאות המאפיינים את המושבה בראשיתה שמוקדש לזרחי מלר ממייסדי המושבה איש יקר ורב מעשים שפעל רבות לקידומה של מזכרת בתיה.

צעדנו לאורך רחוב רוטשילד ומצפון וצפינו בבית הספר הראשון שהוקם לילדי המושבה. הבית שבחזיתו נבנה לפקיד הברון אברהם בריל וכשזה עזב, המבנה הוסב לבית ספר. בחצר מוצבות שתי בריכות שהזרימו בעבר מים לתושבי המושבה. בתקופת מלחמת העולם הראשונה בית הספר שימש למגוריו של הקצין התורכי ומרתפו שימש כבית כלא.

המנון בית הספר

"האספו גבורי חיל, אל שדה קטל לגשת

הילחמו יומם וליל, ארץ מולדת לרשת

אם כי רבו צרינו, העומדים לנו מנגד

אל יפו בנו רוחנו, מפחד בוגדי בגד"

תחנתנו הבאה לאורך הרחוב צפייה ב"קזרמות" המקוריות. הרחוב הכיל ארבעה בתי מגורים טוריים, בעלי שתי קומות וביניהם שני מבני ציבור. המבנים שימשו כבתי מגורים וכונו "קזרמה" {קסרקטין צבא ברוסית} בו שולבו בחזיתות גם הרפתות.

תחנתנו הבאה מוזיאון המושבה של שם עירן שמיר בן המושבה. הבניין היה אחד משני הבניינים הציבוריים הראשונים במושבה. המבנה עבר גלגולים רבים. המוזיאון שימש בעבר "בית הפקידות" שיועד לפקידי הברון. המוזיאון צנוע וחושף בפני המבקר את הווי המושבה, בתיעוד, בתמונות ובמוצגים אוטנטיים. מייסדי המושבה הרב מוהליבר, הברון רוטשילד, יעקב ארקין, צבי ארקין, ברוך צבי ברנשטיין, אברהם יעקב גלמן, יעקב לסקובסקי, משה מלר, חיים משה פרס, דוב רוגובסקי, יהושע רובינשטיין ואפרים שקולניק, התקנון על פיו ניהלו המייסדים את חייהם ועוד. המוזיאון נקרא על שמו של סרן עירן שמיר שגדל במושבה ושאהב את תולדותיה, הטבע והסביבה. ערן שימש סגן מפקד סיירת צנחנים, נפל בקרב בלבנון ב-ט' אייר תשנ"ז.

מדרום למוזיאון נמצא מבנה המרפאה-בית המרקחת של המושבה. אחת לשבוע היה מגיע למושבה רופא מראשון לציון. ובשאר ימות השבוע היה גר בקביעות במושבה החובש. הוא גר בקומה העליונה של הבניין ובקומת הקרקע הייתה המרפאה. הידע

המקצועי של החובש ומגוון התרופות שעמד לרשותו היו דלים מאוד. שמן קיק, כינין, טיפות עיניים ומשחה לפצעים שרקח בעצמו...

צעדנו לרחוב המייסדים בסמוך לבית משק הברון. האטרקציה של סיורנו הייתה הבאר הראשונה "באר האנטילה" ששוחזרה בשנת 1994. "באר האנטילה" נחפרה לעומק 30 מטר והופעלה על ידי שני גלגלי שיניים ענקיים שלאחד מהם היה רתום אתון או שור. המים הועלו ממנה והוזרמו לבריכה.. מאחר ולא הייה בקרבת מקום אתון או שור אז ניסינו אנחנו את מזלנו ונרתמנו לבול העץ וניסנו את כוחנו בסיבוב הגלגל. לאחר שלושה סיבובים מייגעים ומזיעים ראו איזה פלא מים עלו מהבאר העמוקה בתיבות עץ ונשפכו למאגר בריכה צמודה זאת לא לפני שהרגשתי את קרירותם של המים הניגרים בין אצבעותיי ונשפכים לבריכה. המים נלקחו לבתי היישוב ולשטחים החקלאיים. אזור זה שימש כמרכז החברתי של היישוב של הזקנים והצעירים כאחד.

מכאן צעדנו רגלית לגן הברון שנמצא בפינת הרחובות הגורן-נתיב השיירות. גן הברון הוקם בשנת 1890 והיה בו שילוב של משתלה לעצי מטע וחוה לאקלום צמחי נוי ובושם. כיום הגן ממתין לשיפוץ ולהפיח בו רוח רעננה כימי קדם. כאשר הוטל המצור על ירושלים במלחמת העצמאות, התארגנו "ההגנה" והפלמ"ח להעברת מזון ונשק לבירה. נתיבן של השיירות עבר ברחוב זה. מול הגן מוצב משוריין ופניו לירושלים זכר לימים בהם הייתה הדרך מתל אביב לירושלים חסומה על ידי הכפרים הערביים סלמה, יאזור ועוד... הגענו לעקרון בשש בבוקר... רק פשטה השמועה שאנשי השיירה יישארו ללון בעקרון, הציפו אותנו בני המקום בהזמנות לבתיהם. האכילו אותנו מכל טוב ופינו לנו מקום לינה בפינה הנוחה ביותר בבית... {יונה גולני מיומנו של נהג תש"ח}.

מכאן נסענו לבית הקברות המקומי. מעין מוזיאון בו חבוייה היסטוריה רבת שנים של המייסדים החלוצים. קיים מדרש: "משל לאב ובנו שהלכו בדרך, התייגע הבן ושאל: מתי מגיעים לעיר? והב עונה: בני, סימן זה בידך: אם ראית בית קברות סימן שהמדינה קרובה אלינו" בכניסה מקדמת אותנו אנדרטה צנועה לנספים בשואה של אנשי פבלובה שנהרגו ביום אחד ב- 12.11.1942. צעדתי בין המצבות הלבנות המיוחדות שנראות כהכלאה בין סרקופג לאיגלו. {יתכן שזו הייתה שיטת הקבורה בפבלובה בשל השלגים} שמות משפחה רבים חוזרים על עצמם, שמות המייסדים החלוצים שהעמידו דורות וצאצאים רבים. במרכז בית העלמין מתנשאת אחוזת קברו של הרב מוהליבר רבה של קהילת ביאליסטוק, האיש בעל החזון שממנו התחיל הכול ובסיועו של הברון רוטשילד. במרחק קצר נמצאים קברם של סא"ל

יואב שחם שנהרג ב-1966 "בפעולת סמוע", קברו של סרן עירן שמיר בן המקום הנושא את שמו של המוזיאון במושבה. וקברו של רפנאל מוסקל לוחם סיירת אגוז שנהרג במלחמת לבנון השנייה.

כיום המושבה מזכרת בתיה מושבה מתפתחת, ירוקה, משלבת איכות חיים ונגישה ומזמינה. יש לציין שהמושבה הותיקה שודרגה בדרך שימור המבנים הישנים האוטנטיים שמספרים את ספורה של המושבה וחלוציה. כייף ונעים לטייל בינות הבתים שכל מבנה ושלט הוא ספור בפני עצמו. נצדיע לחלוצים המייסדים על הקמת המושבה למרות כל האילוצים ומהם נלמד ונחנך.

יואב יאיר

מורה דרך מוסמך

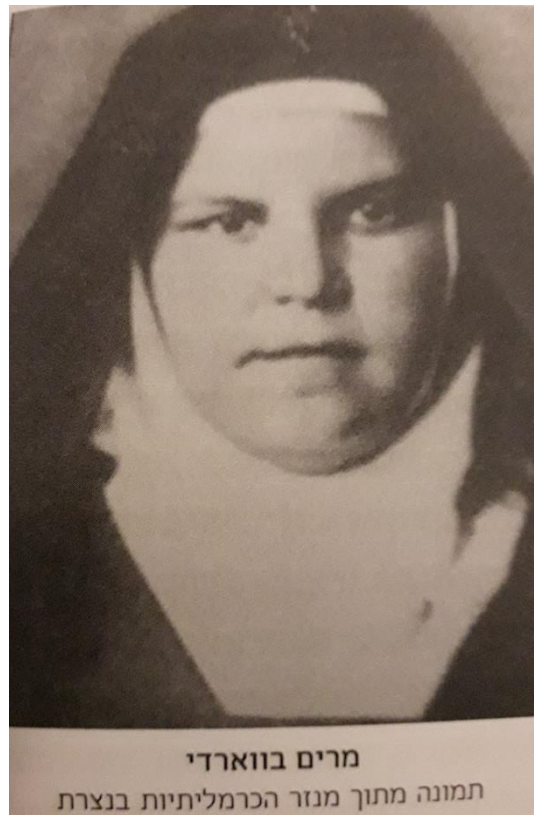
yoavyair@walla.com

0532503512

מרים בווארדי הקדושה מהגליל- מאת מויש מעוז

דמות זו רבת השפעה בקרב המסדר הכרמליתי נולדה כבת למשפחה נוצרית השייכת לעדה היוונית קתולית, 5 בינואר 1846 בכפר הגלילי הנוצרי ברובו, אעבלין בגליל התחתון המערבי. קיימת מסורת אף בגדר השערה, לפיה נולדה בחורפיש וינקותה עברה משפחתה לאעבלין. היא כונתה "חורפשית הקדושה". הוריה קראו בשמה מרים ואחיה הצעיר ממנה בולוס-פאולוס, התייתמו מהוריהם בגיל צעיר ביותר, נמסרו לאומנה אצל קרובי משפחה בנפרד ודרכה של מרים החלה להתפתח בנתיב מרתק ובלתי צפוי. מרים נלקחה ע"י דודה לאלכסנדריה שם התגברה נטייתה

הדתית ובגיל 13 בקהיר, הופעל עליה לחץ משפחתי הולך וגובר אשר גבל באלימות והפחדה להינשא בעוד היא מבקשת להעמיק כניסתה לעולם הדת, עדיין כשייכת לעדה היוונית קתולית. היא ניסתה ליצור קשר עם אחיה בולוס אשר נותר בארץ ישראל, אך הנסיון נכשל ומרים הוכתה קשות כמעט נרצחה בידי משרת דודה, באמצעות חרב על גרונה ונותרה לבדה מדממת. אירועים קשים אלו התרחשו קרוב לוודאי בספטמבר 1858. מרים עברה תהליך נסי של הצלה. תיארה כעין התגלות דתית אשר הושיעה אותה בכך שבמהלך חודש דאגה והחלמתה והעבירה אותה לכנסיית

מרים בווארדי
תמונה מתוך מנזר הכרמליתיות בנצרת

סט. קתרינה הפרנציסקאנית. צלקת נותרה בגרונה לאורך כל חייה. אחיה קיבל את המכתב אותו העבירה אליו באמצעות גורם מוסלמי אשר הגיע לנצרת, הגיע למשפחה באלכסנדריה ותיאר את אשר אירע לבת המאומצת, מרים, אשר החליטה לא לשוב אל בית דודה באלכסנדריה, הגיעה לירושלים ולביירות שם נשכרה לעבודה אצל משפחת עטאללה.

הקשר הראשון אשר נרקם בין מרים לכרמליתים נוצר באמצעות מכתב פנייה מאת אם מנזר כרמל בפאז, למרגלות הפירנאים הצרפתיים ובו בקשה לצרף את מרים למנזר. אם המנזר הבטיחה תנאים מעולים למרים במנזרה והביעה ברצינות וכוונה

ברורה את רצונה לצרפה לקהילתה. מרים שהתה אז בביירות ומכתב התגובה של האחות גלאס, אחראית בנות החסד בביירות לאם מנזר פאו חשף את הפרטים הללו בתולדות חייה של מרים. הכרמליות לא היו היחידות אשר ביקשו לצרף את מרים לשורותיהן. פנייה נתקבלה בעת שהייתה בביירות מאת משפחת נג'אר האסיריאנית במרסיי ואכן מרים הגיעה למרסיי ב-1863 והועסקה כטבחית. ביתר שאת העמיקה מעורבותה בפעילות דתית, החלה לבקר בכנסיית צ'ארלס הקדוש וכן בכנסייה היוונית קתולית סנט ניקולאס, שם בנוסח התפילה היווני קתולי, שפת אמה המובנת ונהירה לה, בחרה באב הכומר פיליפ אבדו, הרקטור להיות מוודה עבורה וסייע לה בהמשך דרכה בנתיביה הדתיים.

מרים בווארדי מאעבלין, מצרים ועת צרפת, בריאותה רעועה לאור הנסיבות, שפתה ערבית וידעתה בצרפתית היתה דלה. היא בגיל 20 נראתה כילדה לבושה דל, תהליך גדילתה והתפתחותה נפגע.

נוכח התקרבותה ומשיכתה לחיי הדת, דרשה מרים מספר דרישות עקרוניות. בנות החסד הרשימו והיו עבורה אטרקטיביות בנסיבות פעילותן ההומניטארית בעיקר לטובת העניים והנזקקים ברם, מעסיקיה, משפחת נג'אר לא אפשרו לרעיון מעבר לקהילת נזירות, להבשיל, לא הסכימו לוותר על טבחית מעולה מעין זו. פנייתה להצטרף לקלריסיות העניות, נענתה בשלילה עקב בריאותה הרופפת. ב-1865 הוצגה בפני אם מסדר האחיות ז'וזף של ההופעה, אשר שהתה אז במרסיי. מסדר זה כלל נזירות ונשים ערביות רבות והכשיר נזירות שמקורן בסוריה ואשר בוודאי עשויות היו לסייע למרים בצעדיה הראשונים. מרים החלה בהליך ההכשרה – הנוביציאט במאי אותה שנה יחדיו עם כעשרים בנות מדינות שונות אשר עברו הכשרה אף הן.

מרים נתקבלה באהדה וחום רב היתה מאושרת בעצם כניסתה לקהילה זו, קתולית לטינית בצרפת, העריכו אותה רבות בזכות צניעותה ופשטותה, ענווונותה וגישתה בעבודה קשה חרף נסיבות חייה הקשות.

פרט למציאות החיובית כלפי חוץ, מעלות ומורדות, התלהבות מחד וקלון כפצעים מאידך. מרים ניסתה להבהיר זאת כעובדת עם נזירות נגועות בצרעת. האחיות, הנזירות הגיבו בעומס עבודה קשה על מרים וב-10 במאי 1867 לאחר שתי שנות הכשרה פרח נזורה, הוחלט כי מרים תעזוב ולא תוסמך בתום הנוביציאט, זאת כיוון שהיא תוארה כתופעה יוצאת דופן אשר מקומה במנזר סגור של נזירות ולא בעבודת אחיות-נזירות פעילה. במילים אחרות, אמורה להיות סגורה כנזירה בהווייה דתית גרידא, רוחנית במסדר אשר יתאים עבורה, נכון יותר מאשר אורח חיי עבודה פיזית בעיקרה.

לא כל הנזירות היו מאושרות מהחלטה. האם ורוניקה אשר ליוותה את מרים בהכשרתה, היתה בדרכה להצטרף למנזר כרמל בפאו וביקשה לצרף מרים עמה, עובדה אשר הביאה להצטרפותה בשמחה של מרים ואשר נתקבלה ע"י הנזירות הכרמליות.

מרים עזבה את נזירות ז'וזף של ההופעה ב-30 במאי 1867, שהתה לזמן קצר בקרב משפחת אבדו היוונית קתולית. ב-15 ביוני 1867 בחג השילוש הקדוש הגיעה מרים למנזר כרמל בפאו.

בעת הגעתה לפאו, התרשמו נזירות הכרמל במנזר הצרפתי עמוקות מהופעתה העדינה, הפשטות, היושר והענווה אשר אפיינו אותה וכמובן נאמנותה וצייתנותה, אישה יוצאת דופן מידותיה תרומיות ואשר אם המנזר מריה תרזה אליהו של ישוע אשר נבחרה לתפקידה זה כחניכה מוערכת ואהובה, טפחה אותה לאחר שפתחה שערי המנזר עבורה.

מרים אשר היתה חסרת השכלה בנסיבות חייה, הפכה לאחות חסרת תפקיד דתי, נשלחה לעבודה במטבח בתוקף התמחותה כידוע כטבחית. היא עברה תקופת הכשרה קצרה וזכתה לגלימת המסדר והכרה כנזירה כרמליתית ושמה המלא-מריה של ישוע הצלוב וכן זכתה לתפקיד אחות נזירה במקהלת המנזר, בתוקף תפקידה נכחה בתפילות על בימת המקהלה. אם המנזר נטלה על עצמה תפקיד הוראה וחניכה בלימודי קרוא וכתוב עבור מרים אשר עקבה באדיקות אחר המילים וניגון במזמורי תהלים, ברס, המאמץ בלנסות ללמדה לטינית וצרפתית היה כבד מנשוא עבורה וכך נבצר ממנה לקרוא בשפות אלו בכוחות עצמה אך עקבה והשתלבה בעת שירת המקהלה. הן בריאותה הרופפת ובורותה החלקית לפחות נמנעו ממנה תפקידים מסוימים בהם חשקה ומעמדה נותר כנזירה "הדיוטית" אשר אושרה כך שנית ב-1871. היא חשה דאבון לב, ביקשה לעזוב אך אם המנזר אשר טפחה אותה וקרבה אותה, סנגרה עליה והרבתה בשבחיה. על חוסר השכלתה, בריאותה הרופפת, נסיבות חייה הקשות בצעירותה, חיפו תכונות נדירות אשר אודותיהן הכבירה אם המנזר מילות אהבה ותשבחות בהן נשמתה הטהורה ויפי פנימיותה, פשטות, צניעות וענווה, חסד וטוב לב נדירים, אמונה עמוקה באלוהים ונאמנות ללא סייג לאל ולעבודת האל, אהבת חיי הנסתר והרוחני, מלאת תקווה ואמונה בכוחו וחסדי האל, קטנה בהערכתה העצמית לנוכח גדלות האל בעיניה.

בעת כניסתה ותהליך קליטתה והכשרתה במנזר כרמל בפאו, החל רעיון מרתק וייחודי של הקמת מנזר כרמליתי במנגלור, הודו בהנהגת האב לוסיאן גארלון, נזיר

כרמליתי אשר כינויו הדתי "מארי אפרים של הלב הקדוש של ישוע". הוא אכן הוכתר כבישוף ב-1868 ומונה להיות הכומר הראשי במנגלור.

ב-1866 פנה לראשונה לנזירות הכרמל בפאו בדבר הקמת המנזר במנגלור וזכה מיידית לתגובות נלהבות ומרגשות. אין ספק כי נזירות נלהבות להקמת מנזר חדש בעיקר אם מדובר באזורים נידחים או מרוחקים. מארי של ישוע הצלוב נלהבה לרעיון והשתתפותה בהקמת מנזר מנגלור נתקבלה ואושרה.

באוגוסט 1870 החל מסען של שש נזירות ושלושה אנשי דת מהמסדר הכרמליתי השלישי אשר נוסד אך לאחרונה בידי האם ורוניקה, ממרסיי בלויית האב הכרמליתי כומר ראשי של מנגלור לזארוס וכן האב גרטיאן שניהם מהכרמליתים היחפניים.

המסע לווה בבעיות בעיקר עקב קשיים בריאותיים. הנזירות חלו בהפלגתן מסואץ דרומה בים סוף, חנו ונחו בעדן, שם נפטרו שתיים מהן. ב-22 באוקטובר הגיעו לכלכותה בהודו שם נפטרה האם אליהו ובכך נותרו שלוש נזירות בלבד מתוך השש. בנסיבות אלו נשלח סיוע וחיזוק ממנזרי פאו ובאיון וכך ניתן היה לייסד את המנזר במנגלור.

מריה של ישוע הצלוב, ראתה במות אם המנזר, פטרוניתה וחונכתה מפאו אבדה גדולה אך המשיכה את דרכה והכשרתה היא תחת הדרכתה של מריה הקדושה של ישוע הילד, נזירה ממנזר כרמל בבאיון. האב לזארוס, הכומר הראשי במנזר, מונה בידי ראש המסדר במנגלור האב גארלון, להיות המנחה, המלווה הרוחני והדתי, מסייע, משגיח ומוודה של הנזירות הצעירות בדרכן הרוחנית ובעיקר למלא רצונה של מריה של ישוע הצלוב לשוב להיות נזירה פשוטה בלא מחויבות ליטורגית ולשוב לחיי עבודה אותם העדיפה

בתום שנת הכשרה, הורשתה מריה והוסמכה לנדור נדרים, ב-21 בנובמבר 1871.

לאחר מכן צצו מקרי אי הבנות בינה לבין הנזירות אשר ככלל ראו בה תופעה יוצאת דופן. היא שוחחה עם האב לזרוס, כומר הווידוי והמנחה הרוחני ולמעשה תקשרה עמו אף בנוגע לנזירות האחרות. עולמה היה שונה ומוזר בעיניהן אך כל אימת שהאב שהה במנגלור, העניינים עברו על מי מנוחות אך משעזב, בינואר 1872, נותרה מריה של ישוע הצלוב בלא משענת גיבוי והאב והנזירות הפכו לאדישים והתייחסו אליה כתימהונית וחריגה.

המצב התאפיין בהתקפות של התנהגות מוזרה, אשר נראתה לנזירות כהשפעת השטן אשר נכנס במריה ואשר גרם להפרת הנדרים אותם היא עצמה נדרה. מצב בלתי נסבל זה הצריך מעורבות הבישוף וכתוצאה מכך, , מריה של ישוע הצלוב הוחזרה למנזר בפאו.

שיבתה לפאו תסגור מעגל אודותיו כתבתי זה מכבר וקשור בייסוד המנזר הכרמליתי בבית לחם.

לקראת סוף 1872, לאחר שובה לפאו ממנגלור, העלתה מריה רעיון הקמת מנזר כרמליתי בבית לחם. הרעיון לא זכה להדים חיוביים ולא התקבל בחמימות בנסיבות שיבתה של מריה מהודו כנזירה לא בכירה, מושפלת ופצועה בנפשה והמנזר במנגלור טרם התייצב וטרם התגבר על הקשיים, מכדי להסתכן כעת בייסוד מנזר בו תהא מריה מעורבת. הרעיון המשיך להבשיל ובעובי הקורה נכנסה כידוע ברטה דרטיגואה, בתו היחידה של נשיא הטריבונל של פאו וניס, אשר התחייבה להעניק סיוע כספי לפרויקט באמצעות אמה, הרוזן של סנט קריק, השר בחצר המלך צ'ארלס העשירי ואציל צרפתי. ביד פמליה מכובדת זו היה לסייע כגיבוי פיננסי להקמת המנזר עליו חלמה מריה של ישוע הצלוב. הכומר ממנזר הלב הקדוש של בית ארם, כומר הוויודי פיאר אסטראט נכנס אף הוא בעובי הקורה, אשר תמך בהחלטה ונפגש עם מריה .

מעת שהגיבוי והמימון הפיננסי הושג היה צורך לקבל אישור מהכס הקדוש להקמת מנזר בארץ הקודש.

הבישוף מבאיון, האב לה קרואה, התעניין ומריה ביקשה סיועו. נשלחה בקשה ושרישה למועצת הארגון-הפרופגנדה פיד.... אשר דחו את הבקשה באופן מוחלט בטענה כי פטריארך ירושלים ראה קושי בסיוע להקמת מנזר סגור לנזירות. הפטריארכיה הלטינית העדיפה מוסדות משלה תחת כנפיה בעיקר בכל הקשור למוסדות חינוך בהם תהא לה השפעה ומנזר כרמליתי אשר אינו חלק מהפטריארכיה לא תאם את האינטרסים דאז בעיקר כרעיון של מנזר נזירות מסוגרות מאחורי חומות ומבודדות בתוך עולמן. הפטריארכיה הלטינית נטתה להקמת מוסדות היוצרים יחסי גומלין, אינטראקציה עם הסביבה והקהילות במרחב .

הבישוף לה קרואה באמצעות משלחת, התערב לטובת הפרויקט תוך מתן אישור וערבות כי הסכום כבר מובטח ומעורבותו תרמה לשינוי החלטת הכס הקדוש.

המשלחת הדתית עזבה את פאו ב20 באוגוסט 1875 שבע נזירות שהוכשרו והוסמכו להיות מייסדות מנזר הנזירות הכרמליות הראשון בבית לחם, כמו כן נערת מקהלה ושתי נזירות במעמד נמוך-עצמאיות. המייסדת, ברטה דרטיגואה הצטרפה אף היא בלוויית האב פיאר אסטראט ממנזר בית ארם הסמוך לפאו והקאנון בורדאקאר אשר המליץ בחום על הפרויקט ברומא. המשלחת שהתה בלורד ומשם המשיכה למרסיי שם סגרה מריה של ישוע הצלוב מעגל לימיה הראשונים עת השתייכה לעדה היוונית קתולית ונקראה בשמה המקורי-מרים בווארדי, פגשה באנשים אותם הכירה לראשונה עת הגיעה לצרפת, האב אבדו, רקטור הכנסייה היוונית קתולית, כמו כן נזירות מנזר סנט ז'וזף של ההופעה (ההתגלות) במרסיי אשר הרעיפו על הנזירות תשומת לב ויחס חם.

ב26 באוגוסט הפליגו הנזירות וב6 בספטמבר עגנו ביפו ומשם המשיכו לירושלים והגיעו ליעדן ב21 לספטמבר. הן שהו במעון ארעי והחלו לעבוד באופן נמרץ בנושא המנזר ומריה של ישוע הצלוב איתרה את הגבעה עליה יוקם המנזר וכל הכרוך בו ובמרכיביו. יתרונה של מריה של ישוע הצלוב בידיעת השפה הערבית וכתוצאה מכך העניקה לה אם המנזר את זכות הפיקוח על העובדים. מריה נוכחה באופן רציף ותמידי במהלך העבודה, בחנה את האספקה, עודדה את העובדים, פתרה בעיות היא קנתה ליבם של העובדים. ב24 במרץ 1876 נורתה אבן הפינה הראשונה ובנובמבר אותה שנה עברה הקהילה להתגורר במנזר אשר טרם הושלמה בנייתו. העבודה הואטה ב1877 אך נמשכה ביתר שאת בשנה שאחריה. מעת שהגיעה לבית לחם עלה במוחה של מריה של ישוע הצלוב הרעיון להקים מנזר בנצרת, נועצה בעניין עם פטריארך ירושלים וינצנזו בראקו ובענווה ובפשטות, הבהירה לו בטון תקיף כי עליו להסיר התנגדותו המוקדמת לייסוד מנזר בית לחם באמצעות הסכמה ליסוד מנזר חדש בנצרת ולדאוג לכל הנדרש על מנת להביאו לידי השלמה.

במאי 1878, הגיעה מריה של ישוע הצלוב לנצרת ובחנה את השטח עליו עתיד לקום מנזר הכרמליתים בנצרת בלוויית אם המנזר והחניכה המועדפת מבית לחם, זאת לאחר השגת האישור לייסוד המנזר בנצרת, מרומא.

מריה של ישוע הצלוב, ביקרה במקומות הקדושים בנצרת בעיקר במערת הבשורה וכן במערה המזוהה במסורת כמטבחה של הבתולה המבורכת.

בעת ששבה לבית לחם, לפיקוח על העבודות, תפקיד מתיש אשר קיצר את חייה. חיי היום יום היו קשים וקשים יותר היו הלילות. ביולי תכפו התקפי קוצר הנשימה וחולשה, גופה התנפח, שיעול קשה ורעד גטבר טרדו מנוחתה וגרמו לשינה טרופה. על אף כל זאת, התייצבה עם בוקר לעבודתה באתר הבנייה.

12 באוגוסט 1878, דווחה החניכה הנבחרת מהנוביציאט אודות סבלה ההולך וגובר של מריה אך ממשיכה לגרור עצמה מדי בוקר לעבודה במאמץ ובשקט בלא להתלונן, עם משמעת חזקה והתכחשות למצבה הקשה באופן מעורר הערצה. באומרה "אני מנסה להאיץ את הדברים כמה שניתן על מנת שעם מותי, תוכלו אתן, הנזירות לשכון בשלום וברוגע". החניכה דיווחה כי "הבוקר עם כל חולשתה, העניקה מאמץ כפול לפיקוח הבנייה, הבוקר נפלה בגן פעמיים" יתרה מזאת, בעת שהיתה בדרכה להביא דליי מים לעובדים, נפלה בשלישית וזרועה השמאלית נשברה במספר מקומות, דבר שעוד הקשה וקרב את קיצה. ייסוריה היו ללא נשוא, כל ניסיונות הריפוי לא סייעו ונמק החל להתפשט עם כל שאר תופעות מחלותיה.

ב25 באוגוסט הגיע מנתח כירורגי מירושלים וקבע כי הנמק התפשט לצווארה וכתפיה וכל ניסיונותיו לרפא ולו במעט כשלו, הזרוע כבר היתה חסרת תחושה.

הנזירות הפעילו את הגורמים הדתיים ואת הסקרמנטים. מספר כמרים הגיעו לבקר ביניהם המוודה והכומר הצבאי של המנזר. כמו כן גויאדו קורבלי הפרנציסקאני הגיע לביקור, אותו כומר אשר בהמשך הפך להיות הקוסטוס-שומר המקומות הקדושים, בארץ הקודש במסגרת הקוסטודיה וכן הכומר הממונה השליח באלכסנדריה. חשוב לציין כי בתוקף תפקידו ככומר פרנציסקאני כחלק מהקוסטודיה, פקח עיניו וליווה את מנזר בית לחם ושימש ככומר וידוי עבור הנזירות.

מריה של ישוע הצלוב היתה נזירה בהכשרה ובהשכלה תחת המסדר הפרנציסקאני ועל ערש מותה גילתה הצהרתה טרם מותה והכומר הפרנציסקאני העניק לה את הויאטיקום (viaticum).

זמן קצר לאחר מכן הגיע וינצנזו בראקו, פטריארך ירושלים לביקור ומריה החולה ביקשה את סליחת הקהילה על כל הכשלים והצרות שנגרמו לדעתה ולתחושתה. לאחר זאת היא נמשחה בשמן. עם מצבה ההולך ומחמיר ביקשו הנזירות להישאר עמה לאורך הלילה ועפ"י תיאוריה של האם מריה של ישוע הילד "ברבע לחמש לפנות בוקר, היא חשה מחנק, הזדקפה לפתע על המיטה, פכרה ידיה בזעקת אימה כעת...קראו לנזירות, אני נחנקת, היא סבלה סבל נורא וכל הקהילה הקיפה אותה והיתה עמה ברגעיה האחרונים ואף שני הכמרים, האבות, המוודה והכומר הצבאי באו לסייע באשר יכלו להועיל. בשעה חמש השמיע המלאך את קולו, היא סמנה ידיה בסימן הצלב, שפתיה נעו, אחת הנזירות ביטאה במילים- ישוע רחם והיא ענתה כן, רחמים....אלו היו מילותיה האחרונות ובעת זו, נישקה את הכרוסיפיקס-פסל הצלוב. האב בלוני התערב בתוך תפילת התשבחות לנשמתה הטהורה להעניק לה את

המחילה והכפרה האחרונה ובמעמד זה השיבה נשמתה הטהורה לבוראה בלא כאב בחיך אלוהי ומתוק על פניה עד כי לא ניתן היה להיווכח במותה."

26 באוגוסט 1878 בעשר דקות לאחר חמש לפנות בוקר, מריה של ישוע הצלב, בת 33 במותה, 12 שנה חייתה במנזרי כרמל. שלוש שעות לאחר מותה, העביר המנחת ד"ר קרפאני את לבה למשלוח למנזר הכרמליתי בפאז והבחין מיידית בצלקת אשר נרפאה, לאחר מכן נחתם מסמך עדות בידי העדים שנכחו במקום.

המחלה, הזיהום, הנמק, המשיכו לכרסם בגופה אף לאחר מותה ולפיכך נחתם ארונה מיידית ואחה"צ הושלמה הכנת קפלת הקבורה עבורה בתוך המנזר. הלווייתה הקדושה והחגיגית נערכה ב-27 באוגוסט בניהולו של מי שהיה מזכיר הפטריארכיה הלטינית בירושלים, מונסיניור וואלרגה, בלוויית קהל רב ולאחר מכן הונחה הגופה למרגלות הבימה בסמוך לקפלה.

המידע אודות חייה וחסדיה ואופיה הייחודי, החל להיאסף בפטריארכיה הלטינית ב-1919 לאחר תום מלחמת העולם הראשונה ונסתיים ב-1922 עת נשלחו המסמכים והתיעוד לכס הקדוש.

כשורה מסיימת ותחתונה, לאחר בחינה ומחקר התיעוד והמסמכים, וכן 140 עדים אשר בדקו לעומק את המידע, הכריעו פה אחד כי הכרמליות בבית לחם הגיעו לרמה הרואית של פעילות תיאולוגית ומעלה מוסרית גבוהה ביותר. שיפוט זה אושר בידי האפיפיור יוחנן פאולוס השני ב-27 בנובמבר 1981. ב-13 בנובמבר 1983, בעת טכס חגיגי בכנסיית פטרוס הקדוש ברומא, הקדיש במילותיו את ההערצה למריה של ישוע הצלב בקרב כל המאמינים והנאמנים.

כך תם פרק מרתק ומשמעותי מאד בתולדות הכרמליתים ברחבי העולם ובארץ הקודש בפרט סביב דמות מופת מיוסרת ונחושה חרף ייסוריה הקשים מתוך אמונה לראות מנזרים כרמליתיים לנזירות הכרמל, מוקמים, פועלים ונאמנים לאושיות המסדר הכרמליתי.

עוד אודות מריה של ישוע הצלב

באגרת רועים מ-15 באוגוסט 1983, בחג מרים הקתולי ובסמוך ליום חגה של מריה של ישוע הצלב המציין יום מותה וקבורתה (אוגוסט 1878), כתב פטריארך ירושלים גיימס ג'וזף בלטריטי אודות מעלותיה של מריה של ישוע הצלב. בין דבריו יש להדגיש כי נדיר למצוא בחיי אדם קדוש אחד באשר הוא מעלות כה רבות כפי שנתגלו בדמותה של מריה של ישוע הצלב. היא היתה אנאלפבתית ובענוונותה

הרבה כינתה עצמה "כלומניקית קטנה" אך נבחרה בידי האל להביא בשורת חכמתו ועצמתו.

ניתו לאמר כי יד אלוהים בכל מהלך חייה מילדותה כמרים בווארדי בכפר הגליל וכאשה דתיה ומאמינה היו חייה "התפוצצות" של אירועים יוצאי דופן, מעשי חסד ומופת.

בגיל 20 עת נכנסה למנזר סט ז'וזף של ההופעה לתהליך הכשרה, בלילה אחד באוגוסט 1856 בעת תפילה טרם הסקרמנט המבורך, התגלה לה הגואל האלוהי מדמם מראשו וגפיו וכן מחזהו ממש כפי שישוע דימם על הצלב. היא שמעה אותו ואת מריה בוכים והיא, מרים השתטחה לרגליו. מרים השליכה עצמה למרגלות רגליו בהתפרצות של תשוקה ואהבה ואמרה "גואלי אני מבקשת ממך הטל עלי את כל הסבל אך רחם על החוטאים"

בעת שנרגעה מעט חשה מרים בווארדי כאב חד בצד גופה ונוכחה בדימום חריף הפורץ מפצע עמוק. שבעה חודשים אח"כ היא קיבלה את הסטיגמטה על כפות ידיה ורגליה וכן כתר מדמם עטר את ראשה.

האחות, מרים, נשאה פצעי ישוע לשארית חייה, חלקה גורלה עמו וסבלה עבור החוטאים.

דברים אלו ונוספים כחלק מאותה אגרת, מדגישים את מהותה הדתית רוחנית והעצמת דמותה כמזדהה באופן מוחלט עם ישוע כמעט "כישוע ממין נקבה" – סובלת עבור החוטאים ומקבלת את פצעיו וגורלו.

ממשיך הפטריארך באגרתו להדגיש כי זו תופעה נדירה בחיי קדושים ומצוי בדרך כלל אצל אלו אשר סבלו את יסורי ישוע וקיבלו את הסטיגמטה וזה כולל פצע בלב מלווה בכאבים עזים ודימום ומלווה בנחמה רוחנית.

בחיי תרזה מאווילה המתקנת של מסדר הכרמליתים אנו קוראים כי אף היא סבלה מתופעות אלו וכי זכות זו הוענקה לבתה הרוחנית, האחות מריה של ישוע הצלוב.

בעת העברת לבה של מריה למנזר כרמל בפאו הובחן הפצע הגדול כביכול כמראה פציעת חץ שנשלח אל לבה.

מרים בוואדי-מריה של ישוע הצלוב היתה נלהבת כל חייה אף כילדה עת הסתגרה בביתה, בגן, בכנסייה, תמיד מרוכזת באמונתה, התלהבות עילאית זו הובחנה ביתר שאת עת שהתה בביירות ובמרסיי ויותר מכך בעת התחזקותה הדתית כחלק משגרת

חייה בכנסיה ואף בתאה במנזר. בהיותה במנגלור היא גילתה והעניקה בעצם התנהלותה ואורח חייה את אשר ישוע העניק לה ובתום האקסטזה, שבה לחיים נורמליים כביכול לא ארע דבר.

מריה של ישוע הצלב, חוותה התגלויות שמימיות באופן תכוף. ההתגלויות התכופות ביותר היו של ישוע ואמו וכן של יוסף הקדוש, לעיתים נגלו לה המלאכים והקדושים אותם העריצה בראשם תרזה הקדושה מאווילה, אמה הרוחנית, יוחנן הקדוש של הצלב, מרגרט מריה אלאקוק. אחד מקדושיה היקרים ביותר היה אליהו הנביא אשר התגלה לעיניה במנזר כרמל בפאו ב-27 ביולי 1867.

ממשיך הפטריארך באגרת בהדגישו את עובדת הולדת מרים בווארדי בגליל, בארץ הקודש, ארץ הנביאים וכי הוענק לה חסד הנבואה האלוהי. נבואותיה ואמרותיה לעתיד משקפים אירועים בחייה וכן תאריך מותה. נבואות וחזונות לעתיד, קשורים היו באחיות והנזירות וכן לגבי דמויות לא ידועות במסדרים אחרים, היא ניבאה תאריך מות האפיפיור פיוס התשיעי ואת שם יורשו ליאו השלושה עשר. היא ניבאה מלחמת צרפת פרוסיה העקובה מדם ב-1870 מלחמת הבלקן ב-1876.

מתנה נדירה ויוצאת דופן אשר הוענקה למריה של ישוע הצלב התבטאה ביכולת מיסטית, כעין ריחוף ובעיקר יכולת ייחודית לקרוא סודות. עדויות מספרות כי יכלה לקרוא נסתרות הלב כספר פתוח ותכונה נדירה זו סייעה רבות לרבים להכיר את מצפונם האמיתי ולהימלט מכבלי נקיפות המצפון.

מריה היתה מאמינה אדוקה, מעצם הולדתה בסביבה חברתית דתית מאד, גדלה מרים באווירה נוצרית באמונה ובאהבה רבה לנצרות ובהתחברות לישוע. בגיל 13 היא העדיפה למות מאשר לנטוש אמונתה הנוצרית. בפעילות הרואית זו של אמונה היא חשה בזיכרון החי את תשוקתה להקדיש חייה למען האמת וכן נולד בה הרצון להכרה כמרטירה, למות מות קדושים.

מעצם מהות ועומק אמונתה היא העריכה הערכה רבה את אלו המייצגים את ישוע עלי אדמות ובכנסייה בראש ובראשונה האפיפיור, הבישופים והכמורה.

מרים הבינה מראשית ימיה כי האדם נועד לאל, לחסדו וטובו האינסופי האוניברסאלי וכי אל לו לאדם לאבד עצמו באי אילו גורמים העלולים להסיח דעתו מייעודו הסופי.

הביוגרפים של מריה תיארו כי בצעירותה, ביום אחד, הגיעו אל מרים בווארדי שתי צפורים קטנות, בפשטותה ובורותה ניתן לאמר, רחצה אותן במים וכך הביאה

למותן. בעת שקברה אותן בגן השייך לדודה, קול פנימי אמר לה- "הכל יסיימו חייהם כך, אם תעניקי לי את לבך, אהיה עמך לנצח". קול פנימי זה ליווה אותה כל חייה והעניק לה עידוד רוחני ותשוקה גוברת להתקדם מדי יום לשלמות להעניק זוהר האל ולזכות ביום מן הימים בשמחה פנימית נצחית.

אהבתה ואמונתה העמוקה באל גרמו לה להימנע מחטא. בבוקר ה-26 בנובמבר 1875 בעת המיסה אמרה מריה, הקדשתי עצמי לישוע על מנת לרצות ולעשות למענו, אינני מבקשת דבר זולת חסד וכבוד ולעולם לא לאכזבו או להעליבו. "היא בהשראת ישוע דגלה במעשי חסד וצדקה.

הדרך השנייה למעלת הצדקה המושלמת, לבצע מעשים מתוך אהבה מוחלטת לאלוהים ומתוך שלמות. מריה הצהירה והתכוונה לכך אינספור פעמים. כדוגמת – "אני מעוניינת להיות שייכת לחלוטין לאלוהים ואכתוב תשוקה זו בדם לבבי ורצוני להראות זאת בשמים ובארץ לכל יצור חי."

מריה של ישוע הצלוב, האחות הנזירה הדבקה באמונתה ונאמנותה, פעלה למען החסד לאחוות כולם לאורך כל חייה בעדינות ובאופן תמידי במטרה לסייע באופן רוחני ואף חומרי לשכניה וסביבתה. "כאשר אתה רואה וחש דמעה בקרב אחיך אל תרע זאת יותר, קח פיסה מגלימתך לרפא זאת"

במקום לפתוח פצע מחדש ולזרות עליו חומץ, נסה להרגיעו ולשככו ונסה לרפאו בשמן החסד והצדקה.

מרים ורוח הקודש-

נאמנותה ואמונתה של מרים ברוח הקודש אינה מוטלת בספק. החונכת המצטיינת הבוגרת של מריה כתבה אודותיה ב-1874 "האחות מריה היתה נאמנה לרוח הקודש באופן יוצא דופן וכאשר דברה אל רוח זו בדבקות, הופעתה ודמותה הוארו ברוח הקודש." נאמנותה ודבקותה לא כלו את עצמה בלבד כי אם יעדה עצמה כשליחה בקרב כמרים, מאמינים ואף הדיוטות "העולם וקהילות המאמינים מצפים לנאמנות אצילית וצופים אל הנאמנות האמיתית לרוח העליונה" אין אחד בעולם או קהילה אשר ימות בטעות אם יאמין ברוח הקודש "כל כומר אשר מטיף לכך לאחרים, יואר באור המיוחד" ישוע נגלה אלי ואמר לי כי על כל כומר להנחות מיסה מדי חודש לכבוד רוח הקודש. כל אחד אשר בנאמנות יעשה כן יקבל הארה וחסד.

מריה של ישוע הצלוב הוכיחה נאמנות למרים גבירתנו של הכרמל. מעצם הולדתה בכפר ובסביבה אשר היתה נאמנה באופן מעמיק למרים הבתולה, מרים בוואדי,

הוכיחה נאמנות ודבקות בעיקר לאחר הנס והאירוע באלכסנדריה כאשר האחות הלבושה בכחול, הופיעה מן השמים והחייתה את מרים אשר כידוע הותקפה קשות באלכסנדריה ולמעשה קמה לתחייה בזכות מרים. מריה של ישוע הצלוב היתה נאמנה למרים כבת, בפשטות ובלהט. היא תמיד שבחה את מריה הקדושה, מילות התשבחות על שפיה ואהבה לשוחח אודות אם האלוהים, לנזירות ואחיותיה במנזרים וכן לכלל.

עד כאן אגרת הרועים אשר יוחדה לדמותה התהומית ורבת החסד של מריה של ישוע הצלוב- מנערת כפר בגליל, אשר חייה קשים ככל שיהיו, הפכו לאשת מופת ולמורה משרה רוחנית על סביבתה. קדושתה ורוחה שורים במנזרי הכרמל.

ד"ר מויש מעוז- מורה דרך ותיק, חוקר דתות ארץ ישראל, בעיקר נזירות לתקופותיה. זה מכבר פרסם ספרו –"רב הנסתר על הגלוי"- הנזירות הקתוליות לטינית בארץ ישראל בעת החדשה - 1914-1799 המבוסס על עבודת הדוקטורט.

רק בירושלים כתב וצילם דנצ'ו ארנון

לפני קרוב לשלושים שנה יצא לאור (בהוצאת משרד הביטחון) ספרי הראשון "רק בירושלים", על פינות וצדדים פחות ידועים בעיר. יסוד הספר היה בטור "פינה קטנה בירושלים" שהופיע במשך כמה שנים במוסף "מסלול" של ידיעות אחרונות. הספר יצא בארבע מהדורות ושימש רבות את מורי הדרך. "רק בירושלים" אזל מזמן מהשוק, והרבה פעמים התבקשתי להוציאו חדש ומחודש. אבל כיום, כאשר קל להשיג כל אינפורמציה בעזרת מקלדת ועכבר, לא נראה לי שיש טעם להוציא ספר מעין זה בדפוס. התבקשתי לתרום למגזין "צידה לדרך", וזו הזדמנות להביא לכם מעט מהישן ישן הזה כשהוא משופץ ומותאם לימינו. אני מקווה שאצליח להביא לכם תועלת.

אחרון מלביני הכלים

לפני קרוב לעשרים שנה הדרכת את הסיוור האחרון בירושלים שנשא את השם "מקצועות שעוברים מהעולם". שוב לא נותרו מקצועות כאלה בעיר, פרט אולי לכמה סנדלרים. עולים מרוסיה החיו את הענף הסופני הזה לכמה שנים. קודם לסיור, בביקור בחאן אל-סולטן, ראיתי את הצריף הישן של איברהים סגור. הצלחתי למצוא את כתובתו ודפקתי על דלת ביתו. "חלס", אמר לי בערבית, "שוב אין קליינטים. אנשים קונים כלי נחושת ישנים בשוק רק לקישוט, וגם אני זקן מלעבוד". לא רציתי לאכזב את הקבוצה. תמורת סכום נאה הוא ניאות לפתוח את הסככה, להפעיל את האש בגומה שברצפה ולהלבין עבורי כלי נחושת שהבאתי איתי. זה היה הכלי האחרון שהולבן בירושלים.

את הצילום הזה של איברהים מלבין הכלים בפעולה צילמתי בסוף שנות השמונים של המאה הקודמת.

יום עאסל יום באסל

כך כתבתי לפני שנים רבות בספרי "רק בירושלים":

"ייתכן מאוד, שבעקבות דברים אלו תלכו לראות את איברהים, מלבין הכלים האחרון, אבל תמצאו את בקתו הקטנה נעולה.

איברהים עוסק במקצוע שעובר מהעולם ויש לו ימי עאסל מעטים וימי באסל רבים. לעיתים בקתו נעולה, לעיתים הוא סתם רובץ לו, שרוע על האדמה, מוצץ סיגריה וחולם על ימים טובים יותר ששוב לא ישובו. איברהים זקן המקצוע מת, בקרוב יסגור את העסק. אולי הדברים נכתבים כאן הם מלות-זיכרון לתקופה שתמה, אולי הספד". אני מניח שאיברהים הלך לעולמו כבר לפני זמן רב.

איברהים היה מלבין כלי נחושת. פעם, לפני מלך סירי האלומיניום והנחושת במטבח, הייתה גאוות כל עקרת בית בסירי הנחושת שלה. בעצם, עיקר מלאכת הבישול נעשתה בכלי חרס. אבל, צרה צרורה – קשה לרחוץ אותם, ובעיקר כאשר אין בבית כיור עם מים זורמים. אין ברירה אלא לרחוץ אותם ליד בור שבחצר, והמים במשורה. הלוקסוס של עקרת הבית היו כלי הנחושת והם היו מעטים ויקרים (מחירם נקבע לפי משקלם). כלי הנחושת היו בעיקר נחלת העשירים, וכאלה היו

מעטים בירושלים. הם עברו בירושה מאם לבת ובמשך השנים ביקרו פעמים רבות אצל הפחח לצורך תיקונים.

חסרון אחד חמור יש לכלי הנחושת: בעת הבישול, הנחושת מרעילה את התבשיל. לכן יש "להלבין" אותם, כלומר, לצפות אותם בבדיל.

סיר בישול מנחושת. בתוכו ניכרים שרידי ההלבנה. המכסה שימש גם כצלחת הגשה, האוכלים כולם אכלו מצלחת אחת.

וייסן קסאלאך

המומחים למלאכה זו, רובם ערבים, היו עוברים בשכונות היהודיות וקוראים בידיש בניגון מיוחד: "וייסן קסאלאך", כלומר, "להלבין כלים". מומחים אלה היו פופולאריים במיוחד לפני הפסח. גם משום שערב הפסח הוא הזמן המתאים לכל מיני שיפורים ושיפוצים במשק הבית, וגם משום שהלבנה מגעילה את הכלים, כלומר, מכשירה אותם לפסח. עקרת הבית הייתה נותנת את אוצר כלי הנחושת שלה למלבין ללא כל חשש. לאחר ימים אחדים הוא היה מחזיר אותם לבנים מבפנים, כמו חדשים. הלבנה זו הייתה מחזיקה רק כמה חודשים.

כיום קונים כלי נחושת ישנים בשוק הפשפשים כדי לקשט את הבית, ואם יש בהם שרידי בדיל נותנים אותם לפחח כדי שיסיר אותם, שיהיו מבריקים ויפים. כדאי שתדעו: אם אתם רוצים לגדל צמחים בכלי נחושת, השאירו את הלבן הזה בפנים, שאם לא כן הצמח יורעל וימות.

ה"מפעל" של איברהים שכן בחאן אל-סולטן, אחד משני החאנים האחרונים שפעלו בירושלים. יורדים ברחוב דוד עד סופו, פונים ימינה ומיד שמאלה לרחוב השלשלת. לאחר כ-30 מטרים, משמאל, יש מעבר לחצר יפה ששופצה ושוחזרה על ידי הוואקף לפני שנים רבות. בחצר החאן אולי עדיין נצבת הבקתה הקטנה של איברהים. איברהים למד את המקצוע כשהיה עדיין נער מיהודי בשם ציון שישב ליד שער יפו. הוא היה יושב שפוף על הרצפה, בידו האחת החזיק בכלי הנחושת מעל לגומה קטנה ברצפה בה להטו גחלים, ובידו השנייה סובב מפוח יד קטן ללבות את האש. כשהסיר היה לוחט, הוא היה מכניס בו את חתיכת הבדיל, מסובב אותה במיומנות בעזרת סמרטוט וכך היה מצפה אותו מבפנים בשכבה יפה לבנה. לאחר מכן הוא היה מצנן את הסיר בגב מים קטן שלידו, ברצפה. עדיין היו אז כמה עקרות בית מהדור הישן, שהשתמשו בסירי נחושת, והיו כמה אנשים שהאמינו שחומוס אמתי מבשלים רק בקערת נחושת, שלא לדבר על פול שמביני דבר מבשלים בכד נחושת המיוחד לעניין. אלו היו הקליינטים של איברהים.

שהוא ידע?

את התמונה הזאת של מלבין כלים צילמתי בשנת 2006 בשוק של דיארבקיר, עיר כורדית במזרח תורכיה, שהזמן עמד בה מלכת.

הסיפור הפחות מוכר על הטבח ב"אי שלום" פעילות חיל האוויר אירוע- מאת נועם תמיר

"נועם מה דעתך לכתוב למגזין?" כך פניתי לנועם תמיר, איש צנוע שמשקיע בעבודתו ומבלה לא מעט בדרכים. את סיפורו האישי הכרתי ולא פעם עולה הסיפור במפגש או בשיחות טלפוניות, הפעם לא הנחתי לחברי וקצת לחצתי והוא הסכים לכתוב. הסיפור שנכתב כאן משקף איש עניי שאיננו מפגין בחוצות מעשיו ותרומתו (ע.י.)

ב-13 במרס 1997 ירה החייל הירדני אחמד דקמסה לעבר קבוצת תלמידות כיתות ז' ו-ח' מבית הספר הדתי אמ"ת מבית שמש שטיילו ב"אי השלום" בנהריים. האירוע מוכר לכולנו כטבח באי בנהריים אשר זעזע את מדינת ישראל שחתמה רק שנתיים וקצת קודם לכן על הסכם שלום עם ירדן.

שבע נערות נרצחו בפיגוע: נירית כהן, סיוון פתיחי, יעלא מאירי, נטלי אלקלעי, קרן כהן, שירי בדייב ועדי מלכה. נערות רבות אחרות נפצעו מהירי. כמה ימים לאחר הטבח הגיע המלך הירדני המנוח חוסיין לביקור תנחומים נדיר בישראל, ובביקור שאליו נלווה ראש הממשלה בנימין נתניהו הוא התנצל באופן אישי בפני קרובי הנרצחות.

אורנה שמעוני מאשדות יעקב, שהיתה בעת האירוע על האי, הזעיקה את כוחות ההצלה וטיפולת בנערות שנפגעו. אורנה יזמה את הקמתו של הגן המקסים הניצב כיום מול אי השלום ומנציח את הבנות שנהרגו. אורנה גם ליוותה את תהליך הטיפול בבנות שניצלו ואף היתה בירדן במהלך משפטו של הרוצח.

לפני 3 שנים יצאתי להדריך את כיתות ו' של בית הספר האזורי שבקיבוץ כפר מנחם בטיול בצפון במסגרתו גם ביקרנו בגן המנציח את הנרצחות. אחד התלמידים בטיול היה נכדה של אורנה ולכן בהגיענו לגבעת התצפית שמעל הגן פגשנו את אורנה שסיפרה לתלמידים ומלוויהם על האירוע והקמת הגן.

כשסיימה את הדרכתה פניתי ואמרתי לאורנה – "הכנתי לך הפתעה קטנה – אספר לך היום על החלק שאת פחות מכירה – החילוץ האווירי שבוצע באותו יום מירדן". חילוץ שהייתי בין מבצעיו. אורנה הופתעה, ולמרות ששנים רבות היא מדריכה ומסבירה לקבוצות על האירוע והגן היא לא הכירה את צד זה של הסיפור שמאוד עניין אותה והיווה עבורה השלמה.

ב-13. למרץ היה יום שגרתי בבסיס חיל האוויר בתל-נוף במרכז הארץ. לפתע נשמעו סירנות ההזנקה והחלה התרוצצות רבתי... עם קבלת הדיווח על האירוע, על פי התרגולת, הזניק חיל האוויר כוחות אוויריים לפינוי, חילוץ, הטסת מפקדים וסיוע. מסוקים רבים הוחשו לאזור וביניהם יסעור הכוננות החיילית של טייסת היסעורים

114 שעל סיפוננו 2 טייסים, מכונאי מוטס ושבעה לוחמי יחידת החילוץ של חיל האוויר 669 הכוללים גם רופא וחובש. קברניט המסוק אגב טייס צעיר שאך זה הוסמך והייתה לו זו הזנקתו הראשונה למשימה מבצעית ! הרופא, שעוד תגלו בהמשך את מידת מעורבותו, היה כירורג מיומן מבית החולים איכילוב.

מקור – ערוץ 2

מהר מאוד עם הגעתנו של המסוק לשטח "נבנתה תמונת המצב" והתברר שחלק מהנפגעות פונו לשטח ישראל (2 הרוגות וכמה פצועות). אך 7 מהבנות פונו לבית החולים הירדני בעיירה שונא הנמצאת בתוך ירדן כ- 7 ק"מ מאי השלום.

תודה לערוץ 2

בהתאם לסיכום שהושג בין אלוף הפיקוד עוזי דיין לפיקוד הירדני הבכיר חצה מסוק היסעור לירדן (מלווה על ידי מסוק ירדני) ונחת במרכז העיירה ליד בית החולים. נחיתה לא פשוטה בתוך המון אדם חסר סבלנות, מאיים ונסער - תחושה לא נעימה.

צוות 669 שכלל רופא, חובש ומפקד החוליה חש לבית החולים כדי לגלות שיש 5 בנות הרוגות ועוד מורה ותלמידה פצועות קשה, אחת מהן כבר בחדר ניתוח לקראת תחילתו של ניתוח מורכב. הרופא, לאחר שבדק את הפצועות, בחן את תנאי הסניטריה, הציוד בבית החולים ועוד החליט שהם אינם קבילים ומסכנים את חיי הפצועות ולכן יש לעצור הכל, להעבירן למסוק ולהטיסן לטיפול בארץ.

צוות בית החולים התנגד נמרצות אך בהוראתו של יורש העצר של ירדן שנכח במקום, הנסיך חסן אחיו של המלך חוסיין. המשימה בוצעה והפצועות הועברו למסוק. בשלב זה של קבלת

הפצועות למסוק, לייצוב מצבן והכנתן לטיסה נבדק מול הרופא האם ניתן להתעכב כדי לקבל גם את הגופות של הבנות שנהרגו מחשש לגורלן. לאחר אישורו של הרופא בוצעה המתנה להגעתן. תוך דקות ספורות הכל התארגן והמסוק המריא בדרכו

להדסה עין כרם. צוות המסוק שגילה תושייה רבה, דבקות במשימה ונחישות ביצוע זכה לימים ב"תעודת הערכה" ממפקד חיל האוויר. האירוע כולו נצרב בתודעה הלאומית, ועדות הוקמו לחקור ולהפיק לקחים שהיוו את הקטליזטור

בחוקרה לערוץ 2.

לתהליך המוכר לנו היום כנוהל תכנון וביצוע טיולים במערכת החינוך (המשפיע גם על כל עולם הטיולים והסיורים). הפצועות החלימו ולפני שנתיים יצאו יחד עם עוד בנות ששרדו את הפיגוע למסע מצולם חזרה למקום.

מי שלא התאושש אלו הן משפחות ההרוגות. לאחרונה אף לצערנו השתחרר הרוצח מבית הכלא למרות מחאות מדינת ישראל ואזרחים רבים.

תודה לערוץ 2.

אמניות על הגובה – אירוח ביתי על הר גילון/ יעל קורלנדר*

מנהלת קהילת האירוח הארצית אנשים אוהבים אנשים peoplelovepeople.co.il

על רכס הר גילון, הנמצא בגליל המערבי, מצויים שני ישובים קהילתיים קטנים ומקסימים – גילון וצורית. בישובים אלו גרות ויוצרות אמניות מתחומי האמנות השונים, המארחות בביתן לסיפור אישי על השראה והיצירה. **בסופ"ש 29-30 במרץ יקיימו אמני ההר סופ"ש של בתים פתוחים**, שבו יפתחו את בתיהם למבקרים, קבוצות המעוניינות לבקר ולהתארח מוזמנות בשמחה לעשות זאת, בכל ימות השנה בתאום מראש.

בנוסף, על הר גילון יש שביל סובב הר גילון להולכי רגל וסינגל לאופניים

יפייים: האחד מצפור מיכל, בגילון, פונה מערבה למפרץ חיפה השני, מצפורית (בצורית) פונה מזרחה לעבר נופי כרמיאל <https://www.eyarok.org.il/trip.aspx?id=2174> וכן שני מצפורים <https://www.michalzohar.org/>

בסקירה קצרה שלפניכן הבאתי לכם על קצה המזלג טעימות מהאירוח הביתי אצל אמניות הר גילון. פרטים נוספים ויצירת קשר ישירות עם האמניות או דרך האתר peoplelovepeople.co.il

אלישבע צבר

לאחר שנים רבות של עבודה ככלכלנית, בעת שהייה בת שנתיים בארה"ב גילתה אלישבע את עולם הפיסול, התאהבה בחומר ולא חדלה לפסל. סגנון היצירה שלה הוא פיגורטיבי בגישה ריאליסטית. תהליך היצירה מתבצע בחמר ולאחר מכן הפסלים עוברים ליציקת ברונזה או יציקת אבן. נושאי הפיסול שלה הם חברתיים ומושפעים מהחוויות שהיא חווה והנוף האנושי הסובב אותה. תהליך היצירה של כל אחד מהפסלים, אורך חודשים ארוכים בהם היא חשה כמו יולדת המפיחה חיים בחומר. אין דבר שמשמח אותה יותר, מאשר לראות אנשים המתחברים ומתרגשים למראה יצירותיה, כאילו משהו מן האהבה, שהיא יוצקת בדמויות עובר גם אליהם...בנוסף לפסלים, אלישבע יוצרת

תכשיטים צבעוניים ומשמחים שמבטאים את אהבתה לצבע ובגדים ויכולים להתאים לכל אשה.

באירוח בביתה, תוכלו לראות את פסליה, לקבל הסבר והדגמה של תהליך יציקת הברונזה, לשמוע את סיפורה האישי ולהתרשם גם מהתכשיטים שלה.

לפרטים 052-4466935

<https://www.facebook.com/profile.php?id=10000031010473>

ענת כהן היא אמנית היוצרת בקרמיקה, זכוכית ופסיפס, ועוזרת לאנשים להכניס לביתם צבע, יופי ואווירה חמה. הטבע הוא אהבתה הגדולה ומקור השראתה. בסיור בחצר ביתה בגילון, מול נוף עוצר נשימה תוכלו להתבונן בעבודות הפסיפס הגדולות, שעשויות מאריחי קרמיקה שהיא מכינה בעצמה. בביתה תוכלו לצפות בעבודות זכוכית קטנות ועדינות שענת מפסלת באש המבער. לאחר מכן, תעלו אל הסטודיו כדי ללמוד מקרוב על עבודת הקרמיקה והזכוכית, עם הדגמה של הכנת חרוזים ופרחים מזכוכית. בין לבין, על כוס קפה משובח או תה מצמחי הגינה, תשמעו את סיפור חייה - על שינוי באמצע החיים ממנהלת בכירה בחברות הייטק מובילות לאמנית פעילה.

לפרטים 054-3339688

<https://www.facebook.com/AnatCohenArtStudio>

הילה צולסקי מגילון יוצרת מול נוף עוצר נשימה המשקיף למפרץ חיפה. באירוח אצלה תוכלו לבקר במוזאון בסלון עם המון ציורים מקוריים ותשמעו איך הילה הגשימה חלום. אירוח חם ומעניין עם כיבוד קל, כל אחד יכול ליהנות ממוזיאון בסלון!

הילה 0522257354 <https://www.facebook.com/hilaart>

פולה רייקין מגילון

העניין האישי בנושא המיחזור והקיימות גלש אצל פולה רייקין מחיי היום יום לחייה המקצועיים ובשנתיים האחרונות היא מעצבת ומייצרת חפצים שימושיים ודקורטיביים מחומרים בשימוש חוזר ומעבירה סדנאות יצירה של קולאז'ים מחומרים אלו. ברגים חלודים, פקקי בקבוקים, כפתורים ישנים, צעצועים שבורים ועוד פריטים רבים שייעודם המקורי כבר נשכח מקבלים חיים חדשים. היצירה של הקולאז'ים מאפשרת לעורר תשומת לב והתבוננות במבט שונה בחפצים הקטנים המושלכים כלאחר יד, ועם מעט מאמץ ודמיון נוצר ערך

לפריטים שרובנו מגדירים כשחסרי ערך. אם נתבונן היטב במבט "רענן" שאינו מקטלג ומשייך כל פריט, נקבל כלי חשוב שיסייע במצבים רבים בחיינו המקצועיים והאישיים-

גמישות מחשבתית שניתן ורצוי ליישם

בתחומים רבים בחיינו - עבודה, מערכות יחסים, יצירה ועוד. בסטודיו הביתי של פולה תשמעו כיצד הגיעה לעיסוק זה, מה שלבי העבודה, מהיכן מגיעים חומרי הגלם ותהליכי החשיבה שמאחורי היצירות. לפרטים 054-7949429

www.facebook.com/tintime.design

רחל נטע מגילון

אצל רחל כל היצירות הן סיפור אהבה בין חומרים. אצלה הזכוכית קורצת לרשת, הרשת מחזירה חיוך וכך נולדות היצירות שלה.. בקבוקי זכוכית במגוון צורות, גדלים וצבעים ופסלי הרשת הזוחלים לתוכם הופכים לאחד בתנור ההיתוך. וכך, בסטודיו קטן ועמוס מכשירים, בקבוקים, כלים, צבעים, רשתות ועוד דברים שימושיים, הזכוכית והרשת תחת ידיה ודמיונה, הופכות ליצירות שונות, משונות ומשתנות לפי הלך הרוח, תוך חיפוש האתגר היצירתי הבא.

בביקור אצל רחל תוכלו לבוא להתרשם, לקבל כיבוד קל וגם להתנסות ביצירה קטנה מחלקי זכוכית, או פרח מרשת.

לפרטים 0523794755 <https://fb.com/rachel.neta.art>

נעמה מנור "איגרת שאומרת" מצורית

מתחת לביתה, מול נוף קסום, על שפת המצוק בצורית, נמצא הסטודיו ליצירה בעבודת יד, בחותמות ובנייר. חומרי הגלם, החותמות, הניירות, הסרטים, המרקמים והטקסטורות, פרוסים סביב ומייצרים אוירה צבעונית וקסומה, מלאת השראה. בסטודיו שלה מתקיימות סדנאות יצירה, ניתן לתאם מראש סדנה חד פעמית, בת 3 שעות. לעיצוב איגרות ברכה במגוון טכניקות. ולהתנסות ביצירה חווייתית ומרגשת. ניתן גם, לתאם ביקור לסיפור של יזמות עסקית נשית, ולרכוש ממגוון היצירות שבגלריה. לפרטים ולתיאום: 0523243293

<https://www.facebook.com/igeret.omeret/>

*לפרטים נוספים ושאלות לגבי אירוח ביתי בכל הארץ מוזמנים להתקשר

אלי 0542550505 יעל קורלנדר או דרך דף הפייסבוק

<https://www.facebook.com/plphomehosting>

היופי הנסתר מהעין- מאת שושנה קרבסי המרכז העולמי למורשת יהודי צפון אפריקה בירושלים ע"ש דוד עמר

זוהי הזמנה להיכנס דרך שתי דלתות עץ מגולפות ענקיות ולבקר בארמון מרוקאי, כאן בירושלים משל הגעתם לארץ פלאות....

לו הייתי מוליכה אתכם בעיניים עצומות למקום נסתר זה, כשהייתם פוקחים עיניכם הייתם מגלים כי אתם בגן אנדלוסי מעתק נשימה, מעוטר כולו בערוגות משובצות אריחים כחולים ממרוקו, מלאכת מחשבת (ג'ליז'), בערוגות שיחי ורדים, עצי תפוז מעטירי ריח זהאר, יסמין משל הגעתם לגני אלהמברה על ניחוחות המזרח, ומזרקות מעוטרת.

מרכז המורשת העולמי למורשת יהדות צפון אפריקה ממוקם סמוך למוקדי התיירות

של איזור ממילא, המלונות, רחוב המלך דוד, גן העצמאות, מגדל דוד במרחק הליכה והעיר העתיקה וטוב תעשו אם תשבצו אותו כיעד בעת הרכבת סיורים באיזור. לידו פועלים שני גופי תרבות תוססים: המפעל – מרכז לאומנות, ומקום לשירה – בית הספר לשירה.

השכונה בו ממוקם מרכז המורשת, שכונת מחנה ישראל או שכונת עדת המערביים הינה סיפור בפני עצמו. הידעתם שזוהי השכונה הראשונה מחוץ לחומות שגרו בה אנשים בפועל? כלומר, נחלת שבעה היא אמנם השכונה הראשונה שנבנתה מחוץ לחומות אך שכונת מחנה ישראל כשכונה השנייה מחוץ לחומות היא הראשונה להיות מאוכלסת בתושבים שהעזו לצאת מהחומות.

מחנה ישראל נבנתה על ידי קבוצת יהודים יוצאי צפון אפריקה (מערבים, מוגרבים),

ומאוחר יותר עברו לפעול בה גם מוסדות העדה המערבית בירושלים. במאה ה' 19 גדלה עדת המערביים באופן משמעותי, דבר שהביא להפרדותה לבסוף מן העדה הספרדית. קהילת עדת המערביים התארגנה מחדש תחת הנהגתו של הרב [דוד בן שמעון](#) (המכונה רדב"ש, או 'צוף דב"ש' על שם ספרו) שהקים את מוסדות

העדה וניהל קופה נפרדת מקופת הספרדים. כך התאפשר לרדב"ש ליזום באופן עצמאי הקמתה של שכונה נפרדת לבני קהילתו. בשכונה נבנו 30 בתי אב וטיול בשכונה מעורר השתאות מחד בשל יופייה ועתיקותיה וצביטה בלב מאידך בשל בנייה על הבתים האותנטיים מה שמשנה את פני השכונה.

הסופר עוזיאל חזן בספרו "זה לא אותו הבית" את בתי השכונה ברקמה סיפורית עדינה, עשירה ומפוארת, בכל בית בנה סיפור וקומם דמויות ומוטב לכם לקרוא את הספר על מנת ליפול שבי בידי השכונה וסיפוריה. בעוברי במקום אני הולכת לחפש את בית לורנצו, את פסל המדונה המסתובב שעל גג הבית ואת הגן היפהפה עליו מסופר בספר אשר פניו משתנים בכל שעה משעות היממה במשחקי האור והצל. ממליצה למורי דרך לקרוא ספר זה ולצאת לסיור בשכונה בעקבות ספר זה במשולב עם הביקור במרכז המורשת. כמה יופי.

ובלב שכונה יפהפה זו שוכן מרכז התרבות והמורשת היחידי במינו ליהדות צפון אפריקה על שם דוד עמר. כשתפתחנה מולכם דלתות העץ תכנסו לפלא אדריכלי, ארמון מרוקאי מעוטר בפרטי אומנות ובמלאכות מסורתיות של עבודות עץ, תחרת אבן, אריחים מצוירים, סטוקו, עבודות ריקוע, אשר בוצעו על ידי אומנים שהובאו ממרוקו. במקום גם בית כנסת יפהפה שהועתק באופן מדויק מקהילת טלסמן שבאלג'יריה. בית הכנסת מרגש במיוחד שכן הוא מהווה עדות חיה לאדריכלות שאפיינה את בתי הכנסת בצפון אפריקה.

המרכז מציע לקהל הרחב תצוגות מתחלפות וקבועות המציגות את ההיסטוריה והמורשת, מאגר אור-קולי המאגד בתוכו סרטים, מוזיקה, ביבליוגרפיה ותמונות המספרות את סיפורם ומורשתם של יהודי צפון אפריקה, ספריה, גנזך ובמקום מתקיימים אירועי תרבות, השקות ספרים, ואירועים חגיגיים. במקום מתקיימת למידה רציפה של פיוטי שירת הבקשות ושירה אנדלוסית והרצאות מרתקות. אחת ההרצאות הקרבות למשל תהיה על ההעפלה ממרוקו. לא יאומן באיזה היקף

היתה העפלה ממרוקו ולא יאומן כמה הושתק סיפור ההעפלה המרוקאי. הסוירים מודרכים על ידי מדריכי הבית ובימים אלו הולך ונבנה מסלול מיוחד במוזיאון סביב עולמה של האישה ובדגש על סיפורי נשים. הסויר המיוחד הזה במוזיאון מבקש להנציח את חכמת הנשים מצפון אפריקה ומורשתן.

הכניסה לקבוצות המזמינות מראש בלבד והפעילות מתאימה גם לתלמידים. משך הסויר המודרך כשעה וחצי והעלות שווה לכל נפש.

המרכז פתוח עד השעה 15:00, קחו זאת בחשבון בהזמינכם סיור לקבוצתכם.

אירועים מיוחדים קרבים: מיוחד מיוחד: "יום אלמרוואת" - יום האישה הבינלאומי עם "מסיבת האהבה של סולטנה" מופע סיפורים ומופע מוזיקלי של שירת נשים מקודשת מהרי

האטלס ומספרד עם הזמרת הבינלאומית מור קרבסי בלוויית הרכב מוזיקלי.

אירוע נוסף סביב מורשת יהדות תוניס – לילת אל
 בסיסה יתקיים בתחילת אפריל.
 לסיכום: מדובר בפנינה היסטורית, אדריכלית,
 אומנותית, המשלבת סיפורי מורשת במקום כל כך
 יפהפה. חוויה נפלאה.
 זו הזדמנות לגלות את אחד המקומות היפים
 בירושלים, קסם ולו גן נסתר, חבוי מן העין.

כתובת: המלך דוד 16

טל: 02-6235811

פתוח: 8:00-15:00

[/https://www.mjc-jerusalem.com](https://www.mjc-jerusalem.com)